

România literară

Apare săptăminal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundatia România literară
Director general
Nicolae Manolescu

25 februarie – 3 martie 1998

(Anul XXXI)

7

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

EUROPA și sfidările mileniului III

(pag. 12-13)

Cui i-e frică de Marilena Rotaru?

(pag. 3)

Rezistența prin umor

(pag. 10)

Povestiri americane

(pag. 4)

BENJAMIN FONDANE în fața revoluției

(pag. 20-21)

Necunoscutul Constantinescu

(pag. 7)

OAZA AMNEZICILOR

(pag. 2)

Shuichi Kato în românește

SHUICHI KATO este una din marile personalități ale culturii japoneze contemporane, autor al unei vaste opere literare și, probabil, cel mai mare critic și istoric literar de astăzi din țara sa. În vîrstă de 79 de ani, Katō a publicat, cu aproape două decenii în urmă, o *Istorie a literaturii japoneze*, tradusă ulterior în engleză, franceză, germană, italiană, chineză și coreeană. Este nu numai cea mai cunoscută dintre toate cărțile similare, dar este singura a cărei traducere a devenit imediat posibilă, avînd în vedere folosirea de către autor a, cum spune el însuși, unor "concepte intelectuale universale acceptate". De curînd, *Istoria* a apărut și în limba română (Editura Nipponica, 1998), într-o versiune clară și fluentă datorată lui Kazuko Diaconu și Paul Diaconu, însoțită de un interviu cu autorul pentru cititorii români și de o prefață a subsemnatului. Față de ediția engleză de la Kodansha International pe care am citit-o, ediția românească are două volume, în loc de trei, adică atîtea cîte sînt în original și respectă riguros secțiunile din acesta. Titlurile volumelor englezești, oarecum publicitare, au fost eliminate.

Istoria lui Shūichi Katō trebuie considerată un eveniment. Românii nu sînt străini de literatura japoneză, deseori tradusă și la noi, atît poezia cît și romanele. Mishima, Kawabata, Inoue și alții ne sînt binecunoscuți. Am admirat cu toții arta concisă, simplă și profund umană din *Templul de aur*, *Vuietul muntelui* sau *Pușca de vînătoare*. Avem o școală de *haiku*. Basmelor japoneze circulă de decenii în România. Despre influențe directe se poate de asemenea vorbi. Paul Diaconu a adăugat la sfîrșitul *Istoriei* o bibliografie bogată și variată din care rezultă cît de întinsă este receptarea culturii nipone în spațiul românesc. Numărul romancierilor traduși se ridică la aproape treizeci iar al scriitorilor români - începînd cu Macedonski - la care Paul Diaconu a descoperit un interes major pentru literatura japoneză (poezie, proză) la aproape șaiszeci. În 1981 Valentin Negoiță a tradus din engleză (trebuie spus că multe traduceri s-au făcut din engleză, franceză, rusă, dar destule și din japoneză) schița de istorie literară a lui Hisaaki Yamanouchi *Privire asupra literaturii japoneze*, o succintă, dar strălucită analiză a operelor majore.

Dincolo de examenul estetic al unei literaturi care debutează în secolul al optulea după Christos, Shūichi Katō consacră capitele substanțiale contextului politic și social, dar și celui cultural și artistic, fără de care nu s-ar înțelege mare lucru. (Un glosar de termeni artistici și religioși e obligatoriu chiar și în aceste condiții și-l găsim și în ediția românească). Multe din genurile literaturii japoneze n-au corespondent european. Teatrul de pildă, fie *No*, fie *Kabuchi*, ar fi complet ininteligibil, citit sau văzut pe scenă, în absența precizărilor de felul celor pe care le face autorul. În simplitatea ei aparentă, literatura japoneză conține o simbolică rafinată și uneori sofisticată, la care europeanul nu are acces intuitiv. De asemenea, evoluția europeană a romanului n-are nici o legătură cu aceea a romanului japonez, chiar dacă unii romancieri din Țara Soarelui Răsare (Mishima, de exemplu) au dorit să imite unele din formele lui.

Istoria lui Shūichi Katō este neprețuită pentru cititorul român, instructivă și frumoasă deopotrivă, puînd sta în bibliotecă alături de acelea ale lui de Sanctis, Lanson sau Călinescu.

Cu ocazia lansării cărții, foarte probabil în luna mai, autorul *Istoriei* se va afla în România.

P.S. Scrisoarea dlui Sorin Toma către Mircea Zăciu, la care m-am referit în editorialul de săptămîna trecută, a apărut și în *Adevărul literar și artistic* (nr. 402 și 403 din 1998).

CONTRAFORT

de *Mircea Mihailescu*

OAZA AMNEZICILOR

Știm de ce, între 1990 și 1996, societatea românească a fost blocată: pentru că una din condițiile rămănerii lui Ion Iliescu la putere a fost salvarea și rezervarea structurilor Securității. Pactul - nu știu dacă semnat, dar care a funcționat ireproșabil - între complotiștii de inspirație moscovită și mercenarii antinaționali aflați în slujba lui Ceaușescu a garantat menținerea puterii în limitele perfectului control comunist și neo-comunist. Consecințele se cunosc: scoaterea României din absolut toate cărțile câștigătoare ale jocurilor politice internaționale. Cu NATO ne-am cam lămurit (ultimele noutăți conțin, în ce neprivește, încă o lovitură diabolică: după ce am fost dați la o parte din cauza lungii liste de porcării comise de regimul Iliescu, iată că acum integrarea României e condiționată de o prealabilă - și imposibilă, în actuala stare economică a țării - admitere în Uniunea Europeană!)

Sigur că primul impuls al omului obișnuit e să-și explice refuzul prin atitudinea dușmănoasă a străinătății. Numai că pe străinătate o cam doare în cot de noi. Occidentalii au cu totul alte obsesii decât să ne pună nouă bete în roate - mai ales atunci când, ani în șir, ni le-am pus singuri, și încă atât de eficient. Ceea ce s-a pierdut sub regimul Iliescu nu mai poate fi recuperat decât printr-un efort uriaș, ce va dura, poate, decenii în șir.

Revin iarăși la problema tragică a memoriei colective. Infantilizați și rezuși la insignifianța unei populații amorfe, românii sunt incapabili să țină minte azi ce au făcut ieri. N-am observat, din 1990 încoace, ca vreuna din experiențele jalnice să fi împiedicat pe cineva să le repete. După cum merg lucrurile, nu m-ar mira să avem, cât de curând, parte de vreo nouă mineriadă! (De altfel, herald al subpământurilor, Vadim Tudor nu s-a sfiit să anticipeze revenirea "ortacilor" la București!) Cu o precizie matematică, politicianii noștri calcă azi în străchinile sparte ieri cu voluptatea cu care Cristofor Columb va fi descoperit America.

Duși de nas de o bandă de șmecheri care au confiscat patriotismul, valorile naționale și cam tot ce nu costă bani, dar aduce profituri grase, românii s-au dovedit o perfectă masă de manevră pentru aventurieri mai mult sau mai puțin cinici. Una din teoriile scoase iarăși de la naftalină cu suspectă insistență e că Securitatea, aparatul represiv cel mai dur din întreaga Europă răsăriteană, a cunoscut două vârste. Într-o primă etapă, până la venirea lui Ceaușescu, ar fi existat Securitatea "străină", antiromânească, aservită rușilor. Cealaltă, năpărlită miraculos sub bagheta lui Pingelică, ar fi devenit Securitate "națională", alcătuită din românași pur sînge, patrioți de să-i pui pe rană. Aștia erau eroii pozitivi, "băieții noștri". Care nu băteau, nu schingiuiau, nu șantajau, ci se ocupau exclusiv cu punerea de lumânări la biserici!

N-ar fi nimic surprinzător, urmând aceeași logică de handicapat mintal, să aflăm cât de curând că până și inodorul SRI are două vârste: un SRI odios, al lui Măgureanu, care deși n-a bătut pe nimeni i-a făcut pe proști să se bată între ei (vezi Târgu Mureșul), care însă a spionat pe rupe, care a tras cu urechea până la surzire și care, după vechile metode kaghebighe, a meșterit de zor la dosarele noastre; al doilea SRI ar trebui să fie, desigur, cel "patriotic și național", dat pe brazdă, care

n-a mai suportat tirania iliesciană și, spovedindu-se călugărului Vasile, și-a pus cenușă în cap transformându-se din lup într-o virginală Scufiță Roșie - de nu cumva direct într-o angelică bunicuță.

Din această blândă idiotenie ne-a trezit teribilul semnal de alarmă tras de Dan Pavel, într-o scrisoare adresată d-lor Mircea Geordunescu, directorul adjunct al SRI, și Dorin Marian, consilier pentru probleme de securitate al președintelui României. Ideea scriorii lui Dan Pavel este următoarea: în școlile care pregătesc acum, în 1998, cadrele serviciilor secrete românești - atât ale celor interne, cât și ale celor externe -, adică ale unei țări care își proclamă pe toate vocile dorința de a fi admisă în organizațiile Vestului, bântuie o infernală atmosferă de naționalism, de anti-occidentalism și, desigur, de anti-americanism. Institutul Național de Informații este, în opinia lui Dan Pavel, un loc în care apologia Securității se face pe față, fără nici un fel de jenă, iar cei care predau sunt oameni din cercul binecunoscuților promotori ai democrației Vadim Tudor, Funar și Virgil Măgureanu.

Provenind, mulți dintre ei (nu întâmplător, de vreme ce selecția se face pe baza atenției cercetări a dosarului), din familii de securiști, de milițieni, de ofițeri de armată, viitorii ofițeri de informații vor perpetua nefasta politică însușită încă din leagăn. Pentru ei, tot ce e străin duhnește a trădare, iar tot ce e românesc miroase gingaș a trandafiri. Mancurtizați, pe de-o parte, prin experiența de acasă (îmi închipui că mulți dintre ei, în 1989, în prima adolescență, vor fi resimțit răsturnarea regimului Ceaușescu ca pe un atentat la propria viață de familie, prin pierderea de către părinți a imenselor privilegii aduse de calitatea de dulăi de pază ai bolșevismului, iar acum abia așteaptă să își ia revanșa!), idiotizați, pe de alta, de învățăturile de tip *România Mare*, ei reprezintă, în mod cert, de pe acum, una din piedicile majore ale normalizării situației din România.

În acest context, te întrebi ce s-a ales de promisiunile gongorice ale d-lui Constantinescu, el însuși posesor, se pare, al unei memorii extrem de scurte. Instalat în oaza amnezică de la Cotroceni, discipolul călugărului Vasile se crede deja nemuritor și nu mai coboară la meschinăria acestor detalii: pentru domnia sa, planetarismul a devenit a doua natură, nemaiobservând că rugina naționalist-xenofobă riscă să facă praf și pulbere toate declarațiile sale pro-occidentale.

Doar proștii se mai miră astăzi că un partid cu o ereditate atât de grea precum PD-ul are îndrăzneala de a trimite la negocieri tocmai la Cotroceni un fost securist. Cinismul cu care dl. Băsescu a explicat lucrurile e pe deplin lămuritor pentru adevăratele intenții ale partidului. Iar lista lui Severin, inspirată, se vede, de ceea ce fostul ministru de externe descoperea în Aleea Alexandru, începe să semene tot mai mult cu o *Charta magna a pedismului*. Lucrul cu adevărat fermecător este că pe câtă vreme în alte partide Securitatea a pătruns pe furiș, în PD și în PRM ea a intrat pe ușa principală!

Și totuși, cum de Securitatea își face, în continuare, imperturbabil, de cap? Evidențelor, emanând ba dinspre Cotroceni, ba dinspre varii sedii de partide, nu le putem contrapune decât metafizica întrebare a conului Iancu: "De ce, nene Anghelache, de ce?!"

POST-RESTANT

de *Constanta Buzea*

SUNT cazuri dificile, pentru mine crâncene, când mi-aș dori ca autorii cărora ezit un timp să le răspund, să nu mă someze, totuși, a o face. Sunt cazuri, printre care îl număr și pe al dv., când mi se oferă manuscrise voluminoase și care reprezintă fie *tot*, fie o selecție sentimentală din tot ce a scris autorul, de la începuturi până în prezent. Selecția dv. va acoperă creația lirică începută cu 17 ani înapoi, fără să se producă, dacă am înțeles bine, vreun debut în tot acest răstimp. Nu sunteți dintre aceia care, punându-mi în plic un dosar cu sute și sute de poeme, își justifică ieșirea târzie la rampă prin aceea că, scriind poezie anticeaușistă, înainte de '89 n-au avut nici o șansă. Sunteți, în schimb, dintre aceia care scriu toată viața exact ca la început, fără să se vadă că viața, experiența, cărțile citite între timp, anturajul cultural, lectura revistelor literare v-ar fi adăugat ceva la, să zicem, slăbiciunea pură de a pune pe hârtie versuri și la visul de a deveni autor. Temele pe care le rulați sunt stimabile, serioase, dar realizarea lor artistică este nulă. Transcriu un singur poem, al 58-lea dintr-un total de 96 al secvenței *sonete*, și o fac pentru cititorul interesat să-mi verifice afirmațiile: "Scriu: dacă nu publici, nu sunt erate./ La cât de bine scriu fiind eratic./ nu deranjează scrisul hieratic./ Parcă-i reclamă la obiecte-n rate./ Scriu: dacă nu-i dai foc, nu iese nici fum./ Mă uit la țigarea numită Carpați./ de oameni săraci, scăpătați și "scăpați"/, că oricum s-ar numi toate lasă scrum./ Scriu: dacă nu publici, nu ești criticat./ criticul meu hulpav nu-i degustător/ și consumă ce-i cade greu la ficat/ și normal, debordează dezgustător./ Ce să mai scriu? Pisica mea Kittycat/ călătorește fără să-și ia tichet". Cu un regret imens pentru timpul pe care l-ați sacrificat așteptând acest răspuns, nu pot decât să vă dau un sfat, în eventualitatea că nu dați doi bani pe sinceritatea mea, acela de a vă adresa unui critic literar în gustul și probitatea căruia credeți. Pe manuscrisul dv. veți găsi niște mici semne făcute cu creionul, pe care, cu scuzele de rigoare, vă rog să le înlăturați cu guma. (*George Enescu*) ● Supără frecvența mare a verbului *a face*, în monotonele forme *m-a făcut*, *Te face*, *mă face* în poezia *Melancolie*, unde am găsit și expresia "ce *ani* de *ani* m-a tot umbrat", cu un mic semn de nedumerire față de sensul pe care i l-ați dat, și versul aiuritor "Ce porți nu are, căci deschise-s". În *Iluzie*, stângăcii și soluții poetice discutabile, precum: "*mintea rău mă doare*", "*Tu-mi apăruși*", sau "Chipul tău *angelic-mi pare*". În *Stele și vieți*, versurile de final ale ultimelor două strofe sfidează cu gingășia și prospețimea lor restul poemului. În fine, în *Destin amamic*, pluralul imposibil *destinuri*, și lipsa de resurse poetice, dacă rimați *ce bate greu cu se închid prea greu*. (*Ramona Ungureanu*, Rm. Vâlcea) ● Elan admirabil, culoare sentimentală, mici nebunii metaforice, dar și multă, multă aiureală, regizată, cu un efect mediocru însă, ca în exemplele pe care le detașez din *Stare* și din *Fără cuvinte*: "Sunt dincoace, îmi spun/ și mă mistuie/ nașterea de dincolo./ Sunt singură!/ Te rog.../ Sunt tristă./ Mă rog..."; "Continuu o cursă pierdută./ Și știu/ Și las./ Gândesc fără cuvinte./ Semne doar./ De umăr./ Ei și?" (*Elisabeta*, București) ● Minunat în felul lui poemul *Jumătate*, cu numai un singur cuvânt impropriu, *cioplite!* Dimpotrivă, *Ce iarnă este fără tine (I)* se ține numai în sintagma *plimbă drumul*. Poemul cu cel mai lung titlu din lume, știți dv. care, nu-l mai transcriu, este un fel de teoria chibritului, a văzului...văzut, a viitorului...prezent, a luminii întunericului care a devenit umbra soarelui. Sub pana unui maestru toate acestea ar fi strălucit și ar fi convins, fără să șocheze. Se pare însă că pe dv. tocmai acest singur aspect vă preocupă. Iată titlul și versurile dintr-un poem la urma urmei găunos: *Înainte de tu și... Între tu și... După tu și* "tu și.../ acest început/ care *premonoște* începutul/ cu un sărut de țigară,/ cu o bucurie amară,/ cu tine/ multe urme călărind peste noi,/ doar tu și.../ acest conținut/ dă naștere primului conținut de seamă,/ cu lacrimi de toamnă/ din coapse de doamnă,/ cu persoane ca tine/ destule degete *bâșbâind*/ peste sâni alăptați cu săruturi/ și fluturi/ căci ești doar tu și.../ tușii brusc/ și brusc am murit/ în trei părți de puncte,/ fără nume de persoană/ fără apă în cană,/ doar tu și...(atât)". Nimeni nu se sperie, dar nici nu se încântă de jocurile dv. Miza lor e la voia întâmplării, și e păcat să vă cheltuiți energiile, distracția este obositoare și cu un efect garantat de foc de paie. (*Cornel Ghica*, București) ● Aveți teme să țineți la versurile pe care mi le-ați trimis de data aceasta ca variante, am impresia, la altele mai vechi! Sunt pline de miezul unei credințe simple, cu chinurile și cu revelațiile ei, cu nedumeririle și cu legile ei. Nu sunt departe de a fi perfecte. Îmi dau seama însă că pentru puținul care le lipsește, dv. vă trebuie o voință teribilă și multă și atentă răbdare. (*Cristina Păiușan*, București).

România literară

Editată de:

- *Fundația "România literară", cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă și al Ministerului Culturii*

Director: Nicolae Manolescu

Redacția: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Constanța Buzea (poezie, proză), Adriana Bittel (externe), Nina Pruteanu (corectură).

Colaboratori permanenți: Marina Constantinescu (teatru), Ioana Părvulescu, Andreea Deciu (critică), Cristian Teodorescu (publicistică), Eugenia Vodă (cinema), Ruxandra Dinu, Simona Galațchi, George Șipoș (corectură).

Corespondenți din străinătate: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Rodica Binder (Köln).

Tehnoredactare computerizată: Fundația "România literară" - Anca Firescu (secretar de redacție), Mihaela Ivan. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administrația: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100296100089. Mihai Pascu (director executiv), Elena Raicu (contabil șef), Corneliu Ionescu (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), Andriana Fianu (corespondență și difuzare în străinătate), Elena Ciupuliga (secretariat), Ionela Stanciu (asistent difuzare), Mihai Minculescu, Victor Ciupuliga (fotoreporter).

E-MAIL: romlit@buc.soros.ro și romlit@romlit.sfos.ro

HTTP://WWW.ROMLIT.RO
HTTP://WWW.SFOS.RO/NEWS/ROMLIT
HTTP://WWW.KAPPA.RO/NEWS/ROMLIT

Cui i-e frică de Marilena Rotaru?

MĂ NUMĂR printre puținii scriitori care au aprobat desființarea emisiunilor culturale de la TVR, în urmă cu un an. Țin minte chiar că m-am desolidarizat de colegii mei de la *România literară*, neșemnând un memoriu de protest pe această temă. Am procedat așa pentru că am luat în serios explicația dată de conducerea TVR în legătură cu necesitatea de a desființa pentru a reînființa. În fond - mă gândeam - și într-un apartament întrerupi orice activitate și strângi mobilele în mijlocul camerelor când vrei să faci curățenie generală.

Iată însă că poporul a mai fost mințit o dată cu televizorul. Ni s-a spus că toamna se va desfășura în fața noastră - superb ca un curcubeu - noul ansamblu de emisiuni culturale, dar toamna a venit și n-am avut parte de nici o revelație. Acum este iarnă, de fapt sfârșitul iernii, și ne aflăm în aceeași situație.

Mai rău decât atât, cultura a mai pierdut din drepturi la TVR și a rămas, în mai mare măsură decât altădată, o cenușăreasă. Celebra emisiune muzicală *Serata muzicală* a lui Iosif Sava a fost întâi scurtată grotesc, iar apoi - mutată mai aproape de după-amiază, când toată lumea își face siesta (în curând și-ar putea schimba și titlul, în *După-amieze muzicală*). Și, bineînțeles, continuă să fie ascunsă pe programul II, ca un copil de care familia se rușinează și îl obligă să stea, când vin musafirii, într-o debara.

Puține emisiuni ale TVR, inclusiv dintre cele neculturale, egalează în importanță emisiunea lui Iosif Sava. Nu este vorba numai de Iosif Sava, ci și de

oamenii extraordinari care sunt invitații lui. Amfitrionul are meritul de a ști aproape totul despre ei și de a-i provoca inteligent, astfel încât nici un minut din cele rezervate emisiunii nu se pierde cu intrarea în atmosferă, cu fraze convenționale etc. Iosif Sava îi exploatează la maximum pe invitați; drept urmare personalități de prim-plan ale culturii noastre se produc în fața publicului, cu maximum de randament intelectual. Să ai o asemenea ocazie nesperată, de a propaga în rândurile unei populații în general ignorante afirmațiile inspirate ale unor oameni de cultură de mare valoare, și să n-o faci - iată o atitudine care echivalează cu un sabotaj.

Ce ascultăm, în schimb? Ascultăm perorațiile amuzante (dacă n-ar fi jenant) ale lui Radu Nicolau, despre care îmi aduc aminte, printre altele, că a stat de vorbă cu un pușcăriaș și cu un magistrat, puși față în față, *democratic*, despre înăsprirea legilor privind infracțiunile săvârșite prin violență. Pușcăriașul susținea, sus și tare, că nu este de acord cu înăsprirea, chiar dacă ea nu vizează infracțiuni săvârșite înainte de promulgarea legii.

Mie nu-mi convine așa ceva, se pronunța ritos răufăcătorul. După ce ies din închisoare, poate mai tâlhăresc și eu, poate mai violez - mai greșeste omul. De ce să fiu pedepsit mai aspru decât până acum?

În loc să dea răspunsul cuvenit ticălosului (dacă nu un răspuns indignat, măcar unul logic: statul poate dovedi toleranță față de cineva care a greșit, dar nu poate negocia în nici un fel cu cine-

va care are în vedere fărâdelegi viitoare), Radu Nicolau cita pătruns de respect opinia acestuia, în fața magistratului, și îl soma pe magistrat să ia parte, cu capul plecat, la originala "dezbateri".

Tot despre Radu Nicolau se spune că i-a admonestat cândva pe redactorii emisiunilor culturale:

- Ar trebui să vă hotărâți odată cum scrieți: sau "Camil Petrescu", sau "Cezar Petrescu".

Să sperăm că această din urmă întâmplare este o legendă. Oricum, de Radu Nicolau depinde în prezent programarea emisiunilor culturale. Și ele sunt, ca și pe vremuri, nu programate, ci marginalizate.

Singura excepție o constituie ferme-cătoarea și instructiva emisiune a lui George Pruteanu, dar în cazul lui TVR n-are nici un merit. Cu personalitatea lui eruptivă, George Pruteanu și-a creat singur statutul: singur și-a conceput emisiunea, singur a găsit surse de finanțare, singur și-a ales locul - foarte potrivit - în program.

Ce se întâmplă însă cu celelalte emisiuni? Ce se întâmplă de exemplu cu convorbirile pe care Eugenia Vodă le realizează cu diferiți actori? Convorbirile sunt palpante, adevărate aventuri spirituale, dar ajungem cu mare greutate să le vedem, numai dacă avem noroc (sau insomnii).

Disprețul față de emisiunile culturale poate fi descifrat și în obișnuința conducerii TVR de a se debarasa de oamenii care nu s-au ilustrat prin nimic, ani la rând, în profesia lor, trimițându-i să lucreze "la cultură". Așa s-a întâm-

plat cu George Radu Serafim, care până nu demult se ocupa de probleme religioase. Dumnezeu însuși s-a săturat de mediocritatea lui, dar șefii de la TVR, mai toleranți, au considerat-o înzestrarea cea mai potrivită pentru un realizator de emisiuni culturale.

Tot la cultură lucrează de un an și ceva Ecaterina Țarălungă, care, la fel, este o întrușipare a mediocrității. Poate la TVR este considerat un atu profesional zelul cu care Ecaterina Țarălungă i-a cenzurat ani la rând pe scriitori, ca reprezentantă a Consiliului Culturii și Educației Socialiste...

Nu există - și nici măcar nu se prefigurează - o concepție despre prezența emisiunilor culturale în programul TVR. În zadar Stere Gulea este un foarte bun regizor de film. În zadar Alina Mungiu scrie piese de teatru. Ei procedează ca și cum ar desconsidera instituția pe care o conduc, rezervându-și plăcerea de a-și exprima devotamentul față de cultură separat, în timpul liber.

Puținii oameni care se evidențiază în acest domeniu au toate motivele să se descurajeze. S-a remarcat în ultima vreme Daniela Zeca, realizând o emisiune demnă de interes, *Față în față cu autorul*. Am fost eu insumi la un moment dat invitatul acestei emisiuni și am văzut-o pe Daniela Zeca plângând în fața camerelor de luat vederi. De ce? Pentru că, în tradiția binecunoscutului dispreț față de cultură, un tehnician a cuplat aiurea un cablu și a stricat complet genericul, care s-a desfășurat pe ecranele televizoarelor ca o bătaie de joc la adresa telespectatorilor.

Sau Marilena Rotaru. Marilena Rotaru este o personalitate a culturii noastre (nu a culturii de la TVR). La un moment dat și-a dat demisia de la TVR, în semn de protest față de campania pro-Iliescu făcută de televiziunea națională. După alegerile din noiembrie 1996 a revenit, sperând că, în sfârșit, se va schimba ceva și acolo. S-a angajat, cu entuziasm, în realizarea a două emisiuni, care au dobândit repede prestigiu și audiență (prin audiență nu se înțelege, așa cum crede probabil Radu Nicolau, doar un număr mare de telespectatori, ci și *calitatea* acestora; dacă reușești, de pildă, să cucerești cu emisiunea ta un scriitor important, ai cucerit, de fapt, mii de oameni, pentru că scriitorul este un lider de opinie): *O altă putere* și *Memoria exilului românesc*. Prin intermediul acestor emisiuni, ea a adus în fața telespectatorilor personalități ca: Sergiu Celibidache, Cella Delavrancea, regele Mihai, Dan Grigore, Ion Zamfirescu, Monica Lovinescu, Camilian Demetrescu, Al. Zub, Ion Caramitru, Alexandru Ciorănescu, Doina Cornea ș.a.m.d. (Notă pentru Radu Nicolau: Camil Petrescu sau Cezar Petrescu, este adevărat, n-au fost aduși...) Convorbirile de acest fel nu sunt șuete cu Traian Băsescu sau Alexandru Sassu. Ele constituie evenimente de ordin cultural și au ecou în conștiința publică (pentru a nu mai vorbi de faptul că rămân ca documente de o valoare excepțională în filmotecă). Ei bine, și Marilena Rotaru a fost supusă unui tratament minimalizator. Emisiunile ei, aruncate dintr-un ungher în altul al programului, au strălucit aproape fără martori. Iar de curând, una dintre emisiuni, *O altă putere*, a dispărut cu totul.

Cui i-e frică de Marilena Rotaru? Cui i-e frică, la Televiziunea Română, de cultură?

Alex. Ștefănescu

România literară 3

SCRISORI
PORTUGHEZE

de Mihai
Zamfir

BILL GATES

STIȚI cine e Bill Gates? Dar Richard Bronson? Nu? Ciudat, ar fi trebuit să știm cu toții. Sunt cei mai bogați oameni din lume. Un cântăreț, un politician, un actor sau un fotbalist la modă ajung rapid familiari ai mapamondului, fotografiile lor te întâmpină pe prima pagină a ziarelor și revistelor, în timp ce oamenii cei mai bogați din lume par a trăi astăzi cu o inexplicabilă discreție.

Să facem o altă experiență. Să întrebăm pe un om de cultură medie cine au fost Rockefeller, Ford, Rothschild sau Morgan - și vom afla îndată: au fost cei mai bogați oameni ai vremii lor. De ce oare amintirea lui Ford sau Rothschild a rămas atât de vie, încât s-a transformat în simbol, în timp ce știm foarte puțin sau aproape nimic despre super-bogații contemporani?

Poate că ar trebui să mai adăugăm ceva, pentru sporirea perplexității noastre: averea personală a lui Bill Gates se cifrează la 37 miliarde dolari, adică echivalentul produsului intern brut al României pe anul 1996. Față de banii lui Bill Gates, averile legendare ale lui Rothschild, Ford sau Morgan fac figură mai degrabă modestă, fiind cam de 10 ori mai mici, în termenii absoluți. Atunci, de ce?

Nimic nu atestă mai elocvent profunda transformare a capitalismului din ultima jumătate de secol decât paradoxul relației dintre puterea reală și cifra de afaceri. Cu averi de numai 3 miliarde de dolari, Rothschild și Ford comandau, la vremea lor, politica mondială; cu o avere de 10 ori mai mare, Bill Gates și alții ca el sunt, politic vorbind, niște anonimi.

Cauza mi se pare simplă. În timp ce averile lui Ford și compania fuseseră, la vremea lor, cele mai mari din lume, astăzi cele mai mari averi nu mai aparțin particularilor. Ele sunt reprezentate de fondurile mutuale, de fondurile de pensii - în general, de fondurile anonime, formate din milioane de contribuții ale unor oameni cu venituri medii sau modeste. Așadar numitul "capitalism popular", decenii la rând obiectul predilect al sarcasmelor propagandei comuniste, nu mai face astăzi să rădă pe nimeni: el nu numai că există, dar dictează în prezent regulile pieței financiare occidentale. Față de sumele enorme vehiculate prin fondurile anonime (depozitate, investite și reinvestite), averile care încă poartă un nume de persoană își pierd treptat din importanță.

În Statele Unite, valoarea lichidă a principalelor fonduri

de pensii și mutuale se cifrează la 9 trilioane de dolari. Pentru ca zerourile în cascadă să nu ne amețească, explicăm suma mai pe-nțeleș: cele 9 trilioane reprezintă o avere de 30 de ori mai mare (treizeci de ori, atenție!) decât valoarea lichidă cumulată a averii primilor 60 de miliardari americani, cu alte cuvinte - decât averea primilor 60 cei mai bogați oameni ai țării.

Imageria bufonă a secolului trecut, plin de pamflete socialiste și comuniste, ne familiarizase cu portretul-robot al capitalistului: gras și dezgustător, inuman și grosolan, lacom până la nebulie, dar leneș, cinic și consumându-și viața în distracții frivole ("Ei fac din noapte ziua și-ai zilei ochi închid"), el stă degeaba, în timp ce mii de oameni lucrează pe brânci pentru el!

Dacă marele public ar ști cum arată în realitate viața unui super-bogat, nimeni nu l-ar mai invidia și, în orice caz, nimeni n-ar dori să fie în locul lui. Super-bogatul contemporan muncește fără întrerupere 18 ore pe zi sau și mai mult, nu beneficiază nici de vacanțe, nici de ieșirea la pensie, pentru că ele ar echivala cu diminuarea influenței câștigate pe piața financiară și cu pierderea poziției din *top*. Patronul unei mari întreprinderi lucrează astăzi infinit mai mult decât oricare dintre salariații lui, încheindu-și munca de hamal intelectual doar odată cu moartea.

Și să mai spunem ceva, extrem de important: aproape nici una dintre marile averi personale de astăzi nu a fost moștenită - sau, în orice caz, nu la dimensiunile ei actuale. Marii bogați contemporani au devenit super-bogați pentru că au avut o idee de geniu, pe care apoi au pus-o în practică. Bill Gates a revoluționat tehnica ordinatorului și a generalizat utilizarea acestuia. Averea sa are o sursă evidentă: datorită lui Bill Gates lumea arată acum complet altfel decât în urmă cu 10 ani și va ajunge, în anul 2010, de nerecunoscut pentru ochiul anilor '90. Revoluția existențială produsă de ordinator s-a dovedit a fi cu mult mai importantă decât "revoluțiile" sociale ale unor demenți-clinici, ahtiați de putere, și care se autointitulează "revoluționari de profesie".

Iar dacă marea avere tinde să devină răsplata geniului și a muncii îndârjite, mai putem avea ceva contra ei?

POVESTIRI AMERICANE

AȘ SPUNE că în două feluri s-au manifestat, privind lucrurile în mare, scriitorii noștri din emigrația post-belică. Unii au rămas fixați, sufletește și artistic, la ce au lăsat în urmă, cu sentimentul îndeplinirii unei îndatoriri morale și cu încredințarea că numai astfel își vor păstra inalterată identitatea. Aron Cotruș poate fi un exemplu. Alții, ajunși în noul mediu, trăind în el, i s-au adaptat și literar, i-au receptat mesajele, i-au primit "provocarea", ofertele tematiche. Paradoxul este că mai ales scriitorii din a doua categorie, cei deschiși "influențelor", adaptabili, s-au afirmat în exil cu mai multă forță, producând opere semnificative, unele de mare interes.

Cartea pe care o discut aici, un volum de povestiri, aparține unui astfel de scriitor din emigrație, deschis, în scrisul său, către noua lume care l-a adoptat, aceasta întâmplându-se să fie și *lumea nouă*, adică America. Aici Dumitru Radu Popa a ajuns în 1986, stabilindu-se la New York unde a urmat cursuri universitare, devenind mai apoi el însuși profesor, în circumstanțe pe care cititorul le poate afla mai în amănunt, dacă dorește, din nota biografică de la sfârșitul cărții.

Sunt patru narațiuni în volumul *Panic Syndrome!*, toate din lumea americană în care trăiește azi autorul, deși nu atât cotidianul american îl vom întâlni în ele (e și acesta, mai ales în primele două), cât contextul american cultural, un cadru de spiritualitate. Nu lipsesc însă nici referințele culturale românești, ba chiar, în povestirea titulară, ele joacă un rol important, căci eroul povestitor este un român urmărit în America de umbra lui Caragiale, de replici din scrierile acestuia, la care se raportează în împrejurări cu un anume tâlc. Dar să vedem mai de aproape despre ce este vorba.

Amintitul erou povestitor, român de obârșie, a deprins, de când este și american, un obicei al locului și al acestui moment: acela de a recurge, una-două, "la ajutorul psihiatrilor și al psihanalizatorilor". Am văzut și în seriale. Omul se simte bolnav dar nu știe de ce boală suferă, e agitat de aceea de spaime, de neliniști pe care nu și le poate domoli, și deci consultă doctor după doctor, numai somități psihiatrice și psihanalitice care îl investighează în fel și chip. S-ar spune că îi și pasionează suferința lui ciudată, inelucidabilă, lansându-se în legătură cu ea în complicate teorii, fac tot felul de supoziții și conexări de argumente, vin cu prescripții care le anulează, fiecare, pe cele ale doctorului consultat anterior, aruncându-l pe nefericitul pacient din nedumerire în nedumerire. Întors pe toate fețele de atâția mari specialiști în *panic syndrome*, începe și el să se autoobserve și, la un moment dat, cu sficiune, în timp ce era consultat de încă un mare savant, riscă să avanseze o ipoteză de diagnostic sugerată

de nimeni altul decât de I.L. Caragiale, scriitorul despre care am spus că-l obsedează. Spre surprinderea sa, teoria din *Conu Leonida...* despre ipohondria ce poate trece în fandacsie găsește imediat ecou, ba chiar este însoțită cu mare entuziasm științific: "Fandacsie! mă trezesc murmurând... - O, da! *Fandacsy*, îmi pare bine că ai remarcat! (...) Sună aproape ca *Ecstasy!* cine s-ar fi gândit că tot procesul asta cu omul care intră la o idee poate produce un fenomen psihosomatic de intensitatea unui veritabil cutremur interior... Formidabil!" Lecuirea tot de la Caragiale îi vine mult încercatului suferind care, după toate avatarurile cu marii doctori, va conchide înțeleptit: "Iar despre psihiatri în general: «a se slăbi!»". De la Molière încoace, bolnavii închipuiți și medicii pedanți au suportat toate sarcasmele cu putință, ca și în această ingenioasă compunere satirică a lui Dumitru Radu Popa, ațintită asupra unui "sindrom" benign al Americii contemporane. O spirituală șarjă plină de vervă, ușoară totuși.

Din povestirile unui frizer evocă, tot din perspectivă satirică, mediul impestriat americano-românosârbesc, al noilor veniți în țara tuturor libertăților, lume de mici afaceriști pe picior și de amatori de expediente, care denumesc furțisagurile "lucrări", nemulțumiți de sărăcia din țările de baștină dar și de exigențele țării în care au venit și în care, pentru un trai mai bun, se munceste pe rupte. Asta îi cam indispuce, asta nu prea au chef să accepte, situație îndejuns de neplăcută asupra căreia un personaj, Dragomir Ilie, conchide că se poate de plastic: "nici ca la noi, dar nici ca la ei". Povestirea nu este însă numai evocator realistă fiindcă ne propulsează pe nesimțite în irealul cu valențe simbolice. Personajele "dispar" în propriile vise, se volatilizează în timp ce dorm, semnificația fiind, cum observă și Dan Cristea în prefață, "criza de identitate" pe care o traversează mereu eroii lui D.R. Popa, și de aici și din celelalte pove-

tiri. Traiesc adesea în "planuri duble" și în "lumi paralele". Ingeniozitatea prozatorului este de a manevra astfel epicul, evenimentele și comportamentele umane, încât să sugereze într-adevăr apartenența acestora la mai multe lumi, întreținând o atmosferă de mister încă și mai densă în cele două povestiri care urmează. Notele comice și parodice aproape că dispar din acestea, făcând loc enigmaticului poetic de resurse poezii, în filiație vizibilă cu spiritul "povestirilor extraordinare" ale marelui autor romantic american.

Tablourile și Alegerea sunt integral fantastice, de o complexă construcție, cu multe trape și chei, cu multiple coridoare narative ce se întretaie neașteptat, cu decuplări temporale admise numai de logica onirică. Lady V., posesoarea unei virginități intacte după cele patru căsătorii "tumultuoase", este o ființă asupra căreia timpul nu are putere, rămânând "aproape neschimbată în ultimii patruzeci de ani". Longevitatea și încremenirea într-o anume vârstă sunt atribute ale artei iar nu ale vieții, și esența Doamnei V. nu ne apare atât umana cât estetică. Este observată "asemănarea frapantă" cu un personaj feminin dintr-un tablou al lui Whistler, pictor și gravor american din secolul XIX, dar nu de asemănare este vorba ci chiar de *acel personaj*. Ea este doamna din acel tablou în care "intră" și "iese" după voie. Personajul real îi pozase cândva lui Whistler, ocupase un anume loc în viața acestuia, iar Lady V. de acum, reintrând în tabloul expus la Galeria Tate, poate reface traseele vieții trăite cândva în compania artistului, poate "vedea" ceea ce el văzuse în vremea lui și a ei, de pildă Parisul impresioniștilor de la sfârșitul celui alt veac. Sub privirile eroinei "intrată" în tablou, Whistler însuși învie, recapătă concretețe, în percepere fulgurantă: "Dar toate astea nu au durat mai mult de o clipă și Lady V. îl putu vedea, nu multă vreme apoi, intrând în holul luminat al hotelului *Lutèce*. «Aveți o scrisoare», îl opri

dumitru radu popa

PANIC
SYNDROME!

Dumitru Radu Popa, *Panic Syndrome!*, Editura Univers, București, 1997, 168 p., preț nementionat.

prevenitor funcționarul de la recepție. «Și v-a căutat... Mrs. Whistler. A spus că va aștepta la 9, în *La Rotonde*» «Prea bine... sper că asta e tot...» murmură pictorul, încă tulburat de senzația aceea zgârunțuroasă a timpului". Tema povestirii îmi pare a fi aceea a supraviețuirii omenescului prin artă și idealul indirect afirmat este acela al superiorității esteticului asupra "vieții" corupte și murdăritoare. Virginitatea neatinsă a eroinei, după consumarea celor patru "tumultuoase" căsătorii, exemplifică înfrângerea instinctualului prin dominare estetică.

În *Alegerea*, dedicată memoriei lui Ioan Petru Culianu, cel "care a studiat cu de-amănuntul mai ales implicațiile gnostice și alchimice ale *Primăverii* lui Botticelli", asistăm de asemeni la un du-te-vino între epoci depărtate, voiajuri întreprinse de un personaj apt de "transgresiune alchimică". Bob Blair, judecător new-yorkez din zilele noastre (sunt consemnate și evenimente din 1997, anul apariției cărții) își regăsește în persoana noii secretare "sora mistică", fecioara ce fusese arsă pe rug în anul 1692, când fuseseră judecate și condamnate așa numitele "vrăjitoare din Salem". "Reintoarcerea" judecătorului în urmă cu trei secole țintește să repare nedreptatea făcută atunci, cea judecată strâmbă la care fusese "părtaș" fără voie. E o îndepărtată vină de familie fiindcă în judecătorul de demult cel de azi își recunoaște un strămoș. "Escapadele în timp" ale lui Bob Blair, desfășurate potrivit unui "scenariu gnostic", sfârșesc prin dispariția fără urmă a eroului ce pare a fi o suprapunere în sine însuși. Cel puțin astfel își închipuie un alt personaj al povestirii, fără a fi totuși sigur: "- Dispariția lui? întreabă Winkler. În nici un caz, *el n-a dispărut în afară, ci înăuntru!* - A, deci tu nu consideri că e mort? Spune-mi, știi într-adevăr ceva despre asta? - Brad, Brad! Același vechi și bun Brad! Sint unele lucruri despre care e greu să afirmi că *ști* ceva, fără ca aceasta să te facă complet ignorant în privința lor..."

Arta subtilă, complexă a prozatorului tocmai aceasta și este: de a ne menține mereu pe muchia subțire, aproape invizibilă, dintre "a ști" și "a nu ști", dintre explicabil și inexplicabil, dintre real și vis, dintre posibil și imposibil, într-o proză de rafinate dozaje, asociind expert livrescul și puterea de descriere realistă, poezia și tehnicile surprizei. Din exilul nostru literar, din fostul exil, mă rog, ne mai vin și vești bune.

Cărți primite la redacție

- ◆ Katia Fodor, *Atlas de nori*, debut versuri, Ed. Cartea Românească, 1997, 111 pag., fără preț.
- ◆ Ilinca Bernea (Dobrescu), *Legile hazardului*, debut versuri, Ed. Cartea Românească, 1997, 94 pag., fără preț.
- ◆ Octavian Dan Radovici, *Cucuta din pahar*, versuri, Ed. Eolia, București, 1997, fără preț.
- ◆ Vasile Popovici, *Rimbaud*, Cluj-Napoca, Ed. Echinox, 1997, 132 pag.
- ◆ Liviu Ioan Stoiciu, *Post-ospicii*, poeme, Botoșani, Ed. AXA, col. „La steaua - poezi optzeciști”, 1997, 150 pag.
- ◆ Liviu Ioan Stoiciu, *Femeia ascunsă*, Asociația Scriitorilor din București și Ed. Cartea Românească, 1997 (proză). 96 pag.
- ◆ Adrian Suci, *Plus*, Cluj, 1997 (tablete pe teme politice). 64 pag.
- ◆ Jean Băileșteanu, *Geniul și închipuirea*, roman, Editura Craiova, 1997, 232 pag.
- ◆ Dan Ghițescu, *Zodia Cameleonului*, București, Ed. DU Style, col. „Romanul contemporan”, 1997, 232 pag.
- ◆ Corneliu Buzinschi, *Păcală și Tândală*, roman, București, Ed. Didactică și pedagogică, 1997, 296 + XXXVIII (postfață de Ovidiu Papadima) pag., 15.000 lei.

Aventura obiectuală

VERSURILE lui Ioan Vieru se nutresc dintr-o decepție existențială, stare mult prea frecventă a poezilor, care-și caută însă, cu mirabilă obstinație, de fiecare dată, propriul corespondent în lumea lucrurilor contaminate de umoarea subiectului. Țelul autorului nostru: acela de-a da impresia că dezamăgirea e a lucrurilor înseși, că emană din ele ca o forță antivitală, ca o resignare incapabilă a le asigura idealitatea, dar aptă a le oferi noi configurații și noi raporturi, în chip de compensație estetică: "pe o proprietate înstrăinată/ unde totul e bine gândit/ s-a terminat asaltul ingerilor// ghețarii cresc într-o perfectă relație// sub soarele nopții bolnavii își trec mîna prin părul nostru// știu că nu există o cale spre suferință/ și o alta spre pulberea împrăștiată din prima zi// deja au suprapus culorile/ ce-ar fi putut constitui/ privesc defnitiivă" (*proprietate înstrăinată*). Insuflă de criza subiectului, obiectele preiau inițiativa. Structura lor se abstractizează în sensul că ele își pierd consistența primară, așa cum materia cercetată de oamenii de știință moderni se reduce la fluxuri energetice. Aci e absorbită de fluxul "vizionar". Prin "transparentă" lucrurilor apar catastrofe calme, evenimente launtrice, un epos al nimicirii încete, dar implacabile. În cele din urmă, ele ni se înfațșează aidoma unor simple orbite pe care plutesc micile particole ale simbolurilor lirice: "case ridicate din spaime care ne ține în viață// case la ca-

re s-a muncit pînă la ziuă// case în care ar fi trebuit să rămînem/ mai mult decît/ pe malul unei ape secate// case în care umilința lucrează/ ca pluralul pe chip// case în care o mină întinsă a clătinat/ aerul din fotografii// case în care am intrat/ cu instinctul celui zărit/ în maternitatea unei nesfîrșite întinderi// case în care distanțele/ sînt acest dincolo" (*acest dincolo*). Dar "transparentă" însăși poate deveni un obstacol. Pînă unde o putem îngădui? Anihilînd materialitățile, amortizînd șocul vital, ea conține pericolul (el însuși investit, prin conștientizare, cu o funcție sugestivă) unei desprinderi de capacitatea percepțională. "Sensul pur" nu e oare un suicid al artei? "După împărțirea în două a zidului transparent/ s-a auzit ruga", notează poetul, spre a adăuga ironic: "după ce plutim în golul unde cineva s-a aruncat într-o zi/ a noastră va fi libertatea" (*dispariția confidențială*). Printr-un exces de abstragere, limbajul poetic riscă a-și risipi magia ce rezultă din exactitatea momentelor sale de corporalizare. Poezia ca lume nu mai e congruentă cu lumea ca poezie, căzînd în dizgrație: "să fi dus ei/ transparentă asta/ atît de departe/ încît au anihilat/ nervul optic/ al momentelor/ tot mai exacte// albul oaselor/ împrăstie norii// noi nu" (*nerv optic*). Remediu? Nu e altul decît abandonul autorului în desfășurarea spontană a discursului său, care urmează, la rîndu-i, aventura lucrurilor ce exprimă un "corelativ obiectiv" al eului, spre a recurge la o formulă a lui T. S. Eliot.

Animate, obiectele ilustrează o umanitate declinantă, agitată de mișcări vag compensatorii ori pur și simplu contradictorii, sub stigmatele romantice ale izolării, deziluziei, ilicitului, dispariției. Ca și cum ne-am privi într-o oglindă ce ne-ar restitui chipul și mișcările deghizate, transpuse în figurile reificării. E o replică speculară la forfota noastră vană: "instrumentele se dezacordează unele pe altele/ nu numai prețul piinii// nu întîmplător micile ambarcațiuni/ plutesc deja în muzeu// cîntecul e dirijat/ pe marginea gropii comune// subtilitatea anilor de studiu/ nu va descrie maxilarele/ reduse la tăcere// nu se refac decît teritoriile/ mișcate de fluvii/ cînd îmi spui ce a mai scris/ acel poet evitînd oamenii/ acum schimbînd cartierele periferice/ mai bine decît i s-ar fi sugerat// libertatea nu poate fi decît ilegală// frunzișul de pe meleagul natal/ e de mult în adîncuri" (*mica ambarcațiune*).

DECEPȚIA reprezintă o stare ambiguă. Ea oscilează între ceea ce nu s-a realizat și ceea ce s-a realizat imperfect, între proiect și real. Pe de o parte e o descărnare, o aplatizare, o reducere mai mult ori mai puțin dură, pe de alta e încă un receptacol al tensiunii idealului, al opulenței visului, în spațiul său rămînînd "asurzitoarea mișcare de aripi din vis". Sub imperiul acestei ambiguități, poetul e îndemnat a-și elabora un imaginar al unei negații așa-zicînd afirmative, al unui gol desenat, paradoxal, prin consistențe imagistice. "Reflecția" dezamăgirii se resfiră într-o substanță regeneratoare: "încă puțin, Dumnezeu nu e mai bogat decît noi// biografiile vor fi primul îngheț/ mîini visate/ vor distruge modelul// unde se zărește cu adevărat ceața/ autorul e pregătit să-și înfrunte opera/ cu prea multe sfîrșituri// va trebui să vorbim altfel/ despre viciul posibil// gloria plinsului printre/ amănuntele entuziasmului// coloana trece pe lângă noi/ mișcată din punctul/ unde am fost spulberați" (*biciul posibil*). Rătăcit în "pierzania" încă suficient de imbiitoare, Ioan Vieru își calmează slăbiciunea "citînd-o" pe cea inculcată în ființe și lucruri, se consolează regăsindu-și în cele ce-l înconjoară precaritatea, nesiguranța, nerăbdarea: "păsări migrînd/ fără să aleagă ceva anume// oameni îndatorați pînă la sfîrșit/ pe o corabie de hîrtie//

Ioan Vieru

Transparentă cu Pietă

ASOCIAȚIA SCRITORILOR DIN BUCUREȘTI
EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ

Ioan Vieru: *Transparentă cu Pietă*, Asociația Scriitorilor din București, Ed. Cartea Românească, București, 1997, 48 pag., preț nementionat.

piane ce-au înălțat cîteva ghetouri/ ingerilor/ să avem mai multă răbdare" (*fără alegere*). Cu atît mai mult cu cît: "vine ziua cînd meseria artistului/ face parte din regula jocului/ se-apropie propoziția de fiecare ciob al cristalului" (*ibidem*). Ceea ce se poate înțelege ca o implicare a artistului în mecanismele obiective ale realului, impersonalizarea sa fiind împinsă dincolo de postura contemplativă, precum un aport creator la lumea obiectelor înseși. Desprinsă din coasta lumii, precum Eva din coasta lui Adam, creația e irezistibil atrasă spre originile sale. Materia o fascinează. Propoziția care se umilește și triumfă în același timp prin similitudinea sa de ordin ontologic cu cioburile de cristal constituie o tentativă de împăcare cu existența, o ramură de măsline întinsă materiei. E o resorbție a dezamăgirii prin integrare cosmică: "lumea în care am scris/ e mai veche decît sacrificiul călătorilor" (*pămîntul celor duși*). Altfel spus, poezia se pune în abisul realului.

SUB UNGHI moral, putem remarca, drept o răsfrîngere a ambiguității pe care am menționat-o, pendularea conștiinței poetului între cinism și caritate. Cinismul alcătuiește replica subiectivă, de luciferică factură, la idealul mutilat, dezamăgirea în act ofensiv: "oare știința/ ne-a crezut cîndva pe cuvînt?" (*pămîntul celor duși*). Ori: "un punct precum tenebra universului/ nu-mi trebuie" (*ibidem*). Ori: "pînă unde am alergat/ se vede măcelul din soare" (*ibidem*). Lumina însăși e privită cu gelozie: "lumina împarte cu alții obiectele neclare" (*ibidem*). În schimb, caritatea se îndreaptă asupra realului, încercînd a-i neutraliza demonia: "cum se poate continua/ opera virtuală/ acum cînd ar trebui să împărțim/ piine în gări/ să ridicăm glasul/ pînă la tavanul încăperilor/ date în folosință/ celor deosebindu-ne" (*prin ochiul plasei*). Un vers-sinteză a celor două porniri contrare: "cîtă milă cît sfîrșit sub o singură boltă" (*zaruri leneșe*) rotunjește sensibil poezia lui Ioan Vieru, care altminteri pare alcătuită, performant-inconfortabil, din șiruri de cuie ascuțite, aidoma unui pat de fachir.

POLIROM

**NOUTĂȚI
Februarie '98**

**Anamaria Beligan
Încă un minut
cu Monica Vitti**

**Vladimir Jankélévitch
Iertarea**

**Paul Cornea
Introducere
în teoria lecturii**

În pregătire:

F.M. Dostoievski Idiotul (traducere nouă)

Mihail Psellos Cronografia. Un veac de istorie bizantină

Comenzi la CP 266, 6600, Iași
Tel.&Fax: (032)-214.100; (032)-214.111; (032)-217.440
Internet: www.nordest.ro/shopping/books/polirom/polirom.htm
E-mail: polirom@mail.cccis.ro

Actualitatea culturală

Un autor și patru prezentatori

Miercuri, 11 februarie, la Bibliotecă "Mihail Sadoveanu" din București, s-a lansat un nou roman scris de Stelian Țurlea, *Fă-ți patul și dormi!* Romanul, de o simplitate rafinată, a avut parte de patru prezentatori, ceea ce constituie un record: Nicolae Manolescu, Alex. Ștefănescu, Octavian Paler și Silviu Brucan (ordinea este a intervențiilor).

Asistența, la rândul ei, a fost numeroasă și prestigioasă (dintre "spectatori" făcând parte, de exemplu, Iosif Sava).

După ce a obosit dând autografe, autorul s-a suit într-o mașină care staționa în fața librăriei și a plecat în grabă la locul său de muncă - PRO TV. Pleci și câștigi!

Debuturi la Cartea Românească

Nu pot deschide altfel aceste rânduri de prezentare decât mărturisindu-mi bucuria colegială de a le vedea debutând, în sfârșit, pe Katia Fodor și pe Ilinca Bernea (Ilinca Dobrescu), două nume pe care de ani de zile revista noastră le cultivă cu toată atenția. Diferite ca vârstă, viziune

poetică și modalitate de a percepe și explora cu folos maxime posibilitățile limbii în starea ei de grație - poezia, autoarele vin acum fiecare cu selecția cea mai fericită cu putință din sumarul a ceea ce au scris în decursul a 25 și respectiv 9 ani de la debutul lor în reviste literare. *Atlas de*

nori și *Legile hazardului*, acestea sunt titlurile celor două cărți apărute recent cu sprijinul Ministerului Culturii, la Cartea Românească. Am avut în timp prilejul să glosez pe marginea liricii lor, pentru alți cititori, sau pentru mereu aceiași cititori, care ca și mine le-au urmărit evoluția. Pentru Katia Fodor, unul din colegii de generație găsisse o definiție memorabilă care-și păstrează valabilitatea și astăzi: Ea pare a fi una din cele mai frumoase imagini ale liniștei. *Atlas de nori* trebuie citit sub puterea acestui semn ales.

Cât despre cartea Ilincai Bernea, ea are aerul special și dens al tuturor acumulărilor culturale și ale experienței de viață a tinerei autoare. Poezia se adună în piese extraordinare, perene, valabile, ce fac sumarul *Legilor hazardului*, volum norocos în sine și norocos în contul cititorilor săi. (C.B.)

Celibidache - scrisori și compact discuri

Joi, 13 februarie, în sala de concerte a Ateneului Român, în prezența unui numeros public a avut loc lansarea volumului *Sergiu Celibidache - Scrisori către Eugen Trancu-Iasi*, apărut la Editura Ararat și 11 CD-uri realizate de casa de discuri EMI, cuprinzând lucrări de Haydn, Mozart, Beethoven, Schubert, Schumann, Ceai-kovski, Mussorgski, Ravel, Debussy, Bartok, Wagner. Au luat cuvântul: dirijorul Cristian

Mandea, director general al Filarmonicii "George Enescu", compozitorul Cornel Țăranu, senatorul Varujan Vosganian, președinte al Uniunii Armeneilor din România, editorul cărții Fabian Anton, reprezentantul Casei EMI în România Bogdan Enache, muzicologul și criticul Iosif Sava. Festivitatea s-a încheiat cu prezentarea filmului *În grădina lui Celibidache* realizat de fiul celebrului dirijor.

Geo Bogza - 90

Joi, 13 februarie, la Muzeul Literaturii Române, în cadrul Rotondei 13 a avut loc manifestarea *Geo Bogza - 90*. A fost vernisată o amplă expoziție de fotografii semnate de Vasile Blendea, "Chipul mai puțin cunoscut al scriitorului".

În fața unei săli arhipline Ana Blandiana, Antoaneta Tănăsescu, Ioan Flora, Nestor Ignat, Vladimir Pană, Romulus Rusan și Sorin Vieru au evocat personalitatea omului și scriitorului Geo Bogza. Actorul Eusebiu Ștefănescu a citit din "Poe-mul invectivă". Manifestarea a fost organizată de Muzeul Literaturii Române și Editura Vinea.

CALENDAR

22.II.1814 - s-a născut Grigore Alexandrescu (m.1885)
22.II.1903 - s-a născut B.Jordan (m.1962)
22.II.1903 - s-a născut Tudor Mușatescu (m. 1970)
22.II.1928 - s-a născut Eduard Jurist
22.II.1932 - s-a născut Carol Roman

23.II.1888 - s-a născut Mihail Saulescu (m.1916)
23.II.1892 - s-a născut Tudor Măinescu (m.1977)
23.II.1912 - s-a născut Romulus Vulcănescu
23.II.1923 - s-a născut Eta Boeriu (m. 1984)
23.II.1927 - s-a născut Mihail Ion Cibotaru
23.II.1943 - s-a născut Anatol Gavrilov
23.II.1950 - s-a născut Haralambie Moraru
23.II.1976 - a murit Florin Iordăchescu (n. 1899)

24.II.1870 - s-a născut Izabela Sadoveanu (m.1941)
24.II.1913 - s-a născut Stelian Păun (m.1992)
24.II.1926 - s-a născut Ovidiu Cotruș (m.1977)
24.II.1927 - s-a născut Valentin Berbecaru
24.II.1930 - s-a născut Haralambie Corbu
24.II.1932 - s-a născut Eugen Cizek
24.II.1940 - s-a născut Virgil Bulat

24.II.1943 - s-a născut Horia Bădescu

25.II.1881 - a murit Cezar Bolliac (n.1813)
25.II.1896 - s-a născut Iosif Cassian Mătasaru (m.1981)
25.II.1897 - s-a născut N.I. Popa (m.1982)
25.II.1901 - s-a născut Al. Tudor Miu (m.1961)
25.II.1925 - s-a născut Eugenia Busuiocanu
25.II.1928 - s-a născut Benkő Samu
25.II.1937 - s-a născut Corneliu Buzinschi
25.II.1939 - s-a născut Virgil Duda
25.II.1941 - s-a născut Mihail Elin
25.II.1948 - s-a născut Irina Grigorescu
25.II.1968 - a murit Al. Duiliu Zamfirescu (n.1892)

26.II.1838 - s-a născut B.P. Hașdeu (m.1907)
26.II.1907 - s-a născut Constantin Papastate
26.II.1909 - s-a născut Anavi Adam
26.II.1919 - s-a născut Constant Tonegaru (m. 1952)
26.II.1948 - s-a născut Valeria Victoria Ciobanu
26.II.1953 - s-a născut Viorel Sâmpetean
26.II.1997 - a murit George Timcu (n. 1939)

27.II.1920 - a murit A.D. Xenopol (n.1847)

27.II.1943 - a murit Salamon Ernő (n. 1912)
27.II.1955 - a murit Al. Marcu (n.1894)
27.II.1975 - a murit Eugen Constant (n. 1890)
27.II.1982 - a murit Mihail Drumeș (n.1901)
27.II.1996 - a murit Silviu Georgescu (n. 1915)

28.II.1754 - s-a născut Gheorghe Șincai (m.1816)
28.II.1880 - a murit Costache Balăcescu (n.1800)
28.II.1881 - a murit A.T. Laurian (n.1810)
28.II.1893 - a murit Gheorghe Grădișteanu (n.1816)
28.II.1903 - a murit Ioan Ivanov (n. 1836)
28.II.1914 - s-a născut Ovidiu Constantinescu (m.1993)
28.II.1919 - s-a născut Melania Livadă (m.1988)
28.II.1944 - s-a născut Elena Gronov-Marinescu
28.II.1949 - a murit C. Săteanu (n.1878)
28.II.1950 - a murit Ștefan Ciobanu (n. 1883)

1.III.1788 - s-a născut Gh. Asachi (m. 1869)
1.III.1904 - s-a născut Horia Robeanu (m. 1985)
1.III.1906 - s-a născut Lia Dracopol-Fudulu (m. 1985)
1.III.1912 - s-a născut Tudor Ștefănescu (m. 1992)
1.III.1923 - s-a născut Arcadie Donos

1.III.1925 - s-a născut Solomon Marcus
1.III.1926 - s-a născut Viniciu Gafița
1.III.1929 - s-a născut Székely János (m. 1992)
1.III.1930 - s-a născut Alecu Ivan Ghilia
1.III.1943 - s-a născut Magdalena Popescu
1.III.1951 - s-a născut Ion Machidon
1.III.1954 - s-a născut Nicolae Panaite

2.III.1881 - s-a născut Eugeniu Ștefănescu-Est (m. 1980)
2.III.1905 - s-a născut Radu Gyr (m. 1975)
2.III.1905 - s-a născut Mircea Mancaș (m.1995)
2.III.1932 - s-a născut Petre Ghelmez
2.III.1936 - a murit Alexandru Ciura (n. 1876)
2.III.1937 - s-a născut Nelu Oancea
2.III.1952 - s-a născut Vlad Neagoe
2.III.1972 - se constituie Asociația Scriitorilor din București

3.III.1902 - a murit Samson Bodnărescu (n. 1840)
3.III.1924 - s-a născut Mihai Georgescu (m. 1995)
3.III.1925 - s-a născut Florian Potra (m. 1997)
3.III.1992 - a murit Emil Giurgiucă (n. 1906)

Radio România Cultural

Dintre emisiunile Redacției Literatură, Arte, Știință vă invităm să ascultați:

- În fiecare zi, pe Canalul România Cultural (C.R.C.), la ora 9,50 - "Poezie românească". Redactor: Ioana Diaconescu;
- În fiecare zi, pe C.R.C., la ora 23,50 - "Poezie universală". Redactor: Dan Verona;
- Miercuri, 25 februarie, pe C.R.C., la ora 20,45 - "Cărți, idei, manuscrise". Redactor: Ileana Corbea;
- Joi, 26 februarie, pe C.R.C., la ora 12,30 - "Miorița". Revistă de etnografie și folclor. Redactor: Ion Moanță;
- Vineri, 27 februarie, pe C.R.C., la ora 21,30 - "Dicționar de literatură universală". Scriitori ai secolului XX: Guillaume Apollinaire. Prezentare și traducere de Ștefan Aug. Doinaș. Redactor: Florin Constantin Pavlovici;
- Duminică, 1 martie, pe C.R.C., la ora 12,00 - "Meridianele poeziei". Noul val al poeziei americane: Tess Gallagher și Brenda Hillman. Redactor: Liliana Ursu;
- Luni, 2 martie, pe C.R.C., la ora 21,30 - "Între monolog și dialog". În jurul unei cărți: "Anatomia mistificării" de Stelian Tănase. Participă: Cornelia Pillat și Al. Paleologu. Redactor: Eugen Lucan.

Necunoscutul Constantinescu

**Leaders in
the March of Progress**

ÎN REVISTA londoneză *The Graphic* apare, de câteva ori mai mare decât în reproducerea noastră, tabloul celor mai importanți oameni de știință și inventatori din perioada 1900 și 1925. În această internațională a aristocrației spiritului se află și un român. Iată în ce companie. Rîndul întâi, de la stînga la dreapta:

Profesor Albert Einstein, celebru pentru lucrările despre relativitate

Lord Kelvin, mare fizician și inventator de instrumente de navigație

Alexander Graham Bell, părintele telefonului modern

Thomas Edison, celebru inventator și inginer

Lord Lister, ale cărui lucrări au făcut posibilă chirurgia modernă

Sir Oliver Lodge, unul dintre cei mai mari oameni de știință ai tipului Rîndul al doilea:

George Constantinescu, celebru inventator în motoare și aviație

Senatorul George Marconi, pionierul telegrafiei fără fir

Onor. Sir Charles Parsons, ale cărui lucrări au făcut turbina cu aburi practicabilă

Profesor Sir J.J.

Thomson, proeminent investigator în electricitate și magnetism

Sir James Dewar, care a lichefiat hidrogenul și heliul

Sir William Ramsay, investigator în gazele rare și radioactivitate

Rîndul al treilea:

Orville Wright, pionier al aviației împreună cu fratele său Wilbur

Sir Ronald Ross, o autoritate în domeniul malariei și al epidemiilor tropicale

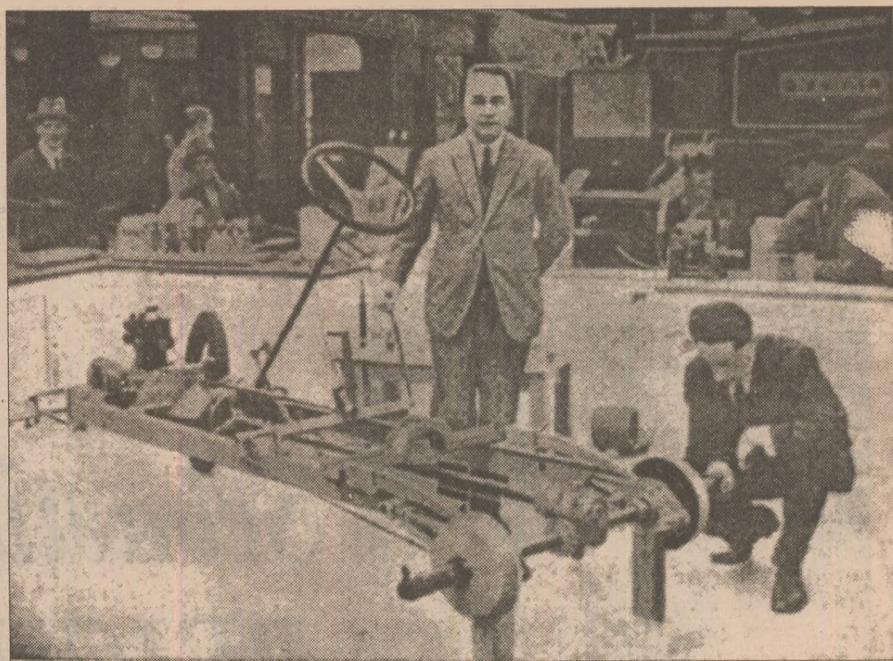
Madame Curie, a descoperit împreună cu soțul ei radiumul

Sir Ernest Rutherford, celebru inventator în radioactivitate

Sir Joseph Larmor, mare matematician și fizician

Surprinde astăzi apariția unui -escu între atîția Sir și Lord și Professor, un -escu al cărui chip se află sub al lui Einstein și alături de Marconi. Cine este acest George Constantinescu despre care vorbesc în epocă revistele străine dar care este practic necunoscut în România? *The Imperial Trade Journal* ti-trează: "Figuri din lumea științei. Cariera meteorică (?) a lui G. Constantinescu, marele inventator al epocii noastre". Găsim în gazeta engleză o mică biografie a (ne)cunoscutului personaj. Este fiul unui profesor de matematică și s-a născut în România în 1881. A fost naturalizat englez în 1916. "Nu greșim" afirmă semnatarul articolului, "spunînd că el este unul

din cei mai mari matematicieni ai timpului". Se pare că la 12 ani a realizat prima invenție: "o mașină de inducție pentru scopuri muzicale", la 15 ani se juca cu calculul diferențial și integral, ceea ce era departe de cerințele învățămîntului epocii (înainte de 1900) și a inventat o mașină de calculat cu care se puteau face orice fel de operații cu numere de pînă la 50 de cifre. La 23 de ani termină Școala Politehnică din București, ca șef de promoție și devine funcționar la Ministerul lucrărilor publice. Datorită lui construcțiile în beton armat devin curențe în România. Războiul îl prinde la Londra, unde devine faimos datorită inventării unui mecanism care permitea gloanțelor mitralierei de pe un avion, cu ajutorul unui mecanism bazat pe transmisie sonică, să tragă printre paletele elicei în rotație, fără a le lovi. Convertizorul inventat de Constantinescu, se afirmă în *Trade Journal*, a fost conceput inițial pur matematic. Între teoriile Domnului Constantinescu se află și aceea că "în materie electricitatea, mecanica hidraulică, armonia muzicală etc. au aceeași bază matematică și ca atare se pot contopi într-o singură știință". George Constantinescu nu este singurul care a folosit cunoașterea muzicală în știință. Cam în aceeași perioadă o

Gogu Constantinescu în expoziția de la Wembley

lui său și discuțiile care au urmat, încheiate de președintele Consiliului care "a votat o călduroasă mișcare de mulțumire domnului Constantinescu pentru opera sa."

Minunea de la Salonul automobilului

PARADOXUL necunoscutului ilustru, destul de frecvent în România, (ca și cel contrar, al ilustruului necunoscut) este legat în cazul lui Gogu Constantinescu de un altul: singura revistă care îi consacră un număr inginerului - *Inventatorul* - este una literară: *Universul literar* (5 februarie, 1928, seria Camil Petrescu). Din ea am luat toate datele despre "cazul" Constantinescu, cu impresia că traducerea din revistele englezești e uneori nesigură. Camil Petrescu își joacă editorialul exact pe tema "celebrului necunoscut" făcînd constatări amare în legătură cu gloria

nescu studiază vibrația sunetului și încearcă aplicarea ei în tehnică. Că ingineria sa nu a rămas doar teoretică o dovedește prezența mașinilor lui la două expoziții internaționale descrise de cel care semnează Comandor Negulescu: Salonul ingineriei din 1924 de la Wembley și expoziția de la Paris din 1927. Vizitatorul interbelic care și povestește impresiile mai păstrează ceva din tonul călătoriilor din secolul 19: uimit sau didactic, căutînd precizia matematică și comparația pe-nțelesul compatrioților sau lăsîndu-se în voia patriotismului declamativ: "În 1924 vizitam expoziția Imperiului Britanic de la Wembley, mică localitate lîngă Londra. Printre nenumăratele pavilioane ale Canadei, Australiei, Indiei, al Industriei etc., se întindea și unul al Ingineriei, el singur mai mare decît parcul Carol din București. Era străbătut de 24 de străzi lungi de cîte doi kilometri, întretăiate de 48 de cîte o jumătate. Toate minunile ingineriei

moderne sălaşluiau acolo. Străbătîndu-l cu un moto-scaun (!) - pe jos vizitarea ar fi fost prea obositoare - un stop al meu țintui pe conducător în fața unui țarc deasupra căruia strălucea în aur literele: GOGU CONSTANTINESCU! Gogu Constantinescu, tînrul și vestitul inginer român a cărui invenție *sonicitatea* a răsturnat credințe științifice vechi și a găsit atîtea aplicații în aviație, ateliere, locomotive, automobile, vapoare etc, la Wembley!" *What a marvel!* își încheie Comandor Negulescu tabloul dintr-o expoziție. *Altă minune românească* se va entuziasma el (pe drept cuvînt) 3 ani mai tîrziu la expoziția de la Paris, vîzînd automobilul cu schimbător de viteze automat "care

face conducerea automobilului foarte mlădioasă". De unde concluzia judicioasă: "Străinătatea îl pune pe Constantinescu alături de Edison și Marconi. Noi? N-am știut să ni-l păstrăm!"

Acum 70 de ani lui Gogu Constantinescu întoarcerea în țară nu i-a reușit. Poate pentru că era prea necunoscut, poate pentru că era prea celebru. Poate pentru că între Gogu Constantinescu și Georges Constantinescu era o distanță prea mare. Ce se întîmplă oare astăzi cu rudele lui spirituale?

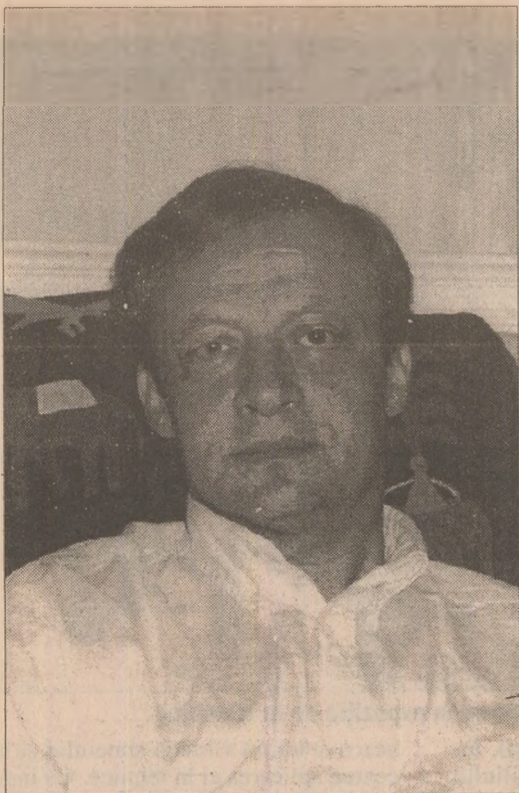

face și un fizician francez, Louis de Broglie, ale cărui cercetări sînt esențiale pentru mecanica ondulatorie.

Revistele europene i-au stat deschise inventatorului născut la Craiova. *Je sais tout*, *L'Illustration*, *La Nature*, *The Sphere* unde este numit "magician al mecanicii" și "geniu al științei aplicate". *Journal of the Royal Society of Arts*, revista Academiei regale engleze îi consacră, în decembrie 1926, un întreg număr. Sînt reproduse expunerea făcută de Georges Constantinescu în fața Consiliului Academiei regale cu privire la noutățile aduse automobili-

reală și cea de tinichea. Biografia lui Gogu Constantinescu este sporită atît cu amănunte tehnice, în cel mai strict înțeles al cuvîntului, cit și cu adaosul de pitoresc obișnuit în publicistică.

La 14 noiembrie 1919, într-o conferință ținută la Academia Română, craioveanul-londonez-bucureștean explică: "știința sonică este o fiică a armoniei muzicale, înrudire neașteptată, fiindcă ar părea că muzica nu are ce căuta în chestiuni de mașini". Or, sunetul este o formă de energie, iar transmiterea sunetului un caz particular al transmiterii de energie. Constanti-

SEBASTIAN REICHMANN a debutat în 1969 în colecția "Luceafărul" a Editurii pentru Literatură, cu volumul *Geraldine*. În 1971 Editura Cartea Românească i-a publicat volumul *Acceptarea inițială*. În 1973 a emigrat. Trăiește în prezent la Paris unde i-au apărut două volume de versuri în franceză.

Sebastian REICHMANN

În 1982 *Pour un complot mystique* și în 1986 *Audience captive*. În 1992 la Editura Calende a publicat volumul *Umblețul șopirlei*. Poemul "Pîinea Hopi" este tradus din volumul *Audience captive* și este, de asemenea, inclus într-un volum antologic ce va apare în colecția "Poeți români contemporani" a Editurii Eminescu.

Pîinea Hopi

Însoțit de un șofer ce făcea fotografii interzise
însoțit de rudele obscure ale unei familii recent
întemeiate
însoțit de luminile roșii și verzi ale unui teren de tir
nuclear

transvazat dintr-un teritoriu într-altul
așa cum treci din AUR în ARGINT

însoțit de mulțimi numeroase
din cei ce se lasă-n voia morții
după ce au modelat peisajul
în felul oamenilor de aer
(luftmensch autodidacți și excesivi)

Așadar, eram nenumărați

O pîine veche abia scoasă din cuptor
înfoiată uscată cu iz de calcinare
iute devenită pulberea cenușie
a zorilor reci
tăinuți sub strălucirea stîncilor

o pîine veche precum obsesia
pîinii

pîinea ce nu trebuia mîncată
ci păstrată pînă la sfîrșitul călătoriei
martor al pactului cu interzisul
martor al vieții după a doua fecundare
după ce prima stîncă a fost abandonată
la o înălțime brusc de neatins

pîine fără drojdie
mărturie însoțită de mii de sori
mărturie însoțită de limbi atît de fragile
că nici un sediment al scriiturii
nu le-ar putea șterge

Fotografiatul era interzis (și oamenii ăia vorbeau
singuri la volan)
satul oferindu-se în golul văii precum zecile de
straturi suprapuse
ale unei pietre de mică părăsite acolo de
Distribuitorii Generali
de electricitate ai planetei

dar și scara rezemată de zidul scund
povînit peste

kiva scară neducînd nicăieri
ca o dovadă a intangibilității cerului

și de ce nomazii ar avea darul de a ghici viitorul
mai mult decît sedentarii
și de ce-ul interdicției
și cum-ul tehnicilor inventate pentru a-l ocoli

Ziua următoare după ce am parcurs întreaga
margine inferioară a Marelui Canyon
am observat că traficul încetinisese
pe măsură ce nu mai treceam din AUR în ARGINT
ci din aroganță

în regatul supraviețuirii celui alt
gîndeam că legi absolut diferite
ar fi putut îndupleca lumea
și că-n loc de balans continuu
între dispersie și concentrare
am fi putut închide lin
pompele de benzină
ca pleoapele întredeschise
ale atîtor saltimbanci naționali
adunați în forumul friicii și al urii

și întîmpina pe Mr Drame
Marele Medium Marele Marabu
african sosit de curînd
la Paris

senzația că nu trebuia să te atingi de pîinea asta
ca să-și poată păstra întreaga prospețime
pîine veche abia scoasă din cuptor
dar nedatorînd nimic căldurii
ceea ce era de păstrat fiind desfolierea
zgomotul sec abia auzit al fărîmării sale
că acela al ușilor trîntite de vînt
în vîrfurile stîncii Indienilor Acoma

Vîntul dezlăntuit
oalele minuscule
așezate în fața ușilor
rîul granită uitată
tobe de vînzare
chipul indian cap de afiș
al Biroului federal de turism

(într-o piață foarte largă/ unde ai fi putut vedea
cămile/ stînd în umbra minaretelor/ care nici ele nu
existau/ doar o piață de mari dimensiuni/ tolerînd
zgomotele și călătorii cei mai neobișnuiți/ unde înfil-
neai dresori de șerpi/ mii de șerpi/ cuminte adunați
într-un patrat/ împlețiți într-un covor ce se putea
ridica-n aer/ neuniform/ ondulînd/ deasupra pietii/
dar fără să zboare vreodată/ și ici și colo/ cîțiva
șerpi morți/ chirciți/ inofensivi)

Afît de brusc transportați
într-un alt loc
fără amintirea drumului parcurs
nici a punctului de pornire (sau poate izbitura
mașinii

de sîrma ghimpată a deșertului
ce șterge orice mirare)

O zi mai firziu
mici foite cenușii pline de inscripții
ne arătau drumul
spatele mașinii s-a sfărîmat
de stîlpii de beton
ce purtau semnul locului
unde trebuia comutat pe
marșarier

**CERȘETORUL
DE CAFEA**

de Emil
Brumaru

BULIONUL

CĂTRE

CAIUS CILNIUS MAECENAS!!!

Închis în pieptul sticlelor largi zac.

Ermetic dopuri josnice mă strîng.

Mă ocărăsc sigilii după plac.

Sînt inima ce bate-n raftul strîmb

Al unui grosolan bufet nățîng

Plin cu scrumbii. Vă par vulgar și-opac.

Înjurii fără nici o socoteală.

De-ajuns mi-e un bulbuc mai colorat.

Sînt SUFLETUL TOMATELOR! Mă scoală

Orgoliul lor din limpedele-mi pat.

O zi mai firziu

pîinea era pe jumătate mîncată
am înțeles că trebuia să ne întoarcem spre vest
și apoi s-o pornim spre sud
dar Niciunul dintre noi nu ne atinsesem de

pîine
doar benzina era din ce în ce mai puțină
și blestemul legat de fotografie
se hrănea cu hamburger și bere australiană

Păpușile-divinități vîndute la Richardson
erau dispuse după mărime
cele mai mari și mai scumpe cel mai sus
cele mai mici
la îndemîină în spatele vitrinelor groase
Noi copiii
așteptam inițierea
ce înfirzia
Prețul urca pe o scară ce nu se oprea nicăieri

Nu aveam nimic de citit
dar niciunul dintre noi nu murea de grija asta
ziariștii de la "Navajo Times" plecaseră în Japonia
ducînd mesaje de la poporul lor
la Gallup, "capitala indienilor", fiecare cumpăra
cîte-o brătară

pentru cineva absent
privirile noastre conjugate o aleseseră pe "squash
Kachina" regină a frumuseții
în timp ce alți indieni se-nvîrteau beți prin fața
magazinului

O zi mai firziu
ne puneam cele mai frumoase haine
încercînd să ne descotorosim de tipul rănit
revenit din New York după ce răscolise peste tot
ca să găsească alți membri ai tribului său
era de prevăzut resuscitarea vechilor gîlcevi
dar în ciuda a toate nu dădurăm atenție
ingredientelor culinare preparate de același tip
decît atunci cînd se-aruncă de pe terasa unei case
din zona interzisă

Ne simteam de-acum condamnați
duceam resturile de pîine prin orașul spaniol
oferindu-le tuturor să guste
Refăcînd același drum în sens invers
încăpăfinarea ne regăsea în același restaurant
care în ajun ne fusese fatal
unde fusesem siliți să plătim cu ultimele pulberi
aurifere

ce ne mai rămăseseră
și trebuise să ne îmbrăcăm iar vechile costume
să ne ogindim pieptănăturile cu pene într-o
cataramă de argint.

Traducere din franceză de
Constantin Abăluță

Biografie comportamentală?

CENTENARUL nașterii lui Tudor Vianu a fost omagiat cuviincios, prin sesiuni științifice, o ședință comemorativă solemnă la Academie, și publicare de cărți. Dl. Henri Zalis, mai vechi exeget al operei profesorului său, s-a străduit să fie prezent în librării, cu acest prilej, cu o biografie a lui Tudor Vianu. Gestul în sine e demn de stimă. Biografia este, dintre toate genurile istoriei literare, poate cel mai dificil, impunând rigori speciale. Nu poți reconstitui biografia unei personalități fără a-ți iubi eroul, luând asupra ta toată tragedia, dificultățile și zbaterile din viața unui om, în care, fatal, bucuriile sînt puține. Să mai spun că pentru a ajunge la liniile unificatoare ale portretului e necesară scotocirea arhivelor și a tot ceea ce poate furniza date de ordin documentar. Călinescu, scriind biografiile lui Eminescu și Creangă, modele indiscutabile ale genului, nu a pregetat să se cufunde în acest travaliu prealabil. O știu și eu prea bine, din experiență, scriind trei biografii (despre Gherea, Maiorescu, Stere). Nu același lucru crede dl Henri Zalis, care își iubește și își venerează efectiv eroul. Domnia sa anunță din capul locului că și-a dorit cartea drept o biografie comportamentală (ce-i aia?) decît una „corespunzătoare graficului strict cronologic“ al vieții autorului evocat iar, în final, portretul va fi inevitabil, și comportamental. Dl Henri Zalis închipuie această dihotomie pentru a scuza faptul că n-a apelat la arhive și documente de primă însemnătate pentru a creiona portretul lui Tudor Vianu. Totul e lucrat, aici, în tușe repezi și fără insistență analitică. Cu excepția scrisorilor emise și primite de marele dascăl și a apelului la jurnalul său, destule elemente ale biografiei sînt reconstituite din evocarea unor convorbiri cu prietenii ai eroului (Ion Petrovici, Ion Frunzetti), cu profesorul însuși, care stau toate sub semnul beneficiului de inventar. Chiar și mărturiile din epistolare sau din jurnal trebuie bine verificate pentru că, adesea, eroul vrea să lase posterității o imagine lui favorabilă. Nimic aproape din toate aceste exigențe în cartea dlui Henri Zalis, în care n-am întîlnit vreodată un apel la presa vremii pentru a verifica o afirmație, (o informație), o ipoteză (de lucru), o supoziție culeasă din te miri unde. Efortul documentar, vreau să spun, e aici minimal și pînă la o verificare ulterioară destule afirmații plutesc în rarefierea aerului de înălțime. Și, totuși, cele 167 de pagini ale biografiei Vianu creionate de dl Henri Zalis închipuie un portret plauzibil și chiar creditabil, (intitulat, „romanul lumesc. Viața ideilor“), chiar dacă adîncimea analitică a mai tuturor momentelor din viața personalității evocate e în suferință. Cealaltă secțiune a cărții, „romanul ideatic. Ideile vieții“, o reluare integrală a cărții din 1993 despre Vianu, apărută la Editura Minerva,

nu contribuie cu nimic la reconstituirea biografiei personajului. Sînt aici două cărți distincte despre aceeași personalitate, adesea chiar repetitive și încălecate.

Tudor Vianu s-a născut, în decembrie 1897, la Giurgiu, din părinți evrei care s-au creștinat cu doi ani înainte de nașterea viitorului cărturar. Acest legat al descendenței iudaice a fost izvorul unui contencios, mereu în stare eruptivă. Nu e vorba numai de atacurile antisemite ale unui Gh. Bogdan-Duică, atunci cînd a apărut, în 1930, *Poezia lui Eminescu*. Și nici numai de tentativa, în 1940-1941, de a fi demis din învățămînt în virtutea legiurilor rasiale, universitatea socotindu-l, totuși, și atunci, evreu. A scăpat cu bine de acest episod din 1940-1941, umilitor și discriminatoriu rasial. Dar acest contencios al iudaității sale originare, mereu activ în conștiința și subconștientul profesorului, l-a purtat pe albia sîtelor de compromisuri. Așa e, de pildă, colaborarea statornică la revista *Gîndirea*. Dl Henri Zalis emite ipoteza, bizuindu-se pe mărturia lui Vianu că, deși antitraditionalist, profesorul găsea aici o propensiune spre modernitate prin cultivarea expresionismului. E o declarație acoperitoare. În realitate, profesorul stătea, la *Gîndirea*, (o vreme chiar ca redactor) sub patronajul lui Crainic, antisemit notoriu și tradiționalist autohtonizant doctrinar, pentru că-și voia pus la adăpost contenciosul, oricînd inflamabil, al evreității sale originare. Pe cînd Pompiliu Constantinescu, în 1930, primind din partea lui Vianu propunerea de a colabora la revista lui Crainic refuza categoric prin „atitudinea mea anterioară față de ortodoxism“. Să admitem că nu-l deranja pe Vianu ortodoxismul doctrinar (asimilat, să zicem, dimensiunii expresioniste). Dar nici antisemitismul potrivnic democrației practicate de Crainic la „Cronica măruntă“ a *Gîndirii* și în întreg corpul ziarului *Calendarul* (1932-1933) și *Sfarmă Piatră* (1935-1941)? Îl tolera el, ca evreu, deși botezat, fără a simți nevoia unui gest de delimitare de principiu? Dar apropierea de Goga și partidul acestuia? Nu putem detecta, și aici, un semn al plusării lui Vianu pentru a-și pune la adăpost contenciosul originar? Goga, prețuindu-l, l-a sprijinit, esențial, în 1935, la intrarea ca membru corespondent al Academiei. Vianu, apropiat lui Goga, se afla înscris, mai demult (alături de fratele său Alexandru), în Partidul Național Agrar condus de poet. Dar în 1935 partidul lui Goga fuzionează cu L.A.N.C. al lui A. C. Cuza, constituind Partidul Național Creștin. Doctrina acestui partid de extremă dreaptă era violent antisemită. Alexandru Vianu, împreună cu un întreg grup, părăsește, încă de la fuziune, noul partid, motivînd gestul prin rațiuni doctrinare. Tudor Vianu nu procedează asemenea fratelui său, continuînd să rămînă în Partidul Na-

țional Creștin. Dl Henri Zalis știe că abandonul s-ar fi petrecut (asta numai citînd o informație culeasă de la Ion Petrovici, neverificată în vreun fel) în 1931 (nu în 1937?), după pronunțarea de către Goga a unui violent discurs antisemit. Dar antisemitismul doctrinar al acestui partid nu era vizibil, cu ochiul liber, încă de la constituire, de vreme ce vicepreședintele său era monomanul A. C. Cuza? După opinia lui Ion Vianu, fiul cărturarului, Vianu și-ar fi asumat, la sfîrșitul vieții, evreitatea sa originară, conciliindu-se cu ea și, probabil, tot acestui contencios al originii i se datorează și mult hîrducata carieră profesorală a lui Vianu. Timp de 17 ani a fost asistent și conferențiar, pe lingă diferite catedre (a lui Dimitrie Gusti, Rădulescu-Motru, chiar Mihai Ralea), pînă cînd în 1944, prin stăruința ministrului Ion Petrovici, obține titularizarea, prin decretul semnat de mareșalul Ion Antonescu. Lung, chinuitor de nedrept a fost acest periplu al carierei sale didactice, obligîndu-l, și acesta, la destule compromisuri. Dl Henri Zalis trece prea ușor și repede, fără a lega capetele analitic, peste acest contencios, care l-a apăsât mult pe eroul cărții sale.

BINE rotunjit e în carte portretul formării personalității lui Tudor Vianu de la obținerea doctoratului, renunțarea mai înainte la critica literară (de la *Sburătorul*) și la lirică (de orientare simbolistă) în favoarea cărturării de exeget. În 1930, Lucian Blaga recunoaște în Vianu un lider al generației lor. Vianu era, atunci, la a șasea carte și viitorul i se anunța impunător pînă la cele două volume din *Estetica* (monumentală) din 1934-1935. Au urmat alte ponderoase cărți, pînă ce, în 1941, avea să adauge, prin *Artă prozatorilor români*, o nouă dimensiune operei sale, stilistica, consolidată, tocmai în 1957, prin *Problemele metaforei și alte studii de stilistică*. Personalitatea lui Vianu s-a autoconstruit prin vocație autentică, muncă tenace, urmărirea neabătută a unui țel înalt. Cu excepția silită regretabil a pauzei dintre 1946 și 1956, Vianu a fost sistematic prezent în librării, aproape anual, cu cărți și studii, prezent în revistele de specialitate și conferențiar neobosit la diverse reuniuni, în capitală și, mai ales, în provincie. Se impusese definitiv în conștiința cărturărească a epocii ca o personalitate proeminentă și, de aceea, chemat în 1935 la Academia Română.

Se discută, în ultimii ani, mult despre ceea ce unii numesc colaboraționismul lui Tudor Vianu în anii comunismului, pînă în mai 1964 cînd a murit marele cărturar. Dl Henri Zalis tratează cum se cuvine acest episod final din viața eroului său. Nu vreau și nici nu e bine să negăm ceea ce a fost element de colaboraționism, dacă și cît a fost. Că a acceptat în 1945 funcția de di-

rector al Naționalului bucureștean nu cred că e un act de colaboraționism, deși aderase, încă în toamna lui 1944, la gruparea („Frontul Plugurilor“) lui Petru Groza. Și asta, probabil, pentru a se pune (naivă speranță) la adăpost de atacurile P.C.R., care îi masacraser, în primul număr al *Scînteii*, cartea *Filosofia culturii*. Dar, o concesie incontestabilă a fost acceptarea, în 1946, a calității de ambasador la Belgrad. Apoi a avut de suferit șicane și prigoane de tot felul. O vreme a rămas fără catedră, apoi n-a mai fost îngăduit să predea estetica, cum se știe, ci literatură universală și comparată. De abia prin 1955 situația i se mai limpezește și, din acest an, e titularizat membru al Academiei. Dar șicanele au continuat, amarîndu-l pe profesor și transformîndu-i viața în calvar, sfîrșecată și de necazurile vieții de familie, bine, drept surprinse de biograf. Că a acceptat de prin 1960, funcții onorifice la UNESCO și alte organisme, e adevărat. Dar e acest decorativism o formă ascuțită a pactului cu Diavolul? Pentru generația mea, acum bine sexagenară, Vianu s-a relevat nu ca un colaboraționist, ci ca un prigonit, fiindu-ne prin tot ceea ce reprezenta, un model și o conștiință tutelară. Fără el, fără Călinescu sau Ralea, n-am fi avut mentori, fiind altfel sau nefiind deloc. Vianu și ceilalți doi mentori ne-au fost stelele călăuzitoare, alergam buimaci spre conferințele lor publice, spre cursurile lor universitare, spre cărțile lor. Era mai bine, întreb retoric, să fi înfundat și aceștia pușcăriile, lăsîndu-ne de izbeliște și fără mentori? Așa, cu minimalele lor concesii, pe care noi, tinerii studioși, le înțelegeam ne-au rămas dascăli și personalități exemplare.

REVENIND la cartea dlui Henri Zalis, căreia îi recunosc calitățile ca prim demers biografic, despre personalitatea lui Vianu, sînt dator să adaug că e rău scrisă, mereu prețioasă în exprimare pînă la întunecarea ideii. Ce vrea să însemne, de pildă „statutul vocațional“, „spornic în univocitate“, „se petrece un colaps asurzitor de partea cealaltă a firului“, „prăbușit în voluptatea infernală a lincezelii“ și încă multe alte asemenea? Controlul exprimării e, totuși, obligatoriu în scris, chiar dacă e vorba de o biografie comportamentală. Dar pentru că veni vorba de această definire, ce o fi, cu adevărat, o biografie comportamentală?

CRONICA MELANCOLIEI

de Neana
Malancioiu

Rezistența prin umor

ACUM citeva zile, d-l senator Ion Rațiu, al cărui papion nu prea fusese văzut în perioada de criză, a ieșit și din sul pe micul ecran pentru a ne spune că, de când are o altă conducere, ziarul său ar fi alunecat către PD. Miram-aș, mi-am spus, fără să vreau. Fiindcă nu mi-o puteam imagina pe Tia Șerbănescu făcând o piruetă care să le concureze pe cele de la Jocurile Olimpice de la Nagano și cazînd într-un asemenea păcat. Tot întrebîndu-mă ce i se reproșează, de fapt, am aflat (din folclor) că ar fi pus în pagină două fotografii (color) - una a șefului guvernului și una a liderului PD - și că Victor Ciorbea nu ar fi arătat la fel de bine ca Petre Roman. Bine, am zis, dar nu pentru asta îl prețuim. Și nici pentru că guvernul lui ne-ar fi dat nouă lapte și brînză și carne și ouă mai multe decît al înaintașului său care, prezenta și el un avantaj. Acela că își ținea *săniuța* doar la Palatul Victoria și știai unde să strigi *Jos Văcăroiu*, ca să te mai poți răcori pentru o vreme. Pe cînd d-l Ciorbea, în fața căruia ni se cere să ne închinăm, că altfel nu vom mai avea nici reforma pe piine care ne-a fost promisă, parcă ar fi Sfînta Treime. Pe care n-o poți vedea, dar nu ai voie să nu crezi în ea pentru a spera că are să fie mai bine. Dacă vom mai trăi. Pentru că tuberculoza începe să facă ravagii mai rău decît pe vremea cînd nu i se cunoștea încă leacul. Iar spitalele de boli nervoase sînt mai pline decît pe vremea *odio-sului* și a *sinistrei*. (Cu toate că nu mai sînt internați în ele și oameni sănătoși, care și-au permis să gîndească altfel decît cei aflați la putere.)

Aceste lucruri triste mă fac să cred că, deși nu se mai spune - ca pe vremea cînd era Ilici la Cotroceni - că *somnul națiunii naște monștri*, din păcate, el nu naște nici acum altceva.

Scuzele potrivit cărora PNȚCD-ul ar fi făcut totul, dar nu l-a lăsat PD-ul, ori viceversa, nu pot fi acceptate la infinit. Dacă singurul merit al

partidului imoral al lui Petre Roman a fost impunerea *taxei Băsescu*, așa cum spun țărăniștii, nu au decît s-o desființeze ei. Altfel orice discuție pe această temă e de prisos. Mi se va spune că nu se poate, întrucît Sfînta Reformă, de la care așteptăm minunile promise, cere sacrificii. Așa o fi. Dar de cite ori îl aud pe d-l Ciorbea că trebuie să mai strîngem încă o dată cureaua, uit că e țărănist de-al nostru și aș face orice pentru ca să închidă gura. Dacă nu poate să schimbe nimic altceva, măcar să mai schimbe placa asta stricată, care se învîrte pe loc.

Spun aceste lucruri nu pentru că aș opta pentru adversarii săi din PD, ci pentru că m-am săturat de așa-zisa reformă, la care am ajuns să ne închinăm ca la Sfintele Moaște deși tot ce s-a făcut în numele ei nu prevestește nimic bun. Suma cu care s-a cumpărat tăcerea minerilor de către guvernul Ciorbea (cînd făceau parte din el și cei șase PD-iști foarte triști, din care unul s-a înecat și au mai rămas cinci, dar ulterior s-au retras) n-are nimic de-a face cu voința de reformă de care se face atîta caz, ci cu faptul că *frica păzește pepenii*. Cine n-a dovedit că poate da jos un guvern are toate șansele să moară de foame, pentru că asta nu mai impresionează pe nimeni.

În ciuda dezamăgirii mele nemărginite, nu pot să nu mă gîndesc și la faptul că, dacă este adevărat că mai binele omoară binele, așa cum ne-a învățat Caragiale, răul de-acum ar putea să fie și el omorît de mai rău. Drept pentru care sînt într-un totu de acord cu cei care se-nțreabă, pe tonul cel mai grav cu putință, ce ar putea să facă în continuare PD-ul după ce și-a retras ministrii și secretarii de stat. Spaima că guvernul Ciorbea nu se mai poate baza pe sprijinul unui partid care *invocă în mod cinic protecția socială*, mi se pare totuși ușor teatrală. A conta pe acest sprijin înseamnă fie a nu înțelege nimic, fie a te face că nu înțelegi și a mai trage de

timp pînă la găsirea unei soluții reale, fie a miza pe moralitatea altora mai mult decît pe a celor pentru care optezi. Lucru care nu ar fi grav doar pentru adepții necondiționați ai PNȚCD care pun problema așa, ci și pentru *cel mai moral partid din România*.

Poate văd lucrurile prea sumbru pentru că mă îndoiesc de întreaga noastră clasă politică. Dar ce distincții mai putem face cînd somnul propriu-zis al unui parlamentar (adică cel din hotel sau de la rude, nu și cel din incinta Casei Poporului) ne costă 9 milioane de lei pe lună și tot nu e mulțumit. Mai cere să i se schimbe tapetul, mocheta, mobila, perdelele și orice altceva prin care locul în care doarme el și visează s-ar putea confunda cu al unui client care-și achită singur nota de cazare. În pofida regimului de austeritate, în care unui medic rezident cu un salariu de 450.000 de lei pe lună i se spune că trebuie să mai aștepte pînă la anu' (și la mulți ani) pentru că la alcătuirea Bugetului pe anul acesta n-a fost luată în calcul distanța la care se află categoria lui socială față de ceilalți bugetari.

Amenințarea că în condițiile solidarizării pacienților cu greva organizată de SANITAS (care ar ascunde nu știu ce dedesubturi politice) ne va fi impusă și o taxă pe sănătate constituie o adevărată sfidare. De ce nu o taxă pe subnutriție. Ori pe tuberculoza prin care sîntem celebri nu doar în Orient, ci și în Occident. Ori pe depresia care tinde să se generalizeze. Sau pe fiecare în parte, pentru a mări și mai mult intrările în Bugetul d-lui Dăianu, care a preluat de la șeful său ideea că trebuie să mai strîngem cureaua. Deși dînsul nu vine tot din Țara Moșilor și această expresie nu i se potrivește la fel de bine. Și cu toate că nu cred că a uitat atît de repede că la Banca de la care a fost adus în Cabinetul Ciorbea o femeie de serviciu ori un portar cîștigă cel puțin de trei ori cît un doctor.

Din păcate, noul *cabinet* format de PD în ilegalitate pentru monitorizarea celui condus de Victor Ciorbea nu e de natură să ne facă să sperăm că va fi mai bine ori cel puțin că se va pune capăt ostilităților. Nici pe cei ce nu sîntem direct implicați, necum pe liderii PNȚCD care bravează că pe ei nu-i deranjează, în măsura în care armistițiul semnat pentru a păstra coaliția nu e încălcat.

Dar nu merită să facem o dramă din asta. Pentru că în nici o țară în care democrația nu este originală, cum este în continuare în România, căderea unui guvern nu reprezintă o catastrofă națională.

Dar pentru a nu avansa cine știe ce previziuni interpretabile prefer să readuc în atenția celor ce mă citesc un text semnat de Andrei Pleșu (înainte de a fi devenit membru al Cabinetului Ciorbea și al Cabinetului Babiuc, în care a fost desemnat pentru a monitoriza propriul său ministru, preluat de la neuitatul Adrian Severin). În acest text, de o savoare ieșită din comun, fostul disident îi opunea *rezistenței prin cultură rezistența prin mîncare*. Dacă la prima lectură nu m-am mulțumit să rid pur și simplu, ci m-am gîndit că rezistența prin cultură e infinit mai blamată decît cea prin incultură ori că în post(tranziție) rezistența prin inanție e mai de actualitate decît cea prin mîncare, acum, avînd în vedere noua situație a celebrului autor, voi pune înainte de orice rezistență posibilă rezistența sa prin umor.

Întii pentru că ea ar putea constitui un leac pentru crizele de orgoliu ale oricărui parvenit dintr-un cabinet ori din altul. În al doilea rînd pentru că, pe măsură ce criza va fi mai mare, *rezistența prin (cite ceva de) mîncare*, va constitui efectiv cea mai importantă formă de salvare. Chiar dacă distinsului eseist nu-i va mai fi la fel de ușor să vorbească despre ea cu același umor.

Un gînd care liniștește

CĂUTAM un obiect - acel veșnic obiect pe care știi că "l-ai pus bine" și astfel el a devenit de negăsit - în casa bunicii, și răscolind printre lucruri trăiam acea formidabilă aventură de a descoperi alte lucruri în căutarea mea, de altfel destul de haotică, obiecte care toate, sau fiecare în parte îmi relevau o lume uneori știută, alteori nu, și care, în goana după obiectul inițial (și, aș îndrăzni să spun, inițiativ), de negăsit și pe care poate l-am și abandonat cu timpul, te transpune, te proiectează în stări de spirit minuoase și diverse. Lucrurile, obiectele sînt de cele mai multe ori simple, dar "ansamblul", relația lor cu tine, conjunctura lor sînt adesea extrem de complicate.

Scotocind după un fular de pildă, poți ajunge să și se facă atît de dor de bunica, de anii petrecuți împreună cu ea, găsindu-i întîmplător un nasture pe care îți amintești că l-a purtat la un *deux pièces* negru la serbarea ta de sfîrșit de an din clasa I; sau un alt lucru pe care ai uitat că îl cunoști și regăsindu-l te inundă cu prezența lui familiară: un halat de baie în care bunica te înfășura după ce ieșea din cadă, o cheie care folosea unei broaște acum schimbate, mirosul unei camere, atmosfera unui loc, unui spațiu, care poate fi o stațiune de odihnă, sau dulapul din dormitorul bunicii.

Ți-o amintești pe femeia aceea încă de pe atunci vîrstnică și care se potrivea atît de bine în lume, în acea lume a tuturor începuturilor tale, se nimerea benefic și inexorabil să fie acolo, în acea lume pe care

parcă o continua, o prelungea cu propria ei prezență. dacă ai fi dizlocat-o din locul acela al ei totul s-ar fi surpat, toată lumea aceea s-ar fi prăbușit măcinînduse, s-ar fi năruit ca atunci cînd tragi o carte dintr-un castel din cărți de joc. Bunica reprezenta o comunicare, o consonanță cu tot ceea ce se petrecea în preajma ei.

Apoi găsești, după ce ai trecut prin toată această aventură, obiectul căutat. Periplul tău prin atîtea lumi pînă la el aproape că te-a făcut să uiți la ce ți-ar mai putea folosi obiectul cu pricina. Ești încă sedat de călătoria ta, fularul ți-a devenit străin, dușmănos parcă (asemenea unui vameș dintr-o țară ostilă), apariția lui este necuviincioasă, pragmatică - și tu îl privești acum ca pe un intrus obraznic.

A-ți pierde copilăria pentru mine înseamnă să treci de la momentele în care stăteau ore întregi serile de vorbă cu bunica (și chiar dacă povestirile ei se repetau, le ascultam de fiecare dată cu aceeași savoare), la serile în care de-abia mai schimbi citeva cuvinte cu ea, de obicei în timpul cinei, pregătita cu girja și dragoste de ea.

Imediat după copilărie urmează acea perioadă stupidă, cînd ești aproape adolescent, dar nu încă, atunci cînd rîvnești permanent la femei, la trupul lor - odată jucîndu-mă un joc inventat de mine cu cărțile de joc m-am îndrăgostit pe neașteptate, subit, nebunește, de dama de pică și de cea de inimă neagră. Mă îndrăgostisem de ochii galeși, părul buclat străbătut de mărgele, de blana scumpă și medalionul celei dintîi, de ochii pătrunzători de albaștri, cu privirea detașată, de trandafirul ținut cu eleganță de degetele subțiri, cu unghii suple ale celei de-a doua. Mă îndrăgostisem de candoarea lor, de letargia amîndurora, dar mai ales de

cuta aceea dintre sinii lor opulenți, indicibili.

Pentru că în cărțile de joc toate figurile (dame, valeți, popi) erau tăiate de la mijloc și imaginea aceea se repeta în oglindă sub linia care împărțea cartea de joc în două, aș fi dat orice ca damele mele să fi fost întregi. Imaginația mea nu le putea continua trupul, bustul care-mi părea infailibil.

Eram îndrăgostit de ele și pentru că știam că nu le voi întîlni niciodată.

Amintirea este un fel de personalitate a prezentului iar la cei mai sensibili dintre noi o personalitate a viitorului.

Libertatea, binele și răul sînt simultane.

Un gînd care neliniștește

ÎN CIUDA tuturor tandrețelor și a vorbelor dulci/mieroase pe care mama însărcinată i le spune copilului pe care îl poartă în pîntece, în afara planurilor minunate și entuziaste pe care și le face deja împreună cu pruncul și a promisiunilor (jurămintelor) implacabile pe care, gravidă, i le rostește, mai cred că pe masa din spital unde naște, ea răcnește uneori, din toți rărunchii, în chinurile facerii: Scoateți-l odată din mine!

Orice amant trebuie să simtă pentru amanta sa că face curte unei văduve.

Cel mai greu de crescut și de educat dintre copii sînt femeile.

Iustin Panța

TITANIC

Dorin
Tudoran

PUPAT TOȚI
PIAȚA
UNIVE'SITĂȚI

PLICTISIT de cum se preface că plutește coaliția guvernamentală din România, aflat la Washington pe la sfârșitul lui decembrie, m-am dus să văd filmul de care vorbea toată lumea - *Titanic*. Dacă e vorba de un dezastru, mi-am zis, hai să privim la unul cu ceva istorie în spate și de proporții considerate, la timpul respectiv, istorice. Căci, începând cu cel ce proiectase vasul și terminând cu experimentatul căpitan căruia îi fusese încredințat pentru prima cursă, nimeni nu credea că supernava britanică s-ar putea scufunda.

Firește, am plîns și eu pe rupe la această poveste de dragoste. E noapte. Dezastrul s-a produs. Pentru a-i da o șansă iubitei sale să supraviețuiască, personajul interpretat de Leonardo DiCaprio stă, pină la gît, în apa rece a Atlanticului, agățat doar de scîndura, nu mai lată decît o ușă, pe care plutește personajul interpretat de Kate Winslet. Înainte de a muri înghețat de hipotermie, personajul interpretat de Leonardo DiCaprio îi cere iubitei sale să-i promită că va supraviețui, va avea o viață lungă, frumoasă și se va bucura de ea. Deși se îndoiește profund că are ea însăși o șansă de a supraviețui, fata rostește promisiunea și iubitul ei poate să părăsească lumea ducîndu-se spre fundul oceanului. Numai că fata se ține de promisiune și trăiește aproape o sută de ani. Despletind această istorie uluitoare, aproape centenara supraviețuitoare nu dă prea multe amănunte despre viața ei de după acea

noapte, dar totul te lasă să înțelegi că și-a ținut promisiunea cu virf și îndesat.

Întors de la Washington, mă tot gîndesc ce au și ce nu comun cele două naufragii - cel al Titanicului și cel al Coaliției guvernamentale ce promitea românilor, la sfârșitul lui 1996, marea cu sarea. Prima, și cea esențială, este că în timp ce povestea din *Titanic* rămîne una de dragoste, cea a faimoasei coaliții continuă să fie istoria unei uri profunde. Irațională, această ură a condus la rezultate paradoxale - diferențe doctrinare ireconciliabile au fost declarate perfect compatibile, în vreme ce competențe venind din familii ideologice diferite s-au vrut cu tot dinadinsul incompatibile. Amîndouă situațiile au fost provocate, cum altfel, spre binele popoului român, nu? Sigur, vom fi fiind noi românii, vorba d-lui Silviu Brucan, *stupid people*, dar subtilitatea ce a prăbușit coaliția guvernamentală, chiar înainte de a da primele semne de închegare, constituie o șaradă complicată chiar și pentru politologi educați în spiritul Cominternului și cu bacalaureatele politice trecute în timpul dezghețurilor ba hrușcioviste, ba gorbacioviste.

O a doua deosebire este că omul care proiectase Titanicul și, potrivit filmului, se afla la bordul lui, nu încearcă să-și salveze pelea. Ajută pe alții să părăsească vasul, dar el rămîne în fața unui șemineu deasupra căruia se află agățat un ceas. Cum le spusese "factorilor de răspundere", imediat după ce vasul fusese lovit de

imensul ghețar, în cîte ore se va scufunda Titanicul, rămîne cu ochii ațîniți spre perete așteptînd să-i sune ceasul. Nu blamează pe nimeni. Rămîne doar uluit de lipsa de atenție dovedită de căpitanul vasului cînd i se sugeraseră cîteva potențiale pericole. Cel ce proiectase vasul crezuse și el că Titanicul nu se poate scufunda, dar asta în condiții cît de cît normale. Ce nu intrase în calculele lui fuseseră erorile omenești, orbirile ce fac și un căpitan iscusit să-și piardă... busola. Or, în cazul struțocămiei noastre creștin-gorbacioviste unul dintre proiectanții acestui vehicol curios a zis "Pa și pusi" și s-a salvat. Cu sau fără ghilimele, acest salvat e greu de cîntărit deocamdată.

O a treia deosebire este între căpitanul Titanicului și pilotul struțocămiei noastre. Cel dintîi acceptă legea marinărească și plătește potrivit ei, în vreme ce premierul vehicolului nostru micușor s-a cramponat de cîrmă doar spre a ne da iluzia că tărăboanța mai poate funcționa. În asemenea cazuri nu aștepti să ți se ceară capul; ți-l pui singur în buzunarul unde dosești Codul lui Hamurabi. Gluma proastă și costisitoare a situației de azi este că asistăm la reeditarea unei farse. Vă mai amintiți snoava despre motivele rupturii dintre d-nii Iliescu și Roman? Primul era prea antireformist, al doilea - prea din cale de reformist. O ineptie mai mare decît aceasta nu fusese decît cea despre "savanta de renume mondial", Elena Ceaușescu. Pe d-nii Iliescu și Roman nu ritmul în care trebuia, da-

că nu încă înfaptuită, măcar lansată reforma i-a despărțit, ci interese. Mici sau mari, murdare ori doar nu tocmai curate, de interese a fost vorba. Și de orgolii. Nu vi se pare interesant că și de data aceasta unul din actori este tot dl. Petre Roman și că iar nu mai suportă încetineala celorlalți în realizarea reformei? Fanfaronada d-lui Roman îmi amintește de un cîntec celebru acum cîteva decenii, *Speedy Gonzales*. Chiar, unde s-o fi grăbind așa de tare reformatorul domn Roman, de nu poate ține pasul cu Domnia sa chiar nimeni, nici măcar alți sprinteri de renume internațional din propriu-i partid? Poate că de ne-ar fi explicat, totuși, cum de-a irupt, atît de neașteptat, în funcția de prim ministru revoluționar, i-am putea citi mai atent nerăbdarea de a crește într-un deceniu cît alții într-o operă, și de a reforma totul, chiar praful și pulberea în care a transformat anumite lucruri pe vremea cînd era premier. Altfel riscă să pară în ochii multora dintre noi ba un soi de acnee juvenilă a politicii românești, ba un veteran într-ale simulațiilor de catastrofe autentice. Drept este, nici dl. Ion Diaconescu n-ar trebui să uite începutul cîtorva romane, cum ar fi, de pildă "Hai acasă, pușor..."

După tiranucidul din decembrie 1989, s-a dovedit că, vai!, mai tot ce unise înainte victimei dictaturii fusese doar ura împotriva lui Nicolae Ceaușescu. Prea puțin pentru opoziție spre a cîștiga primele rînduri de alegeri. La naufragierea coaliției guvernamentale alcătuite în decembrie 1996 descoperim că tot ce a adus împreună pe "coagulați" a fost ura împotriva lui Ion Iliescu. Prea puțin pentru a reuși după ce ai cucerit puterea.

Revenind de la titaniada românească la *Titanicul* lui James Cameron, să adaug că mai există în film o categorie foarte aparte și restrînsă. Niște belferi, le-am zice noi. Nici nu se sperie, nici nu vor să scape de pe vas, deși ar putea foarte ușor, căci sînt pasageri de *first class*. Ei se mută, cu scaune cu tot, în holul cel mai luxos al imensului hotel plutitor și întreabă, nimic altceva decît, parcă, "May we have some more brandy?" în timp ce oceanul îi înghite cu furie. Felul în care murim spune multe despre noi. Uneori chiar și ce a reușit să ascundă felul nostru de a trăi.

În urma *Titanic*-ului va rămîne cel puțin acea muzică - *sound track* - superbă pe care oameni de toate vîrstele o cumpără astăzi cu frenezie. În urma titaniadei la care a supus România coaliția venită la guvernare la sfârșitul lui 1996 s-ar putea să rămînă reactualizarea unui blestem: *consolidarea sentimentului de neîncredere în instituțiile democratice*. A expune țara unui pericol pe care l-a mai înfruntat, cu atîtea pierderi de substanță, în anii '30, și din care România nu și-a revenit lesne, este un act irațional. După ce actuala Opoziție a blocat reafirmarea instituțiilor statului de drept, Puterea de azi a mai legat o piatră de moară de gîtul firavei reveniri a României acolo unde pretinde că-i este locul. După acel dătător de speranțe decembrie 1989, clasa politică românească a ținut cu tot dinadinsul să instaureze domnia *protopoliticului*. Din nefericire, a reușit. Este chiar tot ce a reușit.

FRATE

UMORUL lingvistic se bazează pe cîteva mecanisme foarte generale (ambiguitate, deviere, înșelare a așteptărilor, asociere surprinzătoare etc.) a căror inventariere doctă devine de obicei extrem de plicticoasă. Poate fi totuși interesant modul în care strategiile universale interacționează cu normele specifice ale limbii, chiar cu unele atît de particulare încît în mod obișnuit nu le acordăm nici o atenție.

Un mecanism de tipul jocurilor de cuvinte poate de exemplu acționa, printr-o deviere aparent minoră, pentru a transforma un termen de relație într-un termen absolut. *Frate* e un tipic termen de relație, al cărui sens principal se reflectă în condițiile sale speciale de întrebuintare: la singular, cuvîntul apare - cînd introduce o informație nouă, un personaj despre care nu s-a vorbit încă - doar însoțit de un genitiv sau de un posesiv, care îl raportează la o persoană deja cunoscută (*fratele lui Dan*, *fratele său*). Abaterile de la regulă sînt doar aparente: termenul de referință poate lipsi numai dacă se subînțelege din contextul imediat. Un caz particular al acestei condiții se verifică în momentul în care *frate* apare singur la vocativ, pentru că în această situație e presupus raportul de rudenie cu vorbitorul. Relația e "inclusă" în forma de plural, între persoanele desemnate de aceasta, situație în care cuvîntul poate apărea de la început alături de un nume propriu (*frații Ionescu*). (Toate aceste restricții privesc desigur doar sensul propriu al cuvîntului, de termen de rudenie - cu extinderile sale metaforice; nu și utilizările lui cu semnificația "călugăr", ca termen de adresare cordială, ori chiar ca simplă exclamație.)

În ultimul timp, în presa românească s-a răspîndit o folosire deviantă, cu clară intenție ironică, a cuvîntului: presupunîndu-se un context deja cunoscut, *fratele* e folosit cu semnificația "unul dintre cei doi frați celebri", "unul dintre cei cunoscuți prin faptul că sînt frați" - și apare astfel în contexte caracteristice pentru numele de profesie, de funcție, pentru etichetele care stabilesc identitatea printr-o calitate nerelațională. Substantivul e însoțit doar de numele propriu (de prenume): "Ucenicia *fratelui Viorel* de la bar la hotel de patru stele" (titlu); "Toate acestea vor intra pe

mîna *fratelui Viorel*" ("România liberă" = RL 1875, 1996, 20). Legenda unei fotografii e pur și simplu: "*Fratele Euger*" (RL 2169, 1997, 10). Îl întîlnim chiar asociat cu numele de familie: "*Fratele Păunescu* nu mai este stăpîn nici pe scaunul de sub el" ("Evenimentul zilei", 20.01.1998, versiunea pe Internet). Sintagma citată se bazează pe refacerea unui singular dintr-un plural, dar transformarea are consecințe absurde: în mod evident, numele de familie nu poate face diferența între frați, astfel încît forma expresiei - care pare a identifica perfect o persoană - intră în contradicție cu conținutul ei, cu informația incompletă transmisă. Chiar folosirea articolului nehotărît e atipică, trecînd termenul în altă categorie semantică: "Acest partid are și o fundație al cărei președinte este *un frate Păunescu*. Viorel" ("Academia Cațavencu" = AC 39, 1997, 2). În mod normal, expresia indefinită trebuie completată (*un frate al lui X*), ori reformulată prin raportare la un plural (*unul dintre frații Y*). Intenția de a absolutiza uzul cuvîntului e vizibilă și în transformarea sa într-un substitut de nume propriu: "oficializarea sa pe cale democratică alături de *Frați*" (ib.) - sau în derivarea cu prefixul *mega-* (după modelul *megastar*, *megapoet*, *megapatron*, *megalider*, *megaescroc* etc. - calificări mai mult sau mai puțin profesionale): "*Megafratele* George Păunescu" (AC 10, 1997, 2). Se poate observa că citatele de mai sus provin din trei periodice diferite - ceea ce confirmă succesul unei inovații, fie ea și efemeră, strict legată de un context dat.

Oricît de minor și marginal ar parea, cazul substantivului *frate* e interesant pentru că dovedește complexitatea strategiilor umoristice: o simplă deviere morfosintactică (singularul în loc de plural, absența determinărilor) se bazează pe aluzie și pe complicitatea cititorului, se asociază cu un efect de substituție (relația de rudenie pare să apară în locul unei alte calificări), producînd o imperceptibilă modificare semantică și o reinterpretare a situației (fără a o afirma explicit, presupune "profesia de frate", sau "titlul onorific de frate").

PĂCATELE LIMBII

de Rodica
Zafiu

EUROPA ȘI SFIDĂRILE

UNUL din fenomenele cele mai îngrijorătoare ale vieții publice românești din ultimele săptămâni îl constituie ușurința cu care Președintele Emil Constantinescu sancționează global Occidentul pentru glisajul în ceea ce Dumnealui numește "subcultură". Simbătă, 20 decembrie 1997, președintele a participat la primul Congres Național al Membrilor Seniori ai Ligii Studenților, vorbind între altele despre "criza de management" cu care se confruntă țara, "de la nivelurile cele mai înalte... până la cele de jos". Tot cu acest prilej, "el a afirmat - informația e furnizată de către cotidianul *Național*, nr. din 11 dec. 1997 - că România poate domina Occidentul, care «alunecă în subcultură», prin crearea unei culturi umaniste, serioase și bine fundamentate la nivelul întregii țări." Reproduc citatul cu precauțiile de rigoare, fiind conștient de distorsiunile pe care le poate induce inserția unor pasaje originale trunchiate în corpul unui comentariu redactat ulterior de către ziarist. Cu toate acestea, verosimilitatea mesajului mi se pare lipsită de echivoc, fiindcă nu este pentru prima oară când Președintele Constantinescu invocă asemenea antinomii tipologice, net defavorabile unui Occident prezentat ca obosit, alienat (faustic-spenglerian) prin supertehnizare, căzut în marasmul crepuscular al civilizației și invitat, pe de altă parte, să-și redobândească forțele sorbind din apa cristalină a culturii organice vii, pe care numai izvoarele Răsăritului european o mai pot produce. Citind pentru prima oară, neîncercător, această ecuație dihotomică, m-am lăsat cuprins pentru o clipă de un frison spectral, cedind poate prea repede impresiei că vremuri nu demult apuse, când ne delectam febril cu ideologia, atent regizată de la Centru, a protocronismului megalomane, izbăvitor ar fi revenit acum în veșminte spilcuite, noua deviere regional-autohtonizantă fiind promovată de către un om beneficiind de un anturaj care a auzit de Spengler și l-a citit din obligație mondenă pe Fukuyama. Cu toate acestea, credeam că e vorba de un simplu accident, pentru care de vină nu era atât președintele în persoană, cât echipa de zece ezoterici și intelectualizanți care-i compune discursurile. Acum însă, afirmația fiind reiterată, încep să cred că ideile reverberază consistență incipientă a unei ideologii, în care intră, de-a valma, efectul psihologic al frustrării de a nu fi fost admiși în NATO sau în Uniunea Europeană, voința - calpă - de a juca rolul primului solist în corul revendicativ al refuzaților și, nu în ultimul rând (de data aceasta pe plan intern): obsesia de a supune zăngănitul supărător al unei orchestre rămase fără dirijor (Convenția Democrată) unei coerciții armonice unitare, convergente.

După știința mea (analizez cu studenții strategia persuasiunii subliminale din presă, monitorizând în mod regulat publicațiile românești după o grilă elaborată de către Institutul de Psihoistorie

din New York), Președintele Constantinescu s-a folosit pentru prima oară în mod public de această dihotomie în discursul ținut în fața corpului academic al Sorbonei cu prilejul primirii titlului de Doctor Honoris Causa. Intitulat *Europa și sfidările mileniului III*, textul a fost publicat în numărul din 28 noiembrie 1997 al *României libere*, și analiza lui fantasmatică merită făcută, intrucit - fără voje, poate - sugerează blocajul psihic al celor chemați să facă reforma în România.

Analiza fantasmatică se bazează pe decriptarea tensiunii dintre nivelul conștient și cel subconștient al unui discurs, pornind de la premisa, preluată din psihanaliză, că autentic e subconștientul, prin fantasmele pe care acesta le dezvoltă, aflate, cel mai adesea, în vădită contradicție cu voința explicită a discursului. Sub aspect tehnic, interpretarea e condiționată de identificarea cuvintelor sau a sintagmelor care concentrează nucleeele tensionale subliminale ale mesajului, și de alcătuirea unei "frazе" care sugerează fantasma. Ca o regulă de bază, preluată de asemenea din psihanaliză, fantasma (de sorginte îndepărtat nevrotică sau psihotică) "parazitează" cu predilecție pe termeni care sugerează plasticitate, concretețe, și nu pe seriile abstracte. În consecință, se caută modurile prin care cineva "formatează" subconștient imaginii, împrumutându-le consistența unei persuasiunii obsesive. Cum biografia e decisivă în conturarea unei dinamici instinctuale, există - sugerează Lloyd de Mause, directorul Institutului amintit - unele constante care îngăduie o bună bază de pornire în decriptarea mesajelor subliminale. Astfel de constante sînt: metaforele maternității, sintagmele care trimit la trauma nașterii (pe o linie ce vine din Otto Rank), cuvintele care enunță obstacole, sufocare, copilărie, și nu în ultimă instanță negațiile. Pe baza unei asemenea analize, am putut demonstra într-unul din numerele mai vechi ale *Echinoxului* (3-4-5/1995) că deviza inițială a Convenției Democratice ("Nu putem reuși decît împreună") era greșită sub aspectul persuasiunii politice, obturînd mesajul conștient dorit prin puternicul stimul inițial cu care negația acționează asupra subconștientului, sugerînd o neputință. Mai mult, din punctul de vedere al oricărui analist sau "image maker" occidental care se respectă (din păcate, la Cotroceni nu bînuie nici unul...), deviza reprezintă o eroare de construcție, adresîndu-se, în cadrul aceleiași fraze, atât subconștientului, cît și conștientului. În asemenea situații (foarte greu de depistat în Occident), regula spune că mesajul receptat de către subconștient covîrșește întotdeauna stimulul trimis conștienței. În cazul de față, sugestia inhibantă a negativității din prima parte a devizei e atât de persistentă, încît partea a doua a enunțului e pur și simplu estompată, cu atît mai mult, cu cît ea e construită și pe logică opozitivă, cuvîntul dorit a fi centrul afectiv al slo-

ganului ("împreună") fiind introdus de un termen minimalizator ("decît").

În politica românească recentă, recordul persuasiunii negative l-a atins premierul Victor Ciorbea, în *Discursul* rostit cu prilejul prezentării programului de guvernare și a Guvernului în fața Parlamentului, publicat integral în *Dreptatea* (nr. 121, 18-24 dec. 1996). Contextul politic a fost, atunci, unul de tip ascensional pentru prezentatorul *Discursului*: Convenția Democrată învinsese în alegeri, Emil Constantinescu preluase funcția de Președinte, se obținuse o majoritate confortabilă în ambele Camere ale Parlamentului, suficient de semnificativă pentru a impune, fără dificultăți, o voință politică. Neutralizarea ideologiei naționaliste, promovată agresiv de către sateliții PDSR-ului (PUNR, PRM) părea, în sfîrșit, să constituie premisele pentru europeanizarea țării, cu toate că, aici, se impunea o nuanță: debarcarea de la Putere a naționalismului agresiv, primitiv promovat de către PUNR sau PRM nu însemna cîtusi de puțin neutralizarea fantasmei naționale de tip autosuficient, megalomane, care reprezintă - după toate analizele pe care le-am efectuat (dovadă și recentul sindrom Pruteanu) - fantasma de referință a vieții publice românești de după 1989.

ÎN CONSECINȚĂ, pentru a fi eficientă, persuasiunea politică românească trebuie să includă etnicitatea, nu să o excludă. Eroarea maximă pe care o poate înfăptui cineva este să conoteze românitatea negativ: psihoclasa majoritară a electoratului autohton - care este cea semicivilităzată, a oamenilor transferați de la sat la oraș, pentru a experimenta o continuă dezrădăcinare, echivalentă cu privilegierea fantasmelor defensive, retracțile, și primirea cu suspiciuni a sugestiilor voluntarist-ofensive - se va simți imediat amenințată, acționînd în consecință prin dezimplicare. Discursul lui Victor Ciorbea e, din acest punct de vedere, o capodoperă de inabilitate strategică, mesajul fantasmatic cel mai puternic pe care-l degajă fiind acela al zdruncinării, prin contrastul cu alte tipologii naționale de pe Continent, a conștiinței naționale. "Se spune - începe *Discursul* - că noi, românii, nu suntem ordonați ca germanii." Sub aspect fantasmatic, mesajul care contează aici este: *noi, românii, nu suntem*. Discursul continuă cu o escaladare a negativităților, sugerînd, pe de o parte, confuzia noilor guvernanti (perspectiva unui guvern slab, ezitant pe profila încă de pe atunci!), și, pe de altă, fantasma subliminală a sacrificării identității naționale ca preț al joncțiunii cu organisme europene și euro-atlantice. Pentru a demonstra că toate au o coerență a lor, e de menționat că, în 1997, România a trecut prin două faze fantasmatiche amplitudinare: prima a fost spre mijlocul anului, concretizîndu-se în psihodrama aderării la NATO, și a doua prin noiembrie-decembrie, cînd psihicul colectiv a "reinterpretat" la nivel fantasmatic (psihohistoricii îi spun "reenactment", cartea lui Daniel Dervin din 1996 [*Enactments. American Modes and Psychohistorical Models*, Associated University Presses]) ocupîndu-se cu prioritate cu asemenea repositazieri fantasmatiche, echivalente cu riturile de resuscitare din antipologie) Revoluția din decembrie 1989. În ambele cazuri, fantasmele din discursul

L'ÉCRIVAIN DEVANT LA RÉVOLUTION

Benjamin Fondane

lui Victor Ciorbea au reapărut, în formă mai mult sau mai puțin paroxistice, ca mă îndreptătesc să cred (analizînd fantasmele dominante ale lunii de briе, caracteristice prin metafore, descătușării, exasperării, convertite puseuri extatice, ofensive sau suicidale) că 1998 va fi anul unei agresuni fizice majore împotriva unei personalități de vîrf al piramidei politice românești. În însă, linia fantasmatică a discursului rostit de către Victor Ciorbea: "*noi, românii, nu suntem... nu trebuie să venim... nu prea ne reușesc produsele noastre... miracol... nu trebuie să venim... legea nu se aplică... va fi război... război total... nu putem... lupta cu sărăcia, de dinea... miniștri care nu doresc... program de criză... tabloul realității românești este dezolant... speranța de viitor... cea mai mică din Europa... ființa biologică a poporului român afectată grav... România: țară încă riscantă... clădirea durerii... popor din ce în ce mai mic... nu ne transformăm... vom ascunde... românii nu spun... Crăciunul nesigur... să nu-ți măceș românului inteligența... România nu va mai băga mîna în buzun cetățeanului."*

Textul se încheie cizîndu-se că nu este pentru prima cînd România trece prin situații dificile, dar "de fiecare dată am supraviețuit, națiune, grație eroismului soldaților și abilității oamenilor politici". Convingerea fantasmatică frapantă, fiindcă, pe o parte, sugerează posibilitatea unei liganțe, și, pe de altă, ridică prețios omul politic la rangul de ființă videntială, echivalentă soldatului prima linie!

Discursul de la Sorbona al Președintelui Emil Constantinescu este, sub aspect fantasmatic, tipic pentru frustrări și resentimentele care au încercat a ritarea populației din România și refuzul admiterii în NATO și în Uniunea Europeană. Fantasma dominantă din discursul este aceea a obstaculării impenetrabilității: ne aflăm, se rează, în fața unei "bariere", care nchide calea, dincolo de ea aflîndu-se va intangibil, necuantificabil. În cîntă, fantasma *barierei* e dublată în curs prin repetarea obsesivă a cuvîntului *ireal*: spațiul de "dincolo", spre tîndem, nu poate fi conceput în termeni palpabili, pragmatici, fiind - și răm

MILENIULUI III

astfel pentru mult timp - inaccesibil. Iată linia fantasmatică a discursului: "...sfidare... sfidare... prag... colonizarea viitorului... imaginație... a muri... stinge... ireali... iluzorii... epuizat resursele... maladiile caracteristice civilizației industriale... întoarcerea la tradiții... regularea Europei la tradițiile sale culturale... civilizația mileniului următor nu va mai fi... civilizațiile vechi... victoria asupra fricii... democrația nu este... inventarea... construcția democratică ca un proces de invenție... sfârșit al istoriei... nici o valoare nu va mai putea fi născocită... ne inventăm propriul destin... sfârșit al istoriei... bariere istorice... refuzul celor bogați... barieră psihologică... bariera... societate perfect organizată... globalizare a subculturii... modelul catastrofei... granița care ne desparte... cine suntem? de unde venim? încotro mergem?"

În consecință, analiza fantasmatică asociază puternic sugestia de traseu obstaculat (prin frecvența mare a cuvintelor care sugerează linii de separare, bariere, praguri) cu dezorientarea privind identitatea din finalul seriei. "Să nu tratăm anul 2000 ca pe un prag istoric fix și universal" - precizează Președintele. Țările continentului - se menționează în continuare - reprezintă o realitate dinamică, neomogenă, în care fiecare își are propriul său "timp". Fantasma e anti-integraționistă, regionalizantă (opusă dorinței noastre de a ne integra organismelor europene), și se asociază obsesiei de a prezenta Occidentul european ca pe o civilizație obosită, aflată la un capăt fatal de drum, domi- de o "globalizare a subculturii". Problema șomajului - spune Președintele - este o problemă reală în măsura în care este semnul cel mai caracteristic al *crizei civilizației industriale*. Occidentul însă este incapabil să trateze funcțional această "criză": "Ireali sunt în schimb termenii în care această problemă este tratată. Iluzorii sunt soluțiile care se oferă pentru că ele sunt formulate și uneori puse în practică *ca și cum civilizația industrială ar mai fi încă în vârf a evoluției sale*." (Sublinierile îmi aparțin - Șt. B.)

Discursul - construit pe o paradigmă tipologică duală: Occidentul obosit și Răsăritul revitalizant - continuă cu o

virulentă declasare a Occidentului. "Tipul de economie care a dat naștere atât expansiunii muncii, cât și șomajului - spune Președintele - și-a epuizat resursele." Pregătirea intrării în noul mileniu - de altfel, tot discursul are un caracter puternic milenarist, în care intră masive doze de ingrediente din Fukuyama și Spengler - poate fi întreprinsă, precizează Emil Constantinescu, "cu condiția ca Occidentul european să devină capabil să se elibereze de *maladiile* caracteristice civilizației industriale: auto-suficiența, birocratizarea, recursul la soluții gata făcute." "Europa trebuie să depășească câteva bariere istorice vechi." "Ultranationalismele occidentale sînt asociate cu refuzul celor foarte bogați de a împărtși cu cei mai puțin bogați." "Civilizația occidentală... s-a transformat astăzi într-o societate perfect organizată... [care] se manifestă adesea și ca o globalizare a subculturii... [în care] literatura, artele vizuale și muzica cunosoc o decădere tot atât de uimitoare într-o banalizare parcă programată."

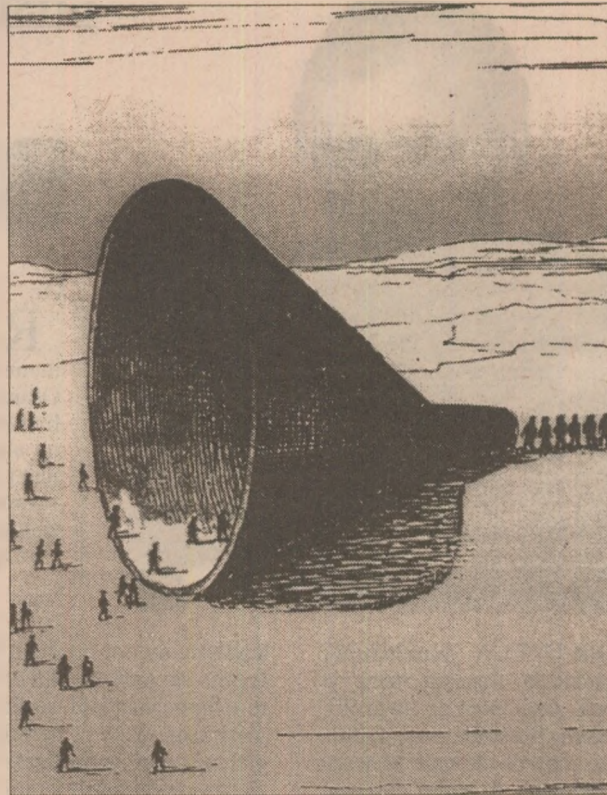
CARE este, în logica internă a discursului, soluția? Ce poate oferi acestui Occident "obosit", decăzut în "subcultură" Europa Centrală și de Est, ca posibilă cale de salvare? "Disponibilitatea pentru meta-fizică" și întoarcerea la "sursele" nepo-luate moral de hipertehnificarea. Unui Occident interesat de viitor, de soluții de perspectivă, i se oferă - inabilitatea strategică e evidentă - calea întemătoare a trecutului. Este relevant, de altfel, sub aspect fantasmatic, că toate soluțiile de reenergetizare pe care le preconizează discursul sînt de ordin *iluzoriu*. "Civilizația mileniului următor - spune Președintele - nu va mai fi o civilizație a raționalității economice și a producției industriale, așa cum s-a dezvoltat în Occident în ultimele secole, ci mai ales o civilizație a cunoașterii, deci o civilizație de sinteză. Civilizațiile vechi ale Europei Centrale și de Est s-au definit mai puțin drept civilizații ale eficienței, calculului și utilității, ci mai degrabă ca civilizații ale reflecției și imaginației." De aici vin "valorile", latente pragmatic pînă acum, care vor "mîntui" continentul: *imaginația și creativitatea*. Ca o consecință, Răsăritul european are imensul avantaj al disponibilității totale pentru... imaginație (privilegiu obținut pe calea revoluțiilor): "oricite motive am avea să-i invidiem pe cetățenii democrațiilor vechi și stabile - spune Președintele -, ne rămîne totuși un uriaș privilegiu, acela de a trăi construcția democratică ca pe un proces de invenție politică. Potrivit teoriei constituționale clasice, un regim politic care se bazează pe o lege fundamentală este un mod prin care cei din trecut determină voința celor din prezent. Prăbușirea totalitarismului și declinul aproape general al tuturor formelor de autoritarism ne fac mult mai liberi în

raport cu voința înaintașilor noștri." (Sublinierile îmi aparțin - Șt. B.)

Sub aspect fantasmatic, mesajul subliminal al textului sugerează - la nivelul țărilor Central- și Est-europene, o psihodramă resurecțională, prin desprinderea de trecut și "nașterea" într-un spațiu al libertății neconstrînse. "Suntem liberi să ne inventăm propriul destin - spune Președintele - să creăm instituții și practici politice", spre deosebire de civilizațiile inerțiale ale Occidentului, care și-au "epuizat resursele", fiind pre- terminate de un trecut cu o traiectorie eronată, extinctivă. În acest fel, un complex de retardare, specific țărilor desprinse de comunism din Centrul și Estul Europei, devine, printr-un artificio ideologic, un mecanism resurecțional "mîntuitor" pentru întreaga Europă. Nici că se putea o mai clară exprimare subliminală a resentimentului de a ne fi văzut în afara lumii civilizate a Europei!

Mesajul e, de altfel, consonant cu o idee exprimată de data aceasta direct, nu prin sugestii subliminale, referitoare la teza pluralismului experienței democratice europene. Teoria clasică - întărită de percepția populară curentă - este aceea că nou-infiripatele regimuri post-totalitare răsăritene și central-europene *recuperează* un decalaj istoric, evoluind spre experiența democratică pe care societățile occidentale au realizat-o *deja*. În această structură de gândire, democrațiile occidentale funcționează drept *model* politic și pragmatic. Dimpotrivă, în discursul Președintelui Constantinescu, modelul osmotic, convergent clasic e înlocuit cu dinamica organică a evoluțiilor plurale, fiecare societate evoluind spre o sintagmă democratică *proprie*: "Principala sfidare politică pe care sfârșitul celui de-al doilea mileniu a pus-o în fața țărilor din regiunea centrală și de est a continentului - precizează Președintele - a fost aceea a unei democrații neimplinite. Am înțeles însă foarte repede că soluția nu venea din căutarea valorilor democrației în exterior, ci din redescoperirea acestora în noi înșine, în vocația libertății care animă orice societate umană. Democrația nu este un simplu model gata să călătorească oricînd și oriunde, ea trebuie să se nască și să se maturizeze într-un mod propriu fiecărei societăți." Teoria, nu foarte veche, a neimixtiunii în treburile noastre interne adie primejdios printre aceste rînduri...

MODELUL discreționar, totalitar e prezent și într-un alt pasaj, pe care îl consider de asemenea primejdios, referitor la raportul dintre cetățean și democrație. "Cred cu tărie - spune Președintele - că miza reală a acestui proces de construcție democratică pe care cu toții îl experimentăm rezidă tocmai în *inventarea, în organizarea unor instituții capabile să o aducă cit mai aproape de cetățean*." (Sublinierile îmi aparțin - Șt. B.) În democrațiile occidentale, instituția democratică e chemată (prin definiție!) să faciliteze accesul cetățeanului la *exprimarea propriei sale libertăți*. În consecință, scopul democrației este, aici, "moșirea" (pentru a recurge la un ter-

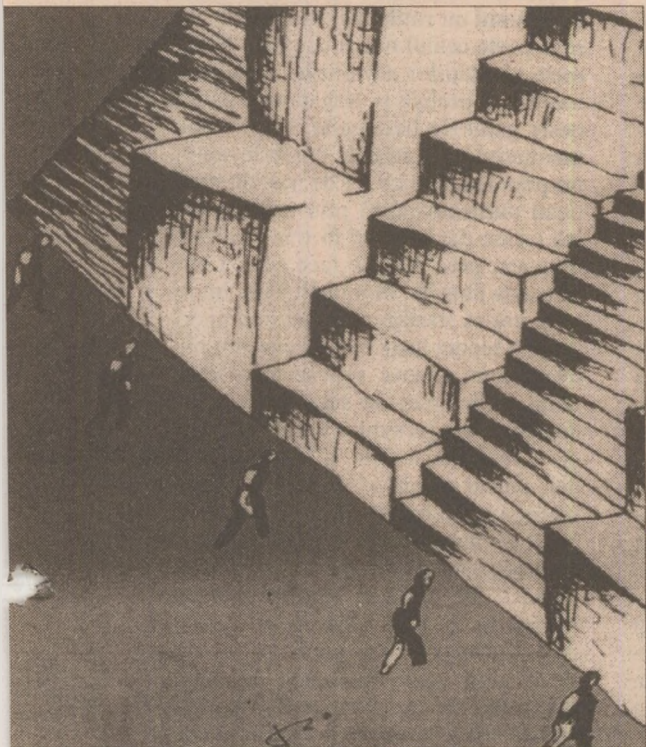

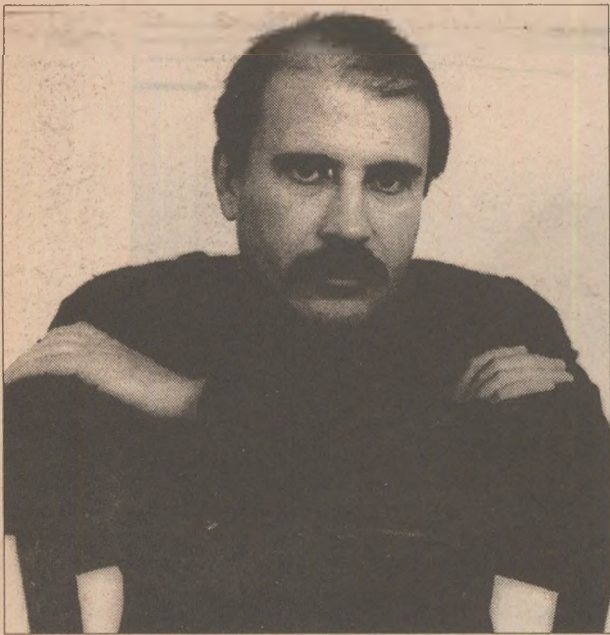
men socratic) libertății de sine a individului, ceea ce face din democrație un mijloc, nu un scop, relativizînd-o. Modelul e individualist, nu instituțional. (*Declarația Universală a Drepturilor Omului*, adoptată de către ONU la 10 decembrie 1948, preferă termenul de *asociere* celor de *instituție* sau *organizare*, care nu figurează nicăieri în cuprinsul *Declarației*.) Dimpotrivă, din pasajul citat reiese că modelul care domină gândirea Președintelui este de un alt tip: aici, instituția ("inventată", "organizată") se *interpune* între cetățean și democrație, altfel spus, între cetățean și dreptul său inalienabil de a-și exprima libertatea. Libertatea încetează să mai fie o funcție a individului, și devine una a instituției, care îl "organizează" pe individ. Mi-e și teamă să duc mai departe consecințele logice ale acestei formule...

Ca o lege de bază, psihoistoricii sînt foarte atenți la raportul dintre pragmatism și iluzie în exprimarea unor fantasme colective. De regulă, situațiile resurecționare de eliberare dintr-o constrîngere (de tipul scuturării jugului comunist în țările din Centrul și Răsăritul Europei) sînt urmate de o escaladare a *materialităților*, psihicul de adîncime fiind tentat să "umple" spațiul găsit gol cu proiecții familiare, "concrete". Apariția metaforelor *iluziei* în complexe obstaculate (cum este cel de față) reprezintă întotdeauna indiciul unei crize pragmatice, al unei dezorientări compensate prin formule sibilinice. Discursul de la Sorbona al Președintelui Emil Constantinescu intră în această categorie. Inutil să mai precizăm, în cele din urmă, că Occidentul se află, pe ansamblu - prin accesul liber al cetățeanului la informație, prin mecanismele sale obiective de selecție profesională, prin centrele academice de excelență și prin universitățile renumite pe care le are - foarte departe de modelul simplist al subculturalității globale pe care i-l atribuie Președintele. Cu o asemenea ideologie retardantă, scoasă din recuzita de naftalină a trecutului, porțile Uniunii Europene ne vor rămîne mult timp zăvorâte, sau, în cazul cel mai bun, ea ne va primi circumspect, ca membri de complezență ai unei umilitoare concesi.

După acțiunea NATO, după neprimirea noastră în comunitatea civilizată europeană, strugurii sînt, recunoaștem, acri. Dar nu înseamnă cituși de puțin că trebuie să-ți și strepezești dinții, consumîndu-le licoarea. Europeanismul înseamnă, în cele din urmă, două stiluri în esență complementare: cel de a cîștiga demn, și cel de a ști să pierzi cu eleganță.

Ștefan Borbély

Cristian George BREBENEL

Biblioteca marchizului

ROMANCIERI și talentați, și maturi apar - prin forța împrejurărilor - foarte rar. Nu demult ne-a atras atenția debutul lui Adrian Oțoiu, care a intrat direct din anonimat în istoria literaturii. Iată că acum îl prezentăm cititorilor pe un alt romancier gata format, pe care ni l-a semnalat colaboratorul nostru, Pavel Șușară, și al cărui roman, *Guvernământul general al genezei*, aflat încă în manuscris, constituie documentul unei vocații literare excepționale. Viziunea voit de-

sueta și discret ironica asupra vieții, imagistica luxuriantă, barocă și totuși mereu clară, ca o pădure de corali în adâncul unei mări limpezi, ne încredințează că autorul are un viitor literar.

Iată și câteva date despre nou-venit. Se numește Cristian George Brebenel. S-a născut la 10 decembrie 1955. Are pregătire de arhitect și locuiește în Târgu-Jiu. A colaborat sporadic la diverse reviste literare.

Alex. Ștefănescu

BIBLIOTECA marchizului, circulară, flancată stelar de cele șase cabinete de profil, religie, ocultism, filosofie, astronomie, artă și știință, dincolo de care se țesea seducătorul labirint al băilor turcești, conducea lumina zilei nevrozată de vitralii, printr-un trafor de asemenea circular, situat în cheia unei bolți nervurate în sistemul gotic târziu, sporind-o în mod imperativ prin candelabrul electric cu cele 365 de brațe aurite, fabricat în manufacturile olandeze Horta, până pe rafturile decrepitate subminate de carii și colonii de furnici roșii, pe care, într-o devălmășală nesistematizată vreodată de mâna unui bibliotecar (căci aici nu intră, precum în altar, nici un suflet cu extraordinara excepție a dumneavoastră, domnule D.), stau aruncate, parțial verticale, parțial oblice sau orizontale, deschise, întredeschise sau închise, miile de volume răvnite de academiile lumii, zecile de mii de manuscrise adunate de prin toate ungherele pământului, insistent cerute, măcar în copii, prin maldărele de cereri cu antete savante de la toate forurile competente ale domeniului bibliofil și epigrafic, aruncate de-a valma pe mozaicul roman, peste scenele erotice pompeiene aduse ilicit prin contrabanda camorei, bucată cu bucată, din depozitele șantierelor arheologice ale patriei artei. Aproape zilnic, excelența sa, în dorința-i neistovită de a admira aceste scene multimilenare ce evidențiază în mod strălucit multimilenara patimă erotică, mută personal manuscrisele dintr-o parte în alta a pavimentului, răvășindu-le cu vârful bastonului sub care entuziasmat descoperă câte o pereche de sâni mușcați de satiri, având anticele sfârcuri înfiorate de plăcere, vreun penis patrician în erecție impleindu-se cu frunzele de acant ale decorului, fie o vulvă apetisantă încă în culorile-i pastelate de trecerea necrutătoare a celor două mii de ani. Înjură ca un birjar, de fiecare dată, lipsa de respect a tuturor academiilor pentru liniștea sa, pentru dorința-i firească, umană, de a cuprinde sub augusta-i privire toate pasiunile carnale de care dădeau dovadă cu mult zel locuitorii a-celor apuse timpuri, savoarea transpusă în artă a celor mai imperioase și animale instincte. Dezordinează caracterizează întreaga bibliotecă este mărită de foiala miilor de insecte, a sutelor de libârci și de gândaci cuibăriți între coatoarele comestibile cu hârtie velină japoneză și asupra cărora spiritul budist al marchizului veghează drastic, contraatacând la timp orice conspirație pusă la cale de societățile salvării patrimoniului umanitar, societăți ce încearcă prin fraude să-și introducă deratizatorii deghizați în superbe staruri de cinema, vedete ale lumii literare, celebre manechine sau pur și simplu dame de consumație clasa una, dar eforturile conjugate ale tuturor acestor societăți, academii și muzee, inclusiv ale Siguranței statului, cu care ele iau pe ascuns

legătura, nu pot înfrânge ideile preconcepute ale marchizului care dă o valoare religioasă complexă fiecărui nefericit viermișor, fiecărei nefericite molii sau gândac ce în inconștiența lor degradează ireversibil patrimoniul celei de a V-a republici și implicit al lumii. În acest sens, pus la curent, D., odată pătruns în urma unei invitații speciale în pantenolul literelor Bourdellies, trecând toate testele generate de exagerata precauție a marchizului, și-a mobilizat eonul pentru a transmite subversiv, telepatic, toată informația bibliotecii marchizului, preluată instantaneu în primire de zece cei mai buni medii telepatici, așezați confortabil în birourile secrete ale ministrului de interne al republicii, și care impresionează direct, în transă fiind, pe plăci fotografice speciale, pagină cu pagină, această masă informă de codice, tratate și studii, atlase rare și albume, urmând ca ulterior totul să fie selectat de o comisie specială, fiindcă domnilor, zice ministrul de interne, cine știe ce ascund aceste opusuri pe care marchizul, cu toată insistența tuturor savantelor foruri, nu vrea să le scoată la iveală pretextând infantile povești budiste despre dreptul la viață al muștelor și al puricilor, când el cu mâna lui a ras de pe fața pământului în vara lui '17, două batalioane germane în nordul Marnei și un convoi de refugiați alsaci în dreptul Somm-ului, gata dezarmate, cu mâinile pe ceafă, numai și numai dintr-o furie naționalistă care cu greu a scăpat tribunalelor internaționale pentru crime împotriva umanității? D., la invitația marchizului, se așează calm într-un jilț romanico-spaniol în care, pe vremuri, El Cid servea supa, de sub roțile căruia fug niște șoareci ca în desenele animate ale domnului Disney, smulgând un zâmbet complice excelenței sale care, personal, a pus în funcțiune samovarul de aur dăruit părinților săi de dinastia regretată a romanovilor, samovar din care, domnule D., au băut ceai negru rusesc generații de țari de la Petru cel Mare până la Nicolae împuscatu' de bolșevici, Pușkin în perioada când concepea *Boris Godunov* și vizita Biroul imperial și chiar Rasputin când făcea dragoste cu țarina, cuprinsă fiind de un val mistic tradus de domnul Freud ca impuls sexual psihanalitic major, după care a șters cu grijă, folosind propriu-i ciucure de la bonetă, ceștile japoneze pe care bătrânețea porțelanului le fisurase, este adevărat aproape imperceptibil, în două-trei locuri și în fundul cărora împăratul Sotoku Taiși pune, într-o gestică la la Hokusai, bazele feudalismului japonez, baze peste care marchizul a turnat un ceai negru și vâscos ca o mazăre, preparat după propriile-i rețete secrete cu peste douăzeci de repere esențiale în ceea ce privește ingredientele, cantitățile și timpul de fierbere, neglijând pentru moment, în virtutea ospitalității, sacra lui devoțiune pentru cultura Extremului Orient, cu precădere pentru japonezi și budismul zen, după care a

intrat direct într-o conversație pe tema lui preferată, tema sexualității, de aici de la noi din Europa și de ce nu, domnule D., de pretutinderi, de la boșimani până la laponi. Ce părere aveți de ideile lui Freud? ale lui Jung? ce vă spune comportamentul lui Cassanova afișat în celebrele sale memorii sau ale prințului de Sade? sau chiar forța expresivă a legendelor hispanice referitoare la Don Juan? mergând până la nimfomania dezlănțuită, competițională a Mesalinei, sau până la complexe de sorginte mitologică ale unuia ca Oedip!? Va ascult excelență! Va ascult! Dar D. apucase, așa, de pe lateralul fotoliului un codice subțire, ale cărui litere parcă pluteau nevoiaș, răzuite și șterse parțial, în pielea bătrână de vițel, și care, într-un greoi limbaj juridic medieval, trata procesul intentat marelui Gilles de Rais, păi ce mai putem spune excelență referitor la acest lucru, decât că, pe bună dreptate în centrul preocupărilor noastre se află matricea, dom'le!? matricea care ne-a predispus păcatului original cu gravele consecințe pe care le știm cu toții că le-am preluat prin pierderea paradisului original, înhărmându-ne la treabă pentru o pustie de gură pe acest pământ ce ne va servi și de acoperământ pentru veșnicie, matricea cu al cărei contact intim intrăm, vrând-nevrând, din primele clipe de viață și care, zău excelență, ne umple încă din acel sacru moment câmpul vizual pentru tot restul vieții, matricea de care n-a scăpat nimeni, nici măcar Mântuitorul care, spun teologii, a fost zămislit de Duhul Sfânt, și El tot a luat un contact direct cu ea, fiind, e adevărat, în proprietatea unei femei desăvârșite la acea vârstă fragedă, așa spun teologii, mă rog, noi ascultăm și avem datoria să credem, căci de aici ni se trage totala dependență de acest organ, e poarta magică a apariției noastre pe această lume, singura cunoscută până acum, fiindcă orice s-ar spune, fiecare act nou al dragostei noastre pentru femeie și pentru trupul ei este o nouă naștere, are momentul lui de inconștiență și de beatitudine pe care îl ai doar în primele minute când vii pe lume în căcatul ăsta de viață, dar care, evident, din pricina memoriei slabe, îl uităm imediat, rămânem doar cu eoul lui căutându-l neostoiți în carnea matricei până la adânci bătrâneți, cum bunăoară încă îl mai caută și excelența voastră, cu tot betșugul care vă reține, prin toate aceste senzuale manifestări artistice, îl căutăm atât de tare, de insistent, firar să fie! încât unii își pierd simțul realului, chiar rațiunea, alții înnebunesc și se sinucid, alții ajung la viol și crimă înfundând ocnele pentru tot restul vieții, alții evadează, ca o reacție dură, în misticism sau pesimism morbid, precum Schopenhauer, iar alții meditează, într-o stare de somnolență, la viitoarele nașteri în și prin trupul femeii. Copleșit, marchizul își pune cu un gest majestic monoclul dând din cap înțelegător, bine, bine, da' care este rolul

moralei aici în acest delicat subiect ce implică onorabila dumneavoastră matrice? care, fie vorba între noi excelență, este la fel de onorabilă și pentru dumneavoastră după cum bine știm, ca de altfel pentru toată lumea de la nefericitul Adam încoace. Apoi când vine vorba de morală toate lucrurile se clatină, înălțimea voastră, fiindcă morală este și nu este, se aplică și nu se aplică, e când completă și tiranică, când vagă și nedefinită, timidă de-a dreptul, imbiindu-ne parcă să o neglijăm, să trecem peste ea, vorba bancului cu conștiința,ăștia suntem noi oamenii, purtăm în noi tot răul lumii căci toate teodiceele din manualele de teologie ni l-au pus în cârcă și, dacă tot trebuie să-l purtăm, vrem să tragem ceva foloase prăpăditei ăsteia de carne din care suntem clădiți, țărâni ăsteia de mâine, foloase fie în exclusivitate cum zic materialistii, fie parțial cum zic idealistii, căci fiecare are morală lui de care ține sau nu ține cont, dar morală se păstrează, precum știe toată lumea, cel mai bine în tomurile legislative, sau în cutume care-și pierd puterea de atracție odată ajunse în intimitatea gândurilor noastre, când șarpele acela care i-a dat bătrânei noastre străbunice Eva mărul rău famat a cărui duhoare de nenorocire pute peste secole până astăzi, apare încă sub forma propriilor noastre gânduri ce serpuiesc spre rău, ne oferă povara dulce, magnetică de-a dreptul, a răului, excelență, poate chiar matricea de care vorbeam, căci în fața ispitei sale, așa cum adineauri mai spuneam, se pleacă și capetele încoronate excelență, regi magnifici ce altfel îmbogățesc paginile de istorie universală și sacrele pagini ale scripturilor, cum e cazul psalmistului David sau al prea înțeleptului său fiu Solomon. Marchizul se clatină ușurel în scaunul cu roțile, își turnă puțin vin roșu peste ceaiul negru ce purta miresmele plantațiilor ceyloneze, își închise nasturii la prohab și, trăgându-și pătura peste gambele betșugite, se pronunță meditativ: mult stimată domn levantin, nu prea am idee ce fel de morală practicați dumneavoastră prin stepele acelea estice dar cred că în mare parte ai dreptate, prea mult se face caz cu morală asta dom'le, moralistiiăștia imponenti vor să sterilizeze conștiința tinerimii, să scoată niște ouă clocite din biețele ființe umane supuse implacabil unui destin greu de suportat, afectate de instinctele puternice la care i-a instigat Creatorul, dar, în altă ordine de idei, măcar avem o consolă majoră: matricea, matricea de care vorbeai, perversa aia de matrice musiu, care nu e de lepădat, crede-mă! nu e deloc de lepădat. De aproape patruzeci de ani mă învăț în jurul superbe ei elasticități și culmea e că n-am avut, pe viața mea! prea multe momente de plictiseală. Păi nu vezi dom'le cum o cântă menestrei și poezii de la Homer încoace, cum ne-o înfățișează ostentativ marile genii ale picturii și sculpturii renascentiste, goală, cel mai adesea fără

Drumul spre Horeb

Lui Ovidiu Iuliu Moldovan

*(Sufletul bolnav de trup
a plecat
întunecat
cum din lumânări se rup
larvele
suavele)*

Trandafire
miel și mire
rădăcina l-a văzut
în eclipsă zăvorât?

- Lerule
pe la solști
ghimpiei-orbi meteorii -
i-a suflat
și-au scăpărat
între răsărit și-apus
giuvaere și potire
cheutori pentru psaltire
lăcrimând
pe drum de gând
drumul Domnului Iisus.

Fântâna
ca-ntotdeauna
scânteia secund înaltul
prin adâncul celălaltul:
- îndrăgit/ îndrăgitorul
a desferecat
izvorul
muntelui absurd lăcat
și-n arhaic ritual
temătorul
val
timid
lin
filtra închisul chin
și căderea lui în vid.

Aerul acelu chip
spală lăncedul nisip
însetând
la ceas dedus
nourii pe drum de gând
drumul Domnului Iisus.

Cercul facerii mă strânge
strigă
piatra rătăcind
o ferigă
de argint
pe lehuzele meninge.

Legănându-l îmi visam
trupul în epithalam
scări de pleoape
la agape
vița gurii
și augurii
vocii în amvon
și strană
surghiunu'
O + 1.

Tunetul pithon
purcese
după
înflorita rană
fulgerul de castitate
jumătate
să mă rupă
pietrei preotese
când
s-a desprins din somn supus
pietrele desperechind
din sărut pe drum de gând
drumul Domnului Iisus.

Cimitirul
patrafirul
de zăpezi absoarbe-n sine
greșind morții:
- fără tine
ca un discobol
atol
orizontul încordat
pe spirală
boreală
strânge-n disc. Tu niciodat'
nu vezi dalta genială
cum mișcarea din genune
ține în deșărtăciune.

Clopotelor amputate
limba le-a schimbat
și toate
bat
nimbat
al milei rug
pe-al mormintelor belșug
în afara lumii sus
îngânând
pe drum de gând
drumul Domnului Iisus.

Vameș viermele adastă
cursa
sursa
castă
în durere să-l adoarmă.
Știe
după musichie
mângâierea de eparh:
- fără armă
e riscant
craiul craniu să i-l sparg
și să-i sorb fluidu-adânc
verdele semnificat
și descălecat s-arunc
roșul stors semnificat
zisu-mi-am
pierzând
un dram
din cel văz pe-aur adus
adumbrind pe drum de gând
drumul Domnului Iisus.

Steaua spinii își suspină
orologiu și lucoare
și sincope

și metope
în a sângelui stupină
lovind vena voroitoare
buzele
să le
atingă
de inelul Doamnei scumpe.

Raza încă
beată
rumpe
împrejur sârma ghimpată
unde teatrul pur îi cere

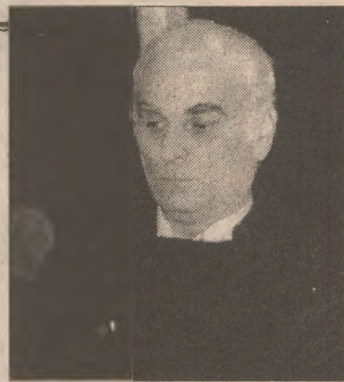
smirnă ceară mir și miere:
- trup sihlean
mallarméan
închinat Fecioarei câte
peste leat quadrigi carâte
trioici rădvane nu trecură
sfintii-nchipuiți în ceară
sihăstriei să nu-i ceară
îmbunare
vin
prescură?

Inelul căzând răsfrânge
roua petelor de sânge:
trandafirul crug de gheață
fântâna un ochi de ceață
piatra/ stellă limba scoasă
de-o testoasă
pe cuirasă
înotând
cu melos blând
cimitirul gramofonul
grafoman de cruci afonul.

Viermele un lanț de vase
re/înaltă re/scoboară
înlăuntrul înafară
stând pe loc filtrând în cască
lungi semnale
monahale
șlefuit
trompeti de oase
plus au fond la polul plus
să vestească
să-nsoțească
drumu-ntors pe drum de gând
drumul Domnului Iisus.

*(Trecătorule strein
dacă vezi un straniu-asin
împilat trăgând la roată
din străprund sărac
să scoată
beteala însângerață
mângâie-l
că-i israfel
robul dragostei în veac).*

Din cartea *Amandora* sau
Dreptul la ruină, în pregătire
pentru Cartea Românească

deliciosul păr care o aureolează, într-o nuditate de-a dreptul filosofică? Până și acești sterili moralisti, care-și pun dintr-o falsă pudoare ochelarii când o privesc decorând operele de artă și înghit în sec, de o vorbesc, fie de bine, fie de rău, tot cam pe aci se invârt și dumnealor căci le vine extrem de greu tuturor s-o abandoneze, asta-i viața frate dragă, să bem și să ne veselim, gaudeamus igitur, vorba studențimii din vechime! După care excelența sa închizând ochii declanșa patefonul pe platanul căruia se rostogolea impetuos Marseillaise: Allons enfants de la patrie, așa copii, așa copii! În momentul în care clepsidra de cleștar a marchizului, păstrată simbolic într-o colivie din aurul cel mai pur, își aruncă ultimele fire din cel mai ordinar nisip de plajă în borcanul de la bază, D. înghițind cele din urmă picături ce inundau feudele japoneze, se ridică, își potrive ceasul de buzunar, mulțumi pentru ospitalitate excelenței sale marchizului și plecă val-vârtej traversând grăbit băile turcești însoțit fiind de nevăzutul său eon. Teleplaștii ministerului de interne tocmai impresionaseră și ultima hârtiuță aflată cocoloș în unul din coșurile de gunoi ale bibliotecii Bourdeilles, un nenorocit de recurs în care marchizul cerea anularea unei exorbitante amenzi penale pentru insulte aduse ordinii de stat republican în persoana consilierului ministerial, doamna contesa Marie-Caroline Depreux de Languedoc, la pudoarea oficială a căreia atentase în cursul unui bal mascat unde nefericita diplomată avusese la fel de nefericita idee să se mascheze într-o prostituată din Place-Pigal, funcționară pe care, excelența sa, puțin afumat de amestecul unor licori din cele mai tari, intenționase s-o violeze într-unul din cabinetele de sănătate alipite sălii de gimnastică, act ce s-ar fi consumat integral pe muzică patriotică. Directorul general al Siguranței, proaspăt bărbierit, se felicita în oglinda de cristal a ministerului, îi felicită pe toți colaboratorii acestei dificile dar reușite acțiuni și scrise cu mâna lui pe biroul de nuc al ministrului, cererea către Parlament în care propunea Legiunea de Onoare acestui dibaci și îndrăzneț levantin de origine incertă, ale cărui acte nobiliare specialiștii noștri le-au catalogat din capul locului ca false, căci domnilor, acum, în sfârșit, suntem în posesia unor copii valabile, extrem de prețioase, pe care mâine Curtea Constituțională, Curtea de Casație, și Parchetul General își vor pune vizele, a unor valori greu de precizat actualmente și a unor secrete așijderea, strecurate dibaci în istorie de Masonerie și rozacrucieni, cifrat, printre rândurile filosofiei neoplatonice, misticismului atonit și budismului himalaian. Intervenția de ultim moment a doamnei ministru, aflată providențial în minister la o întâlnire amoroasă cu șeful Siguranței, care prins în misiune lucra peste program, salvă patrimoniul literar național de toată corespondența secretă a marchizului cu o mulțime de personalități precum moralistul François Mauriac și arhitectul Karl Schinkel, aceste piese fiind catalogate, personal de către domnul Director General al Siguranței, ca lipsite de importanță și hărăzite closetului ministerial din apropiere.

CRONICA DRAMATICĂ

de Marina
Constantinescu

Vînzătorul de moarte

DIN anumite motive, care sper că vor fi evidente pentru cititorul articolului meu, am simțit nevoia să dau cronicii dramatice la spectacolul *Regina-mamă* un caracter personal. Dincolo de observațiile firești într-un comentariu la un spectacol, care nu vor lipsi, am dorit să pun în text o anumită stare de spirit. Văzînd-o după atîția ani pe scenă pe Olga Tudorache, trebuie să mărturisesc că mi s-a făcut deodată dor de atîția mari actori - Gina Patrîchi, Toma Caragiu, George Constantin, Ileana Predescu și alții - care mi-au trezit interesul și care mi-au format gustul pentru teatru. Nu e vorba despre cei pe care nu-i mai putem întîlni, dar și de unii a căror apariție sporadică în timpul din urmă a devenit frustrantă.

Olga Tudorache este una dintre artistele a căror prezență m-a urmărit și m-a marcat încă de pe vremea cînd nici nu mă gîndeam că voi scrie despre teatru. Eram o adolescentă îndrăgostită de teatru, în primul rînd grație marilor actori. Nu sînt sigură că atunci aveam idee că un spectacol presupune și bagheta magică a unui regizor, ochiul plastic al unui scenograf. Miturile erau actorii. S-a întîmplat într-o vară, la mare, să o zăresc pe Olga Tudorache într-un bazar. Era și nu era la locul ei acolo: aura pe care i-o dădeau rolurile în care o văzusem o întovărășea în rolul acesta

Teatrul Național din București, *Regina-mamă* de Manlio Santanelli. Traducere de Florian Potra. Regia artistică și ilustrația muzicală: Gelu Colceag. Scenografia: Ștefania Cenean. Distribuția: Olga Tudorache, Valeriu Popescu.

CRONICA PLASTICĂ

de Pavel
Șușară

ÎN *Cotidianul* de marți, 27 ianuarie 1998, într-o convorbire consemnată de Paul Cernat și Mihai Grecea, doi dintre cei mai talentați artiști din generația (încă) tînără - Lia și Dan Perjovschi - aruncă o privire fără menajamente asupra fenomenului artistic românesc. Observațiile lor, în care supărarea se amestecă vizibil cu dezamăgirea, au stîrnit nenumărate reacții printre toți cei implicați, într-un fel sau altul, în viața artistică românească; de la profesori la artiști și de aici, pînă hăt departe, la critici. Chiar dacă aceste reacții nu au fost, pînă acum, exprimate public, ele au circulat eficient pe canale folclorice și au făcut deja înconjurul Bucureștilor. Profesorii s-au simțit vexați pentru că Lia și Dan Perjovschi se uita spre învățămîntul nostru artistic ca spre o pepinieră de retardați în care orgoliile conservatoare ale pedagogilor rimează perfect cu placiditatea studenților, artiștii au căpătat subit vertijuri aflînd că fac zilnic naveta între paseismul autohtonist și sincronismul mimetic, iar criticii s-au revoltat incurabil la vestea că ei de fapt nici nu există. Cît despre rolul, locul și sensul U.A.P., inutil să mai vorbim pentru că oricum nu are cine să audă. Punînd față în față observațiile celor doi artiști și lanțul de frustrări născut în partea cealaltă, întrebarea care se impune este una singură: la urma urmei, cine are dreptate? Să fie Lia și Dan Perjovschi atît de naivi încît să inventeze de la cap la coadă această imagine catastrofică a peisajului nostru artistic? Să fie arta românească, în toate articulațiile ei, atît de inocentă încît să perceapă orice privire mai insistantă ca pe o îndubitabilă tentativă de viol? Iată o dilemă din ale cărei chingi se poate, totuși, ieși destul de

cotidian de cumpărător și o distingea de toți ceilalți din jurul ei. Am căutat cu disperare să mă apropiu de ea, să o văd de aproape. Emoția a fost atît de mare, încît nici pînă astăzi nu știu dacă mi-am atins sau nu scopul. Mi s-a întîmplat un lucru asemănător, mult mai de curînd cînd am fost la Roma și m-am dus la San Pietro să văd Pietă a lui Michelangelo. Era ora închiderii, ultimii vizitatori ieșeau unul după altul. I-am spus unuia dintre gardieni că nu știu dacă mă mai întorc vreodată la Roma și l-am rugat să-mi permită să intru. M-a privit cîteva clipe, a dat scurt din cap, citînd probabil ceva în ochii mei, așa că m-am trezit în biserică, absolut singură, în fața unei perdele, dincolo de care se afla capodopera. Gardianul a dat perdeaua la o parte și mi-a spus: "Tutta la Pietà per lei!" Minunea era toată doar a mea! N-am văzut-o cu adevărat atunci. Lăcrimile de emoție mi-au șters orice imagine.

Forța Olgăi Tudorache vine, cred, și dintr-o extraordinară libertate interioară. Este un artist care și-a asumat nu doar biografia personajelor pe care le-a interpretat, ci și ordinea dată faptelor din propria-i viață. Lașitățile și fricile cotidiene ne fac să îmbrățișăm bunele și să ne descotorosim de rele, ca și cînd nu ne-ar aparține, în aceeași măsură, și ele. Am ascultat-o, cu diferite ocazii, vorbind, am privit-o cum lucrează cu studenții, am urmărit-o pe scenă. În toate aceste ipostaze, diferite și complementare, se mișcă ușor și firesc, grație libertății din interior. Aducînd-o din nou pe scenă pe Olga Tudorache, regizorul Gelu Colceag ne invită la o magică beție de teatru, retrăgîndu-se dis-

cret în planul doi și lăsînd să se vadă un veritabil recital de ac-torie. Deși piesa lui Manlio Santanelli nu vizează marea dramaturgie, fie ea și contemporană, acest lucru aproape nu mai contează atîta vreme cît rolul Reginei-mamă i se potrivește Olgăi Tudorache ca o mînușă, cît dialogul încărcat de tragic și comic cu fiul risipitor este plin de carne, de nuanțe, de visceralitate, vulnerabilitate, sensibilitate. Aflînd că bătrîna mamă este pe moarte, fiul Alfredo, un jurnalist în criză, hotărăște să-i vegheze ultimele clipe, dar nu ca să o ajute efectiv, ci ca să-și extragă pe viu un subiect palpitant pentru o carte. Scurta lor conviețuire este, sigur, marcată de tensiuni, de reproșuri, de ipocrizie, de amintiri și traversată de fapt de aspectul comercial, pragmatic, vizat de fiu și descoperit de mamă. Într-un spațiu în care pare că nimic nu se mai întîmplă, că timpul își așteaptă sfîrșitul, totul se însuflețește brusc. Este o tăcere, o liniște de dinaintea furtunii. Spectacolul se joacă la sala Amfiteatru a Teatrului Național din București, un spațiu foarte bine ales, cu intimitate, un spațiu al confesiunii și meditației. Scenografia Ștefaniei Cenean, aerisită, caldă, în tonuri de bej la început, se transformă și ea, se încarcă susținînd plastic povestea. Obiectele de pe scenă, purtătoare de semne, de amintiri, se dezvaluie treptat, își capătă o identitate precisă, se însuflețesc (obiecte vechi, veioze, fotografii, haina militară a soțului și tatalui), intră în vîrtej, îl provoacă, îl însoțesc. Ritmul spectacolului este precis calculat de regizorul

Olga Tudorache

Gelu Colceag ca într-un joc de coridă. Olga Tudorache și partenerul ei Valeriu Popescu își pregătesc atacul, se studiază reciproc, își mai înfing cite o țepușă, se retrag, pregătindu-se de un nou atac. Pe scenă, jocul este condus de Olga Tudorache. Bătrîna, bolnavă, urșuză și dondănită, își trage energie și chef de viață de la propriul fiu, devenind, ușor-ușor, o femeie în putere, elegantă. Cinismul nu o părăsește însă nici-o clipă. Rememorîndu-și viața, întreținînd conflictul cu fiul său care vrea să-i vîndă moartea ca să se salveze măcar profesional, Regina-mamă se luptă continuu. Numai că această luptă nu are un învingător, ci doi învinși.

Spectacolul lui Gelu Colceag cu *Regina-mamă* este un cadou pentru iubitorii de teatru. Șansa întîlnirii cu Olga Tudorache într-o formă extraordinară nu trebuie ratată. În această lume nebună, nebună, nebună, avem multă nevoie de astfel de evenimente.

Despre artiști, instituții și critici

suci-o și din orice parte am lua-o, arta românească nu este nici un cor intangibil de ingeri dar nici nu trage să moară pe buza prăpastiei, ci pur și simplu face eforturi vizibile de a-și găsi locul într-o lume dinamică, instabilă și, de cele mai multe ori, animată de criterii vagi.

În ceea ce privește critica, lucrurile sînt mult mai complicate și ele nu pot fi discutate în absența unor obligatorii nuanțări. Că în ansamblul vieții culturale românești nu există un fenomen înche-gat care se numește *critică de artă*, este perfect adevărat. Însă acest fapt nu se datorează criticilor, în particular, ci artei înseși care beneficiază exact de reflectarea pe care o determină. În absența unor publicații specializate și în prezența inerțială a unei relații dubioase între artist și critic, cel din urmă trăiește prin generozitatea unor publicații culturale sau, mai exact, literare, și cu o traumatizantă conștiință de *anexă*. Nereușind, tot din pricina unor vicii de sistem, să-și definească riguros statutul - întrucît el este, tradițional, fie *ecou*, fie *garant ideologic* -, criticul face mai mult un act de împîmpinare decît unul de direcție și, cu atît mai puțin, unul de promoționare. Însă chiar în aceste condiții, de supremație autodeclarată a artistului în relația cu criticul, a început să apară și specia pragmatică a celui din urmă - *curatorul*. Pe piața consumului cultural, pentru că o altă piață artistică nu există încă la noi, critici ca Judith Angel, Erwin Kessler sau Ileana Pintilie au deja o importantă activitate curatorială. Că nu s-a născut încă un adevărat regn de curatori este iarași o problemă care privește exclusiv creația și, în particular, îl privește pe artist. Pentru că în cele mai multe cazuri artistul este propriul sau curator, atît din

motive mai generale, cît și din altele, mai subtile, de eficiență imediată. Criticul rămîne pe mai departe, din perspectivă artistului, un agent mediativ și atît. Iar dacă se poate, chiar o porta-voce. Pentru că altfel este de neînțeles nevoia artistului de a conversa cu criticul, altfel decît prin ceea ce face, cu un scop vădit informativ: *pentru a înțelege zona de performanță*, cum spune Lia Perjovschi. Numai că în această privință lucrurile sînt perfect distincte: ceea ce spune artistul ca exercițiu narativ, și vocația epică îi bîntuie acum pe foarte mulți artiști, poate fi de un interes maxim pentru el însuși dar nu poate și nici nu trebuie să-i servească judecății critice drept grilă de lectură și instrument de validare. Iar dacă între intențiile artistului și receptarea criticului nu există o suprapunere perfectă, nu înseamnă că unul dintre ei este neapărat imbecil, ci doar că polisemantismul funcționează și în plastică și, mai ales că, odată obiectivat, semnul cultural își dobîndește o deplină independență față de sursă. Iar în acest sens voluntarismul artistului este mult mai nociv decît voluntarismul criticului. Și din această pricină atitudinea Liei și a lui Dan Perjovschi față de criticul de artă capătă accente de o vehemență nejustificată și greu de înțeles. Ce i se reproșează, la urma urmei, criticului? Că nu este destul de independent și de tranșant în judecăți sau, dimpotrivă, că dependența sa nu este suficientă și că nu transmite cu maximă acuratețe ceea ce-i suflă artistul? Din această dilemă nu se mai poate ieși chiar atît de ușor și nici discuția din *Cotidianul* nu ne ajută prea mult.

MORALA UNUI NAUFRAGIU

TITANIC, de James Cameron, a pornit un drum triumfal. Rămîne de văzut - în curînd - cite din cele 14 nominalizări vor deveni Oscaruri. Rămîne de văzut - în aprilie! - și filmul la București. Pînă atunci, iată, pentru cititorii cinefili, cîteva extrase din mărturisirile regizorului, apărute în prestigioasa revistă "Cahiers du Cinéma". O posibilă prefață la viitoarea vizionare.

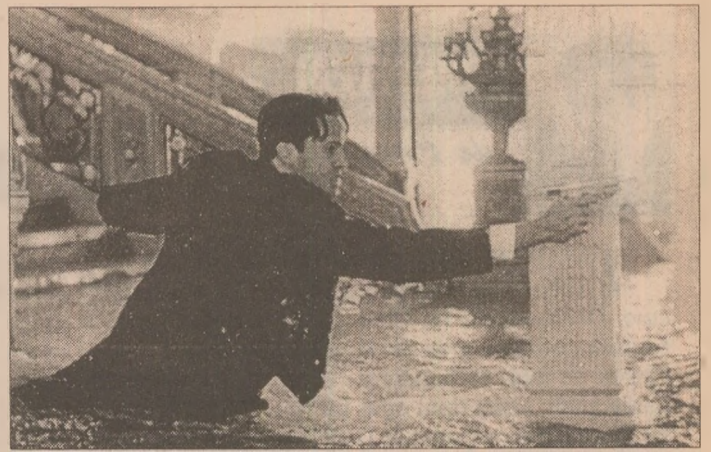
«În 1991, după ce am filmat *Terminator 2*, am început să mă gîndesc serios la proiectul meu de a face un film despre Titanic. Am mers chiar pînă la Moscova, ca să întîlnesc niște specialiști, cu al căror submarin să merg să filmez epava Titanicului. Pentru că era vorba de oameni de știință, a trebuit să le explic că imaginile nu erau destinate unui documentar, ci unui film hollywoodian. Pe atunci, nu scriesem încă scenariul. Aveam o idee destul de vagă despre cum aș fi vrut să fie filmul... Înainte de epoca *Terminator*, trebuia să bat pe la multe uși pînă să ajung să fac un film. După succesul *Terminator*, lucrurile s-au schimbat substanțial. Astăzi știu că dacă vreau să fac un film, se va face. Totul e să fiu eu foarte sigur! Pînă cînd m-am hotărît să fac *Titanic* au trecut trei ani. (...)

Pentru *Titanic* am filmat, trei zile, sub apă. Am coborît la o adîncime de trei mii opt sute de metri. După trei sute de metri sub nivelul mării, lumina soarelui dispăre cu totul. Eram într-o altă lume. Aveam impresia că vizitam o altă planetă!... Vă rog să remarcăți cît de încîntat aș fi să pot face asta! Dacă NASA m-ar autoriza să urc pe o navetă spațială, aș face un film și acolo! Sint gata să plec oriunde ca să fac un film. (...) Structura *Titanic*-ului e un continuu dus-întors între prezent și trecut. Am vrut să privesc istoria lui

1912, recompusă sub ochii noștri prin toate mijloacele cinematografice de care dispunem azi. Acestor imagini moderne le-am juxtapus planuri ale epavei, ca să creez o atmosferă apropiată de aceea a unei povești cu fantome... Din punct de vedere literar, romanesc, e un procedeu foarte convențional; povestirea e încredințată unui narator exterior acțiunii, care istorisește toată povestea după un număr de ani. Opțiunea pentru acest tip de narațiune prezintă riscurile ei, mai ales riscul de a dilua tensiunea evenimentelor. Dar dacă ești atent la acest risc, povestea poate cîștiga în densitate emoțională. Este ceea ce îi conferă filmului un caracter epic. Avem sentimentul că privim o poveste care ne e istorisită nouă, și că sîntem mai mult decît simpli spectatori. (...) În general, oamenii își spun că n-o să meargă să vadă *Titanic*, pentru că "știu ce se întîmplă". Există o scenă la începutul filmului, în care prezentăm, prin imagini de sinteză, catastrofa "de bază"; prin ea, îi spunem spectatorului: "Știm că știți că această navă o să se scufunde. Vă vom arăta chiar, cu exactitate, ce s-a întîmplat. Acum, uitați toate astea. Filmul va vorbi despre altceva." Această scenă furnizează publicului informații exacte, care îi permit să înțeleagă ce se va petrece, pe ecran, mai tîrziu. Trebuiau îndepărtate din mintea oamenilor toate acele imagini despre Titanic, din filmele anilor '50, destul de îndepărtate de realitate. Datoria mea de cineast a fost să-l fac pe spectator să uite tot ceea ce era legat, în general, de Titanic. Pentru mine, naufragiul Titanicului e comparabil cu o catastrofă aeriană produsă "cu încetinitorul". E ca un avion care se face praf timp de peste două ore. Asta le-a dat oamenilor de pe navă timpul să se confrunte cu ideea morții, să se resemneze sau, dim-

potrivă, să încerce să reziste. Titanicul e simbolul unei civilizații foarte respectabile, politicoase, elegante. Dar cred că, la sfîrșit, atunci cînd șalupele de salvare s-au îndepărtat, și cînd o mie cinci sute de oameni au rămas la bord, în capcana unui vapor înghițit de ape, fără nici o cale de scăpare, ideea de civilizație și de umanitate a fost literalmente pulverizată: oamenii au trăit senzații cît se poate de primare. Au fost foarte puțini supraviețuitori. Cei care s-au aruncat în apă au murit de frig, pentru că apa era prea rece. (...) S-a păstrat, despre Titanic, imaginea (falsă, cred) a sfîrșitului exemplar al unei societăți civilizate, acceptîndu-și soarta cu demnitate. Eu nu cred că a fost așa. Cred că atunci cînd catastrofa s-a apropiat de deznodămînt, din tot "învelișul de civilizație" s-a ales praful. Sigur, au fost și oameni care au rămas demni pînă la sfîrșit. Cum a fost Benjamin Guggenheim, care, se spune, și-a pus cel mai frumos costum ca să moară ca un gentleman. Sint sigur că e adevărat. În fond, și azi ar fi la fel: unii și-ar accepta moartea cu demnitate, alții ar fi incapabili să-i facă față, l-ar implora pe Dumnezeu să-i salveze. Alții ar lupta pînă la capăt, pînă la ultima suflare. Cred că și eu țin de categoria asta, și eu aș lupta pînă la capăt. Cred că publicul, privind acest film, e condus spre întrebarea: "Eu ce aș fi făcut? Cum aș fi reacționat într-o asemenea situație?"

Filmul amalgamează "spectacolul" cu experiența lăuntrică. Sint de părere că un cineast trebuie să se supună regulilor spectacolului. Dar ceea ce se cheamă la Hollywood "entertainment"

Lupta cu oceanul

poate fi definit din puncte de vedere foarte diferite. După părerea mea, un film trebuie să acționeze pe mai multe nivele de emoție...Trebuie să gîndești, să simți, dar și să reacționezi aproape visceral la ceea ce vezi... De multe ori, aceste nivele se exclud, aprioric, unul pe altul. M-a atras, la Titanic, faptul că subiectul îmi permitea să reunesc cele trei forme de apropiere: emoțională, intelectuală și senzorială. Filmul meu vorbește, în fond, despre această problemă universală: moartea și reacția noastră psihologică în fața ei.

Cînd am coborît sub apă și am văzut epava, m-am gîndit la oamenii care au fost pe vapor, m-am gîndit că filmul meu trebuia să cuprindă realitatea emoțională a catastrofei. Coborîrea în adîncuri a fost o experiență neașteptată de puternică, a fost, pentru mine, o pelerinaj. Am simțit că am o datorie, o responsabilitate față de povestea Titanicului.

Realitatea noastră, realitatea cotidiană, e un fel de iluzie. Ne credem mai la adăpost decît sîntem. Titanicul e un exemplu perfect. Și oamenii de pe Titanic se simțeau ca într-un "cocon" de civilizație protectoare; nu le-a trecut nici o clipă prin cap că toată gigantica mașinărie de oțel se va scufunda la cel mai mic incident. Îmi place ideea, pentru că vîd în ea, de fapt, o metaforă a vieții.»

Traducere și adaptare
Eugenia Vodă

MUZICĂ

MUZICA nu este numai frumoasă, ea trebuie să fie adevărată" spunea Sergiu Celibidache și de aceea refuza înregistrările, invocînd argumente perfect îndreptățite: eliminarea spontaneității, standardizarea, falsificarea spațiului sonor, deformarea proporțiilor, dispariția comunicării directe etc., și întrebă "Dar atunci, ce va rămîne după Dumnezeuastră din adevărul pe care-l comunicați?", răspundea ridicînd din umeri "Nimic, de ce trebuie să rămînă?". Și totuși, pentru cei ce au avut fericirea să trăiască magia întîlnirii cu muzica sa, dar mai ales pentru ceilalți și pentru cei ce vor veni după noi, discul, (chiar imperfect) le va dezvălui o experiență fundamentală. Reluînd tot o formulare a Maestrului, deosebirea dintre muzica vie și cea fixată pe suport este asemeni celei dintre omul viu și fotografia sa; dar atunci cînd omul nu mai este lîngă tine privești cu emoție fotografia. Este rațiunea principală invocată de fiul celui dispărut, Ioan Serge Celibidache, în sprijinul acceptului său de a edita pe CD înregistrări live din concerte aflate în arhivele Filarmonicii din München, rezultate din cei 10 ani de colaborare.

Sub labelul Casei EMI și pus sub privegherea unui simbol zen al perenității, această magnifică moștenire este trecută pe 11 CD-uri deocamdată - vor mai urma și altele. Sunt trase direct din concert - deci sunt "adevărate" (atît cît permite transpunerea tehnică) adică nu sunt obișnuitul patchwork făcut din bucatele de înregistrare și avînd ca rezultat, o minciună (se spune că un celebru tenor a înregistrat o operă în care toate acutele erau cîntate de altcineva).

Spicînd din programele propuse nu poți să nu fi impresionat de dramaturgia

Tratat despre prietenie

"Tablourilor" musorgskiene, de echilibru și sound-ul simfoniilor de Haydn și Mozart, de splendoarea sonorităților wagneriene. După cum interesantă este și imaginea ce se desprinde din comentariul semnat de Klaus Weiler - autor al unui volum intitulat "S.C., muzicianul și filozoful" care, observator atent de o viață, compară versiunea Simfoniei "Patetice" de Ceaikovski din 1946 "cataclism, erupție vulcanică, bulversantă, pasionantă, intensă pînă la exces" cu versiunea mîuncheneză "un vaiet imens ce se ridică din neant și se întoarce încet acolo".

Lansarea setului de discuri, găzduită de Filarmonica bucureșteană, s-a petrecut într-o atmosferă sensibilă și a fost un prilej de a aduce în prezent amintirea Maestrului prin filmul "Grădina lui Sergiu Celibidache", realizat de fiul său. Doar că minunatele CD etalate spre vînzare, prin prețul lor prohibitiv, pot bucura prea puțini dintre cei ce poartă în suflet, cu adevărat, muzica lui S.C.

Cu același prilej a fost pus în circulație și volumul "Sergiu Celibidache. Scrisori către Eugen Trancu-Iași" tipărit la Editura Ararat sub îngrijirea lui Fabian Anton. (Trancu-Iași provenea dintr-o veche familie armeană.)

Volumul cuprinde o selecție de scrisori întinse pe patru decenii, 1939-1979, însoțite de cîteva pagini memorialistice semnate de Trancu-Iași, datînd de prin anii '60-'70. Parcurgînd scrisorile se desprinde o imagine amestecată, în primul rînd un cult al prieteniei și o extraordinară generozitate: trimite bani, pachete, nu numai familiei numeroase și celui mai bun prieten, dar cere adrese de amici uitați de care "m-aș bucura să-mi mai aduc aminte" și să le trimită cîte ceva. Sarabanda pachetelor este nesfîrșită: ele

pleacă, se întorc respinse la vîmă, produc nemulțumire, "n-am înțeles de ce nu vrei ballon-seid-ul. Toți îmi cer exclusiv articolul acesta", cînd vama italiană, cînd vama română își schimbă instrucțiunile, circula liste de comenzi pe care le cere "făcute fără modestie", "Ce număr de pantofi porți?", "De ce nu au ajuns pachetele expediate din Chile, Argentina, Venezuela, Germania?", "Trimit tot și de două ori dacă e nevoie", "Nu mai înțeleg nimic!". Într-o viață trepidantă, mereu pe drumuri lungi, S.C. găsește totdeauna disponibilitate pentru prieteni, pentru nevoile, pentru problemele lor sentimentale, materiale, de sănătate etc. Este poate un mod de a conjura dorul de țară care mereu revine ca un leit-motiv ce ia "forme neliniștitoare".

Cu oarecare naivitate, nu înțelege ce se petrece în țară și îl nedumirește "tonul amar" sau deprimat al prietenului, este optimist și convins că granițele se vor deschide, că "lucrurile se vor aranja" pentru că așa i-au spus niște funcționari români de ambasadă.

Despre muzică propriu-zis scrisorile vorbesc puțin, doar comentarii acide (cam slobode) și evident nedrepte despre alți dirijori (Furtwängler, Toscanini etc.); nici unul nu este scutit dar așa cum recunoaște cu autoironie este "specialist în birfeli și dirijori". Pentru spirite mai convenționale aceste răbufniri vor fi deranjante, dar la urma urmei toți birfim, fiecare la nivelul lui, iar nivelului lui Celibidache acesta este, al monștrilor sacri (și cit de român este în această voluptate a birfei!).

Cele mai interesante date rămîn cele care desenează traseul parcurs de la studenția boemă săracă, ogîndită în primele scrisori (de exemplu, cere să i se trimită ciorapi din țară) la starul aflat la zenit. Euforic, scrie familiei în 1947

"Știți voi că Sergiulică, băietul, este directorul general al celei mai mari orchestre filarmonice din lume? [...] Ce zici, Coane Demostene? [tatăl său] Toate ca toate, dar la asta nu cred că te-ai fi așteptat". În relatările succeselor sale enorme este desigur un nemăsurat orgoliu dar în bucuria cu care le trăiește triumful este și un fel de candoare: îi trimite lui Trancu-Iași cronicile superlative, comentîndu-le cu un ton sugubăt și multe semne de exclamație de parcă ar încerca să le minimalizeze în ochii prietenului obidit, căruia soarta nu i-a hărăzit un drum luminos.

Mai aflăm cîta fericire îi aduce nașterea fiului său, care este "o minune de personalitate [...] are un an și jumătate și înțelege tot" că în tinerete picta, că Eli-ahu Imbal a fost elevul său, că a dirijat multă muzică contemporană, că în 1947 înregistra discuri la Londra, că în 1979 face un pelerinaj în India și descoperă în Sai Baba "întruparea lui Dumnezeu pe pămînt" dorindu-și "numai forța sa-l poată urma". Tipărit în condiții grafice bune, pe hîrtie cretată, volumul ar fi avut de cîștigat dacă ar fi fost revăzut de cineva cu cunoștințe muzicale; s-ar fi evitat ca nume de dirijori celebri să fie greșit scrise: George Szel și George Solti în loc de Georg, Munch cu o tremă în plus și Büllow cu una în minus, Piotigorsky în loc de Piatigorsky. Acestea, ca și destul de numeroasele greșeli de tipar vor putea fi desigur corectate la ediția a doua îmbogățită, după cum ne-a promis chiar editorul cărții.

Șocant pentru unii prin libertatea limbajului, interesant prin universul de umbre și lumini pe care-l dezvăluie, volumul de scrisori adresate de Sergiu Celibidache celui mai bun prieten al său timp de decenii este o contribuție utilă prin informațiile directe pe care le oferă și nu mai puțin prin ceea ce se citește printre rînduri. El s-ar putea defini ca un tratat despre prietenie.

Elena Zottoviceanu

PREPELEAC

de Constantin
Toiu

În amintirea lui Belu Silber

1 MARTIE 1978, dimineața. A murit Belu Silber. Am fost la crematoriu. Nici un discurs. Decît marșul lui Chopin care a devenit prin folosința oficială greu de suportat. Numai activiști bătrîni de față, cu banderole negre și care nu par intelectuali, exact tipul opus lui Belu care nu răbda mediocritățile, supunerile (*inferioare!*) și în general "neamurile proaste". Curios la un vechi și sincer comunist. Există însă și aici o aristocrație, ... mai puțin la români, trebuie să mărturisim... Am mai scris, dar fiindcă acum au apărut *memoriile* sale pe care încă nu le-am citit, și de care mă tem să le citesc, pentru că felul său de a discuta în lungile noastre plimbări, ... și ce-mi spunea mai ales atunci, nu cred că pot fi egalate în scris, puse pe hirtie. Hirtia înșală, - dacă ții neapărat la adevăr. Și nimic nu este mai neadevărat, în raport cu realitatea nudă, decît o capodoperă de proză etc. Aceasta întrucît arta, sau proza, nu au nevoie decît de propriile lor adevăruri, și nu de cele istorice, în primul rînd.

Cel mai mult, din tot ce-mi povestise mie umblind el repede pe străzile lăturalnice ale Bucureștiului, au fost două relatări, printre atîtea altele, mult mai complexe și mai complicate și care se refereau la drama lui, - Procesul lui Pătrășcanu. Mie mi-a plăcut întîi și întîi cînd s-a oprit brusc pe stradă și mi-a pus în vedere cu aerul său pe jumătate serios, pe jumătate, ... cum să spun, nu găsesc cuvîntul, ... *glumeț* nu-i bine spus, fiindcă și glumele lui aveau un aer atît de intelectual, încît păreau mai degrabă niște aforisme filozofice; cred că... *pișicher* se potrivește mai bine, avînd în vedere expresia figurii lui fine de o extremă acuitate iudaică. Mi-a spus așa, oprindu-se: "Ferește-mă, Doamne de filosemiți, că de antisemiți mă apăr singur."

Am simțit în fraza aceasta șocantă ceva atît de profund și de original, și, îndeosebi, un fel genial de a comunica unele lucruri, pîrînd a fi vorba numai de niște amuzante paradoxuri. El, Belu, conține, sau reprezintă toată istoria; vreau să spun o anumită istorie umană, și aceea, intimă. Sînt sigur că tipul său, - psihologic, intelectual, - a fost de față, sau a făcut parte din structurile mentale cele mai felurite ale unor mari invenții și des-

coperiri, de-a lungul generațiilor omenești superioare. Sînt sigur că realitatea fiind prea strîmtă sau prea simplă sau prea dură pentru el, a trebuit să se explice neîncetat *saptesprezece ani* în închisoare. Dar, cîți ca el, în vremuri și mai grele și mai absurde nu au fost arși pe ruguri, decapitați, spinzurați. Sunt, vreau să mai spun, înși, care nu încap și nu pot încăpea în nici un fel de morală, prea largă fiindu-le vederea, morală în care intră și habitează cu ghiotura vieți, biologi întregi *onorabile*, fără să fi depășit măcar cu un milimetru linia medie a unor raționamente.

A doua întîmplare a fost; - acum îmi dau seama, sau îmi reamintesc, balzaciană; uitînd de faimosul "je t'aime comme un million", propoziția celebră a autorului Comediei umane și pe care o doamnă foarte distinsă, din epoca de dinaintea celui de-al doilea război mondial, o transformase într-un eveniment monden. Belu se îndrăgostise de ea, - el îmi relata întîmplarea cu verva lui coplesitoare, - iar ea, o femeie hiper-inteligentă și căreia cel mai bine i-ar fi stat în secolul al 18-lea, îi spusese că primește "să fie a lui", dacă îi oferă un milion. Atît ar fi trebuit să coste, - pe vremea aceea, - aventura unui bărbătel micuț și veșnic agitat, după cum era Belu, cu doamna aceea, aristocrată și nu numai a literelor. Cu flerul său ascuțit de agent de bursă, pe care "în mod ideal" îl avea în sînge, el, comunistul efervescent, greu de învins în orice discuție, o cucerise pe femeia iubită tocmai punînd în mișcare pîrghiile blestemate ale jocului capitalist, al detestabilului imperialism bancar. Și aici destinul s-a împotrivit. Aventura "plătita" nu mai avusese loc, în condiții care ar cere mai mult spațiu și un mod de pătrundere a elegantei păcăleli, care totuși nu fusese ceva care să presupună farsa, și doar umorul. A fost soarta lui Belu, să piardă. Să fie un rar și atît de activ *perdant* din cîți mi-a fost dat să cunosc.

Repet ce-am mai scris o dată, din cauza *memoriilor* recent apărute. Și mă mindresc, în acest moment, în care îmi număr cu grijă anii, dacă am cunoscut o ființă umană mai vie și mai chinuită de păcatul existențial care este mult mai neînsemnat, cu toate că mai apăsător, decît îl socotește pe al ei credința religioasă abstractă.

Știu că ținea la mine într-un fel cu totul nelămurit, lăsînd la o parte faptul că se recunoscuse în eroul meu Hary Brummer, librarul, care, în romanul meu, avea să moară zvîrcolindu-se în flăcări, anticipînd evenimentul cu una din obscurele vaticinații ale darului de a scrie. Deci, pe atunci, în momentele apariției cărții, era viu, sănătos și plin de o mare energie sufletească. A doua femeie pe care o iubise, trăia atunci cînd Belu ieșise din pușcărie, și chiar în prima zi se dusesse spre casa ei, s-o vadă. Scena o știu de la amîndoi. Povestită cînd de unul, cînd de altul, în sufrageria semi-obscură, cu un șemineu, avînd în dreapta pînza veche din secolul al XVII-lea *Plata Dijmei*. El o văzuse, de-afară, din dreptul porții, și stătea rezemat de porțiță, privind-o pe cea, care, culmea! mătura absorbită curtea, mi se pare că de frunzele toamnei. Și vîzînd că ea nu-și dă seama că, după 17 ani, el este acolo, lîngă ea, întîrziînd să-l descopere, - o strigase vesel *Vera!* și, ... marchiza, ... contesa, ... ducesa, ... prietenă și cu Mircea Eliade și cu Noica și cu Nae Ionescu însuși, și cu toată lumea înaltă a cărților și cugetării din epocă, se oprise din măturat, se ridicase de șale, lăsînd jos mătura ordinară și exclamînd cu glasul ei cu fermecătorul accent rus alb: *Belulică!!!*

Cealaltă doamnă, - cu milionul, - venise la crematoriu înveșmîntată toată în negru. Arăta, - și era, - ca o boieroică. În atmosfera sinistă a crematoriului, ea s-a apropiat solemn de sicrișul ca de copil în care el aștepta focul industrial, nu al Gheenei. Ea purta la gît un șirag lung de mărgele negre, agate poate, și cînd s-a aplecat să-l sărute pe frunte (în contul milionului neonorat), mărgelele se izbiră sec în balansul lor de marginea coșciugului scoțînd un sunet scurt, ca o... interjecție, ... o exclamație aparte.

Priveam această... comică acoladă de la nici doi metri depărtare.

Și am știut că acest lucru ciudat îmi va rămîne adînc întipărit în minte; fără să știu însă, ca de atîtea altele, că indescriptibilul *sunet* aveam să vi-l împărtășesc.

DIASPORA LA PLURAL

de Paul Miron

Scrisoarea XIV

Milano, Albergo Grande
duminică...

Onor, Domnișoarei Aglăița Lupan
Fălticeni

Dragă Aglăiță,

S-A SCURS oarecare vreme de cînd ți-am povestit despre mirarea ce m-a cuprins, zărîndu-l pe blindul canonic Schuller, pe o bancă, în împreunare dragăstoasă cu o fecioară cam trecută, nu zic, dar cu vino-ncoace. Tu îl cunoști pe învățat. Greoi la trup, cu păr puțin în cap, nemaipomenit de serios, mereu transpirat, mereu chinuit de guturai și de vătămătură, îmi părea o ființă nehotărîtă între bărbat și femeie și-l orînduiam în tagma ingerilor. Dar omul se înșală cît trăiește.

Am bănuît că ceva nu e curat în socoteala asta. Canonicul era convins că strînge în brațe pe dansatoarea spaniolă; eu care îmi aminteam foarte bine tabloul Lolei Montez din atelierul părintelui Josefei, Kaulbach, mă îndoaia. Nu știu dacă ți-am scris că atunci cînd s-au des-

părțit din *Giardino* eu am urmărit-o pe duduca într-o trăsură pînă la biserica Santa Maria delle Grazie. Acolo, după un colț, a intrat în curtea largă a unei vile, pe care a înconjurat-o ca să dispară pe o ușă din spate. Un grădinar uda un gard aromitor de luleaua-turcului. M-am apropiat și l-am întrebat dacă doamna aceea nu este cumva Lola Montez. El și-a scos șapca politicos și mi-a răspuns cu multe cuvinte că signora este o nepoată de a lui, care a fost în serviciile contesei, dar acum e camerieră la doamna Fontana, proprietara vilei. Numele ei este Colani Francesca, pentru intîmi: Franca.

Mulțumit de ce-am aflat, m-am întors la hotel și m-am prezentat ca și cum tocmai aș fi sosit la camera 505 în care canonicul se odihnea după o zi obositoare. Nu părea prea bucuros de venirea mea. Îmi spuse: "Ai să vizitezi singur orașul. Eu nu mă simt bine. Voi sta mai mult în cameră". - "Vai de mine, venerabile! Să chem un doctor?" - "Nu e nevoie", răspunse el repede. "Am găsit eu un vraci foarte capabil. Urmez un tratament." Mă prefăcui: "Nici eu nu sînt

prea în formă. N-ar putea doctorul matale să mă consulte și pe mine?" Schuller se sculă din pat alarmat: "În nici un caz! El vindecă numai boli speciale."

Am cinat împreună. A doua zi, la micul dejun, lipsea. Părăsise hotelul mai devreme. Am ieșit singur în oraș. Am închiriat o droșcă pentru care am plătit prima oră 2 franci și pentru următoarele trei, cite un franc și jumătate. M-am lăsat în seama birjarului, un bătrîn vorbăreț care m-a amețit cu explicațiile lui.

Pe vremea romanilor Milano se numea Mediolanum; acum are 135.000 locuitori și 80 de biserici dintre care Domul este socotit ca a opta minune a lumii. Ca dimensiune e întrecut doar de San Pietro de la Roma și de catedrala din Sevilla. În lungime măsoară 454 picioare și 270 în lățime. Cupola din interior are înălțimea de 232 picioare, acoperișul e împodobit cu 98 de coloane în stil gotic, în toată biserica se numără 4500 de stilpi de marmură. Zidirea a început în anul 1386 și a fost refăcută de mai multe ori, ultima dată sub Napoleon. Pentru un sfert de franc plus bacșișul vizitiul mi-a procurat o autorizație să urc în turn. Sînt 515 trepte pînă sus. Cînd am ajuns fără răsufare în vîrf, mi s-a deschis priveliștea rodniciei Lombardiei, spre miazănoapte luceau ca o curea de argint culmile înzăpezite ale Alpilor.

Crezînd că sînt neamț, călăuza mea s-a oprit la librăria germană

Tendler & Schäfer, cea mai mare de pe continent. Mi-a îngăduit apoi un scurt repaos în cafeneaua Cova, peste drum de Teatro della Scala, unde am comandat imediat un bilet pentru spectacolul de seară - un balet.

În grabă am trecut pe la biserica San Ambrogio, în stil bizantin. Își trage obîrșia din clădirea zidită în secolul patru de Sf. Ambrozio pe ruinele unui templu al Minervei. Forma actuală provine din secolul al noulea. *Brera, Palazzo delle Scienze e Arti* e deschisă de la unsprezece pînă la trei după masă. N-am putut să văd biblioteca Academiei cu 170.000 volume, dar m-am bucurat în cele 13 camere ale Pinacoteiei cu 300 pînze în ulei și minunate fresce. Dacă îți dau numai numele artiștilor, îți vei închipui ce fericit am fost: Guido Reni, Albano, Guercino, Giulio Romano, Veronese, Tizian, Mieri, Albrecht Dürer, Pietro da Cortona, Raphael, Mantegna, Leonardo da Vinci și cîți alții!

Înainte de a mă duce la teatru, am mai bătut la ușa lui Schuller. Nu mi-a deschis. Am cinat singur în Trattoria Maestri. Meniul cu bucate alese s-a încheiat cu o brînză care mi-a plăcut îndeosebi: *Mascarsone*, provenind de la Cascina de' Pecchi, o localitate prin care am trecut la venire.

Cu drag, Enache

CĂRȚI STRĂINE

prezentate de
**Andreea
Deciu**

Știința ca literatură

TIMP de câteva săptămîni voi prezenta cititorilor o altă actualitate editorială decît aceea românească. Mai precis, voi comenta cîteva apariții recente în librăriile americane. Firește că mutînd cîmpul atenției modific implicit și scopul acestei rubrici, care nu mai recomandă, la modul concret, cititorului anumite cărți spre lectură (din păcate mă tem că aparițiile editoriale din Occident încă nu sînt lesne accesibile la noi), ci mai mult atrage atenția asupra subiectelor de interes intelectual care agită alte comunități de lectori decît cele de la noi. Cu alte cuvinte, încerc să reconstitui, pe scurt, un peisaj cultural pe care nu îl socot superior celui de la noi conform unor criterii anume, ci pur și simplu diferit. Scopul acestei "deplasări" este unul simplu: de a cerceta cît de diferite sînt cele două lumi, ca interese de cultură, cea americană și cea românească. Despre alte diferențe existente între aceste spații nu mai e cazul să discutăm.

De curînd, prestigioasa editură Princeton University Press a publicat un volum de istoria opticii, semnat de David Park, sub un titlu care nu sugerează nimic din ariditatea ori neutralitatea unui tratat științific: *The Fire Within The Eye. An Essay on the Nature and Meaning of Light* (Focul din privire: un eseu despre natura și semnificația luminii). Alegerea unei asemenea cărți pentru prezentarea ei într-o revistă literară poate părea ciudată sau chiar nejustificată. *The Fire Within The Eye*, însă, nu este pur și simplu un document științific; acest volum face parte dintr-un anumit curent cultural foarte important în America azi, și el ascunde o poveste destul de interesantă despre ce se întîmplă în mediile academice nord-americane. Park este profesor emerit la Williams College, o instituție apreciată pe Noul Continent, iar celelalte două cărți pe care le-a scris pînă acum, *The Image of Eternity* (Imaginea eternității) și *The How and the Why* (De ce și cum) au primit premii pentru cele mai bune cărți de popularizare a științei. Cartea în cauză este un fel de replică modernă la un studiu mai vechi al profesorului italian Vasco Ronchi: într-o formă sintetică și relativ accesibilă, prezintă evoluția curentelor de gîndire, a teoriilor și doctrinelor din optică, de la experimentele lui Ptolemeu ori filozofia platoniciană pînă la concepțiile din fizica modernă, ale unui Maxwell sau Planck. Spre deosebire de studiul lui Ronchi, care era ușor rigid-istorist și scientist totodată, cel al lui Park este mai mult o incursiune relaxată și narativă în mentalitatea ideilor științifice. Fără

a se revendica explicit de la ceea ce europenii numesc istorie intelectuală, Park este, cred eu, un bun practicant al ei. Explicit, interesant, problematizant, subtil și totuși fără ascunzișuri excesive, volumul său oferă oricărui cititor receptiv și cu o minimă disponibilitate de a urmări subiectul, cîteva ore plăcute de lectură. Însă nu virtuțile intrinseci ale cărții mi-au inspirat alegerea, cît mai curînd povestea care se ascunde îndărătul ei. Îl avertizez de aceea pe cititor că prezentarea mea, poate improprie numită astfel, va zăbovi mai mult asupra acestei povești, decît asupra cărții în sine.

O glumă proastă?

IN LUMEA presupus nobilă și dezinteresată a cercetării și gîndirii există linii de separare și conflict la fel de puternice ca și în lumea reală. Înscriși împreună în "duelul" minților luminate, cum l-ar fi numit Descartes, intelectualii sînt îngrijorător de rar în acord asupra naturii și scopurilor investigațiilor lor. Spre finele lui 1996 comunitatea academică americană a fost agitată de un scandal provocat de un episod ceva mai puțin obișnuit: un fizician, specialist în mecanică cuantică, Alan Sokal, a publicat în revista "Social Text" un articol care conținea o așa-zisă confirmare a unor teorii postmoderniste din perspectiva fizicii teoretice. În articolul respectiv Sokal amesteca, în ce s-a dovedit ulterior un fatal cocktail Molotov, feminism, lacanianism, postcolonialism, multiculturalism, și alte asemenea -isme actuale sub umbrela cărora se pot debita liniștit ineptii de tot felul, prefăcîndu-se că le găsește o justificare teoretică și conceptuală în științele exacte. Articolul era o farsă: cum autorul însuși a recunoscut mai tîrziu, publicînd un Postscriptum în "Philosophy and Literature", nici una din afirmațiile incluse în acel eseu nu erau serioase. Multe din ele erau simple bazonii, meșteșugit inventate în așa fel încît să pară pline de miez, ele fiind în realitate cel mult enunțuri corecte din punct de vedere strict sintactic. Însă Sokal cel puțin debita enormități intenționate. Dar nu asta fac, fără să își dea seama, mulți teoreticieni poststructuraliști și postmoderniști din ziua de astăzi?

E o întrebare grea și categoric rautăcioasă, dar una care somează, din ce în ce mai insistent, comunitățile academice și intelectuale de pretutindeni, la aflarea unui răspuns. Cei care privesc cu mîfiență și chiar dispreț maxim aceste "bilbieli" ridicol-savante ale poststructuraliștilor de tot soiul sînt, în primul rînd, oamenii de știință. Adică acei membri ai inteligenței care se simt jigniți în efor-

turele lor numărabile în ore lungi și istovitoare petrecute în laboratoare, cu ochii în microscop sau în computer, de succesul facil și agitația caraghioasă a unor pseudo-gînditori, pentru care una-două fraze confuze sînt suficiente ca să le aducă publicarea, catedre la universități, reputație, ba chiar și o nejustificată admirație la nivelul unui public larg, care aplaudă fără să priceapă o iotă. Mai cu seamă în ultimul deceniu, de cînd poststructuraliștii cu pricina au început să se amestece pînă și în științele exacte, analizîndu-le și reducîndu-le la o altă activitate umană între multe altele, lupta surdă dintre umaniști și oameni de știință a crescut considerabil.

Lui Sokal, de pildă, dintre furioșii redactori de la Social Text, cel care i-a răspuns cu înversunarea cea mai mare a fost Stanley Fish, susținătorul fervent al unor viziuni relativiste radicale în filozofie și teoria literaturii. Nevinovata farsă a fizicianului i-a scos însă pe mulți din sărute, mai ales pe cei ce refuză să înțeleagă că nu poți suplini prin speculație ori improvizatie cunoașterea solidă a unor principii și legi riguroase și complicate. Oricît de ironic ar părea, dacă ne gîndim că trăim într-o perioadă de clară dominație a științei, criteriile și normele erudiției, ale celui ceva care îți trebuie pentru a fi recunoscut drept intelectual, au fost monopolizate de umaniști. Ori, în realitate neînțelegerea este că, umaniștii, ne-o demonstrează gluma lui Sokal, nu disting parodia de realitate, demersul intelectual autentic de falsul grosolan; cu alte cuvinte, criteriile lor de validare a unei judecăți corecte și productive intelectual sînt falimentare. Sokal își încheie Postscriptumul publicat în "Philosophy and Rhetoric" amar, citînd un clasic al istoriei științei: dacă întrebî un om de știință ce piese de Shakespeare a citit și acesta îți răspunde că nici una, va fi declarat implacabil un incult. Dar dacă întrebî un umanist care este a doua lege a termodinamicii, oare acesta ce îți va răspunde?

Revanșa intelectualilor ne-umaniști

M-AM REFERIT și în alte rînduri la tentativa umaniștilor de a invadea domeniile științifice, de a căuta să explice modele filozofice sau antropologice aflate undeva într-un subtext cultural comun oricărei forme de gîndire umană. Multe rezultate interesante au fost obținute ca urmare a unor asemenea demersuri, iar un exemplu fericit este chiar un volum pe care l-am prezentat de curînd, cel al lui Ilya Prigogine și Isabelle Stengers. Gurile rele susțin însă că analizele filozofice sau culturale în sens

larg ale științei sînt interesante și valide mai ales (sau, mai grav, numai) cînd sînt întreprinse de oameni de știință. Apropos, Prigogine și Stengers sînt de profesie fizicieni. Dezavantajul unor studii din această categorie însă este că ele sînt greu de urmărit pentru un cititor nespecializat. Fiind greu accesibile, ele își ratează exact acel public-reacționar, pus pe isprăvi mari fără priceperea necesară, adică literații și umaniștii la modul general. Rămînd în afara conversației din comunitățile specializate de oameni de știință, umaniștii continuă, în ignoranța lor, să calce în străchini, cum s-ar zice. Și astfel, lupta continuă, fără șanse prea mari de reconciliere. Umaniștii vor cădea pe mai departe victimele propriei lor necunoașteri, convinși că dacă au citit Retorica și Poetica lui Aristotel nu contează că habar nu au de Fizica Stagiritului; iar oamenii de știință (care, în trecut fie spus, l-au citit pe Shakespeare) rămîn și ei victimele unor "invadatori" ignoranți și aroganți.

Din fericire, situația nu e chiar atît de tragică. În Statele Unite există un număr considerabil de umaniști "reciclați", capabili de o bună și subtilă înțelegere a unor probleme de știință (Alan Gross, Charles Bazerman, Peter Dear, Greg Myers, May M. Lay, Jack Selzer, Jeanne Fahnestock, ca să citez doar cîteva nume la întîmplare). Studiile lor de retorică, filozofie ori sociologia științei au revoluționat cu adevărat felul în care concepem astăzi științele exacte. Dar, mi se pare chiar mai interesant faptul că oamenii de știință, la rîndul lor, duc propria lor campanie de misionarism și propagandă. Raționamentul lor e simplu și logic: dacă știința tot trebuie "umanizată", cine altcineva mai nimerit pentru o asemenea grea misie decît înșiși slujitorii ei?

Reportaj: lumina de la Platon la Max Planck

FARMECUL și aplombul intelectual ce caracterizează cartea lui David Park provin dintr-o combinație simplă, dar eficientă: autorul, un specialist în domeniul fizicii, rezumă datele esențiale ale unei probleme științifice – natura razelor de lumină – într-un stil prin definiție neștiințific. Mai precis, Park scrie istoria opticii ca pe un reportaj de senzație, în care mari figuri din istoria gîndirii devin personaje familiare, numite direct și amical după prenumele lor, iar descoperirile sau eșecurile lor sînt de senzație dintr-un soi de "linia întii" ale bătăliei științei. Un întreg capitol, de pildă, dedicat opticii în Evul Mediu, descrie cariera și descoperirile lui Roger Bacon, referindu-se la filozof cu prenumele Roger.

Disensiunile din lumea universitară medievală sînt apropiate de orizontul de așteptare și înțelegere al cititorului de

azi prin analogii implicite cu situația din mediile academice americane. Comentînd polemicele dintre academicienii francezi din secolul XVII de pildă, Park face diverse observații pertinente și pentru competiția de cîștigare a unui post sigur în universitățile americane astăzi. Dar cel mai izbitor procedeu jurnalistic de analiză istorică a unei chestiuni științifice sînt titlurile: scurte propoziții dinamice, care rezumă un eveniment esențial. "Euclid draws pictures of light" (Euclid desenează imagini ale luminii), "Alhazen writes a book" (Alhazen scrie o carte), "Niels Bohr holds an atom in his hand" (Niels Bohr ține un atom în mînă).

Deși simplă în expunere, cartea lui Park nu trivializează fundamentul științific al chestiunii discutate; natura luminii e o problemă serioasă pentru oamenii de știință, una pe care autorul o tratează ca atare. Dar o face pe un ton foarte relaxat, de savant care și-a scos ochelarii și perorează în fața unui public de prieteni, pe care vrea să îl convingă de un singur lucru: că acele fenomene care interesează pe oamenii de știință ne interesează de fapt pe noi toți. Subiectul său de discuție nu este raza de lumină, particula luminoasă, ori ambele, ci un fenomen mult mai subtil, mai abstract, și totodată mai atotprezent, mai relevant pentru întreaga noastră existență și mai ales pentru felul în care înțelegem lumea și viața. Retoric, mesajul intelectual al lui Park este foarte puternic: pledînd pentru o abordare relaxată a unor chestiuni rezervate de obicei tratatelor docte, autorul redescoperă importanța acestor chestiuni într-un context mult mai general. În felul acesta știința înseamnă curiozitate, dorința de înțelegere și de cunoaștere. Ce mesaj mai umanist decît acesta? Prin David Park și o carte cum este *The Fire Within The Eye* oamenii de știință reputează un meritat cîștig în ambele tabere, cea a științei și a umanioarelor la modul general.

Portret de Marcel Iancu

ÎNTR-O scrisoare din 26 iunie 1935, adresată lui Jean Ballard, directorul revistei *Cahiers du Sud*, al cărei colaborator devenise cu câțiva ani în urmă, B. Fondane propunea spre urgență publicare un "«Discurs nerostit la Congresul Internațional al Scriitorilor» despre rolul scriitorului în socialism, cu multe analize, puneri la punct, și cu mîna pe inimă". Era vorba - preciza autorul - de "vreo douăzeci de pagini (mari) - dar subiect arzător!". La 1 iulie, Ballard îi răspundea că numărul pe acea lună e încheiat și că articolul era prea lung. A și rămas inedit, pînă ce, semnalat de Monique Jutrin, care cerceta corespondența lui Fundoianu cu redacția revistei din Marsilia, a fost regăsit de Michel Carassou și tipărit în 1997 la Editura Paris-Méditerranée, sub titlul *L'Ecrivain devant la révolution. Discours non prononcé au Congrès International des Ecrivains de Paris (1935)*, cu o prefață de Louis Janover.

Cum scrie Monique Jutrin în recenzia consacrată cărții în numărul 1 al *Caietelor Benjamin Fondane* (toamna 1997), trimițînd la *Memoriile unui revoluționar* de Victor Serge, congresul în cauză fusese organizat la inițiativa unor intelectuali de stînga, precum Alain, Barbusse, Romain Rolland, Malraux, Gide, cu o particulară implicare a lui Aragon și Ehrenburg, la ordinele Moscovei, care urmărea (scrie V. Serge) "să provoace o mișcare pro-stalinistă în rîndurile *intelligentsiei* franceze și să cumpere cîteva conștiințe renumite". Felul cum s-au desfășurat lucrările acestui congres pus sub semn antifascist și în "apărarea culturii", a arătat din primele momente că era vorba de o imensă manipulare, mulți dintre cei care voiseră să ia cuvîntul de pe poziții nonconformiste fiind împiedicați s-o facă. Reacția lui Fondane, participant, se pare, la cîteva ședințe, este exprimată în acest text ale cărui pagini "ne uimesc prin actualitatea lor în acest secol aflat pe sfîrșite" - cum scrie recenzenta.

"Uimirea" ar fi putut să fie mare și în momentul (ne)rostirii "discursului", căci Fondane făcea parte dintre foarte puținii intelectuali din spațiul cultural francez care aveau curajul (ca, de exemplu, tot un român, Panait Istrati) să spună adevărul despre mult machiata, pentru occidentali, realitate sovietică. Rezervele sale, foarte serioase, se manifestaseră și mai devreme, de exemplu în 1927, cînd tipărea, în revista românească de avangardă *Integral*, două articole, unul despre *Louis Aragon ou le paysan de Paris*, altul - *Les surréalistes et la révolution*,

unde ataca, între altele, aservirea gîndirii și a creației poetice de către regimul comunist de la Moscova. Vorbînd, apoi, despre *O politică a spiritului*, în legătură cu primul congres al scriitorilor din URSS din 1934, într-un articol din *Cahiers du Sud*, Fondane amenda ferm simplificările vinovate la care recurgeau ideologii sovietici atunci cînd se refereau la literatura și arta occidentală "burgheză" și aștepta de la acest congres "altceva decît paradă, minciună și ipocrizie burgheză", încheind sceptic: "nu rămîne să se opteze decît

între existența unui scriitor ticăloșit, căruia i se dau ordine, și nimicirea scriitorului în folosul credinței socialiste". "Presupun - scria el - că [...] Congresul se va feri să se pronunțe asupra funcției artei și că toată activitatea sa se va reduce la a expune credința ei în socialism și la întărirea aservirii sale".

Congresul parizian n-a făcut, așadar, decît să reactualizeze întrebări îndelung meditate de scriitor, provocate de modul defectuos, rigid, și restrictiv din punctul de vedere al libertății de expresie, în care s-au derulat lucrările sale. Or, Fondane nu era omul dispus să creadă "evidentele" fără să le cerceteze, cu atît mai mult cu cît, de acord că pericolele care impun acțiuni de apărare a culturii sînt reale, dorește ca angajarea scriitorului să se întemeieze pe rațiuni specifice, bine clarificate, de natură să pună în valoare forța pe care acesta o reprezintă. "A porni cu ochii închiși înseamnă a ajunge cu ochii închiși" - scrie autorul discursului, invitînd la o dezbatere sinceră și curajoasă, care să nu excludă nici mărturisirea "îndoielilor, neliniștilor și chiar a neputinței noastre". Se vede limpede de la început că el se situează pe o poziție care este prin excelență cea a *intelectualului*, adică a unei conștiințe activ-interogative, ce nu poate accepta "formule gata făcute", fie că vin din partea dușmanilor, fie, mai ales, din partea "prietenilor noștri". Intelectual, nu-i așa, șovăielnic, ca toți din spița lui, preferînd sloganelui lipsit de nuanțe dezbateră analitică aprofundată și unității monolitice a militanților supuși cumînți Ideii, diversitatea individualităților în stare să-și asume "confruntarea loială, sinceră și deschisă".

Or, Fondane își dă repede seama că organizatorii așa-zisului congres doresc mai degrabă un meeting politic cu adeziuni și respingeri fără apel, controlate de masa unui public chemat doar să "aplaude", viciate din punctul de plecare de "intoleranță dogmatică". Reacțiile la luările de cuvînt ale unor participanți, chiar antifasciști notorii însă refuzînd înregimentarea necondiționată în noul front, interdicția accesului la cuvînt al suprarealiștilor atacați vehement în "rechizitoriul semet al lui Aragon" (s-a acceptat doar un text al lui André Breton, citit de Eluard), ocolirea problemelor reale ale scriitorului chemat să se angajeze il averti-

zează asupra adevăratei mize a reuniunii. Mai mult, el realizează că explicația acestei stări de lucruri e mai adîncă, mergînd spre rădăcinile concepției marxiste despre literatură și rolul scriitorului în societate. Avem de altfel, exemple la îndemînă, din chiar sala congresului: "Am auzit - notează el - aceleași refrene care mărturisesc neînțelegerea vădită - și sper că trecătoare - a problemelor vitale ale scriitorului de către marxism", în vreme ce n-a putut fi discutată "poziția scriitorului în marxism", chestiunea rolului ce-i revine în această perspectivă, a mijloacelor de care dispune și a "libertăților care-i par indispensabile". Dimpotrivă, a ieșit la iveală "riscul... de a trezi neîncrederea dogmatice, de a fi tratat drept contrarevoluționar și burghez". Tactica folosită de comuniști față de muncitori, la care "cuvintele de ordine", lozincile devin eficiente în planul acțiunii istorice, chiar împotriva exigențelor etice, este aplicată - observă Fondane - și "în sinul unei corporații care are o pregătire intelectuală, etică și metafizică", neglijîndu-se tocmai nevoia de analiză și judecată caracteristică acestui din urmă mediu; o analiză și judecată chemate nu să se opună neapărat ideilor revoluționare, ci să le confere autenticitate și profunzime, distingînd ceea ce este de respins, de exemplu în moștenirea spirituală a trecutului, de ceea ce rămîne valabil și productiv și îndreptînd o privire atentă spre ceea ce poate fi creația în viitor. Confuzia tacticilor și blocarea lor în rigiditatea dogmatică a exigenței politico-istorice provoacă, așadar, la o interogație privind esența însăși a viziunii marxiste despre relația dintre "spirit și economic".

Dînd dreptate marxismului în privința relației dintre viața spirituală și baza ei economică, în sensul că numai înlăturarea inegalităților economice e

Portret în tuș de M.H.Maxy, 1946

de natură să asigure o reală libertate de creație, autorul *Discursului* pune însă sub mari semne de întrebare ideea marxistă fundamentală a *determinării* de către *bază* a regiunilor spiritu-

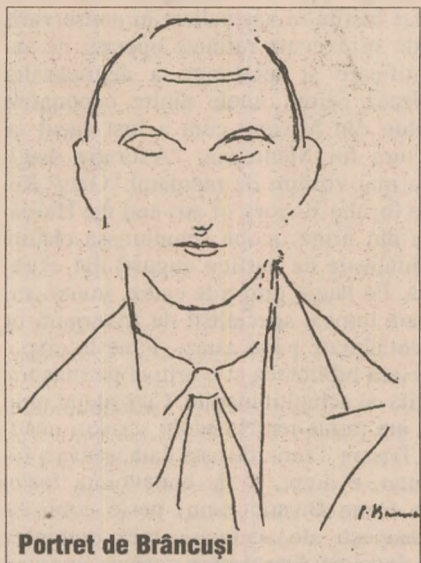
lui, care ar *oglinzi* doar, ca pură răsfrîngere, economicul. "Practic - scrie el - economicul trebuie să aibă primul loc; dar, teoretic, nu. Chiar dacă economicul este o sursă de valori spirituale, el nu este nici prima, nici cea mai înaltă; el este o posibilitate de libertate a exprimării (...). A înlătura lanțurile spiritului nu înseamnă a crea spiritul". De aici, refuzul scriitorului de a se subordona: el se știe și se dorește ființă creatoare, chemată să descopere, să afirme și să susțină idei transformatoare, nu să intre pur și simplu în rolul pasiv de "lacheu" al economicului. Indiferent în ce societate se afirmă, creația este și replică, punere în chestiune, revoltă, idee trăită, conform unei "etici teribile de exigente, care vrea pînă și sacrificiul nostru întreg".

ACESTEI poziții i se poate da, desigur, replica știută, după care marxismul vorbește despre o determinare doar "în ultimă instanță" a "suprastructurii" de către "baza" - și aceasta e direcția de lectură pe care prefațatorul, în genere nuanțat în opinii, al cărții, o susține, insistînd asupra faptului că determinismul mecanic și restrictiv este doar opera urmașilor lui Marx, începînd chiar cu Lenin și dusa la extremele cele mai grave de stalinism. B. Fondane simte însă că atenția acordată de marxism medierilor între cele două nivele este destul de scăzută, dacă nu chiar absentă, (Engels, cum se știe, a recunoscut el însuși această neglijență) și asistă, în orice caz, la manifestarea exceselor determinismului în modul cel mai dogmatic, în spațiul cultural sovietic care încerca să-și găsească sprijinitori printre intelectualii occidentali. Această situație îl și provoacă, de fapt, căci "marxismul" cu care se confruntă și care domină în acel moment - și va domina multă vreme după aceea - nu e nicidecum unul al nuanțelor și rafinamentelor în interpretarea relațiilor dintre economic și spiritual. Așchia nu sârse, totuși, foarte departe de trunchi, căci, orice s-ar spune, clasa și nu individul, generalul și nu particularul, regula și nu excepția îi interesează pe întemeitorii doctrinei și, cu atît mai mult, pe urmașii lor deloc interesați să ia în seamă subtilitățile filosofilor; manevrarea ideologică era mult mai comodă pentru "clasa" devenită conducătoare și, evident, mai profitabilă. Premisele simplificărilor celor mai mutilante pentru spirit fuseseră asigurate: dacă nu e nevoie de o "adîncă pricepere" pentru a sesiza relația dintre conștiința umană și "existența socială", dacă "ideile dominante ale unei epoci au fost întotdeauna numai ideile claselor dominante" iar "adevărurile eterne" sînt supuse inexorabil "antagonismului de clasă" (cum se spune în *Manifestul Partidului Comunist*), rămîne destul de puțin spațiu de acordat "devierilor" individuale, independenței de spirit, *libertății*...

B. Fondane vorbește însă tocmai în numele acestei libertăți și în opoziție cu ceea ce el numește "Opinia simplificatoare a lui Marx că nu există activitate revoluționară decît pe plan economic și că revoltele spiritului, manifestările libertății sale nu sînt decît o «ogîndire» a tendințelor de clasă". Cazul lui Socrate supunîndu-se doar în aparență condamnării. Cetății

fața revoluției

ar fi doar primul dintr-o serie ce în-deamnă la necesare disocieri față de acest punct de vedere. Dar, autorul discursului ține să fie și mai nuanțat, numind scriitori și filosofi care au fost și revoltați și revoluționari, alții conformiști pe plan social și revoltați în spirit, sau invers. El merge până acolo încât recunoaște că, "în general, scriitorul este, pe plan social, cea mai conformistă dintre ființe", adăugând însă, imediat, că o atare "indiferență" față de "pasiunile de suprafață" este larg compensată în beneficiul "pasiunilor profunde", al "conflictelor care lucrează în regiunea sa intimă" și se adresează idivizilor la același nivel de profunzime. Nefiind un "om de acțiune", el acționează totuși în chip mediat; răspunzând, omeneste, exigențelor etice, el refuză ca scriitor confuzia dintre "valorile etice și valorile

Portret de Brăncuși

artistice și culturale", respingînd, de fapt, "limbajul rațiunii discursive" și optînd pentru caracterul "demonic" al artei, eliberatoare prin asumarea frămîntărilor, neliniștilor sau crimelor omeneste; între artistul Tolstoi și "predicatorul" moralist din el, îl alege pe cel dintîi. Ceea ce Nietzsche numise "frivolitate" scriitorului (în raport cu socialul) este privit de Fondane ca fiind ceva "cu mult mai îngrozitor de serios decît seriozitatea cea mai gravă", - astfel încît nu moartea pe baricade ar fi rolul lui, ci acela de a "desăvîrși", într-o singurătate care este opera sa, un loc absolut, în care vor fi trăite cele mai rele frămîntări omeneste".

Dintr-o atare perspectivă creația culturală este pusă sub semnul *totalității*, al unei intime comunicări cu micro- și macrocosmosul, neîngrădite de gîndirea abstractă și de exigențele nu mai puțin constrîngătoare ale eticii. "Cultura - scrie Fondane - este o ordine spirituală care răspunde totalității nevoilor omului, nevoile și nu inteligența noastră deliberată sînt cele care au creat acele unelte despre care lucrul cel mai neînsemnat ce se poate spune este că răspund unei necesități, deși această necesitate nu se lasă întotdeauna gîndită". Iar, mai departe: "Predominarea eticului care bîntuie semet în epocile pre- și revoluționare este o condamnare la moarte pentru cultură" (a se vedea distrugerea artei grecești, a bibliotecii din Alexandria, arderea cărților de către Hitler). "Nu trebuie să lăsăm eticul să se dedea la autopsia culturii ca și cum ar fi vorba despre un cadavru; cultura este un instrument viu; ea nu este, ci devine, ea

este simbolul muncii noastre" - adaugă el. Socialul, la rîndul său, n-ar avea nici el vreo influență decisivă în rezolvarea marilor probleme rămase insolubile pentru om - acele "adevăruri eterne" pe care Marx și Engels le puseseră de la început sub semnul întrebării. Accentuînd asupra valorilor permanent umane pe care le promovează arta, Fondane pare încă o dată provocat de cenzura ideologică impusă în timpul lucrărilor congresului-meeting, care era doar o prelungire a practicilor curente în spațiul sovietic (extinse, cum știm, mai apoi, și la "sateliții" de mai tîrziu). Celor trecuți prin experiența dramatică a proletcultismului și a supraviețuirilor sale, cuvintele discursului nerostit le sună, desigur, foarte familiar: "a declara că este contrarevoluționar să vorbești despre hazard, despre noroc, despre boală și moarte, că este contrarevoluționar să te plictisești, să te neliniștești, să te temi de moarte ori să te sinucizi, că este contrarevoluționar să spui că pămîntul nu-i decît un mic grăunte semănat în spațiul înstelat și că omul nu-i decît o furnică într-un furnicar ține de o tactică deopotrivă falsă și inoperantă. (...) Dacă totuși, și împotriva evidenței, tactica învinge adevărul, în acest caz trebuie să ne temem că și cultura nu e decît un concept contrarevoluționar; gîndirea ar fi, de asemenea, contrarevoluționară"...

ACTUALITATEA profundă și tulburătoare a unor astfel de pasaje ține de expresia, devenită aici aproape patetică, a problemelor pe care orice intelectual autentic și le pune în fața creației și a societății căreia i se adresează. "Angajarea", se vede limpede, nu se poate face fără semne de întrebare și fără exigența unui răspuns clar privind libertatea scriitorului de a rosti adevărul despre sine și lume, ca luptător pentru o "figură a spiritului, căreia a fost chemat, în interesul însuși al Cetății, să-i dea un sens". Marxismul însuși este interpelat, supus interogației și criticii, tocmai din nevoia de a apăra și menține vie astfel de "figuri" ale spiritului: valabilă - crede Fondane - în ce privește luminarea unor contradicții ale economiei burgheze, doctrina marxistă devine prada locurilor comune, a calomniilor și procedeelor de intimidare atunci cînd e vorba de valorile spiritului. "Dar o doctrină care vrea să modeleze, și modelează deja destinul a sute de milioane de oameni, trebuie supravegheată în mod constant, discutată, adaptată și readaptată exigențelor reale ale oamenilor - și aceasta înseamnă marxism pur. Marx era un mare geniu, fără îndoială, însă nu este papa". De aici, în finalul discursului, cerința de a menține "în sinul societății socialiste... acea libertate («burgheză», dacă vreți)" de opoziție și dezbateră a problemelor nerezolvate cu privire la "toate punctele esențiale ale litigiului uman".

Conceput în acești termeni, discursul nerostit al lui Fundoianu-Fondane este de înregistrat ca o prețioasă mărturie a unei conștiințe de intelectual ce înțelege să rămînă liber față de pericolele indoctrinării dogmatice. Independența de spirit manifestată de timpuriu (a se vedea, de exemplu, eseurile sale românești) și întărită prin frecventarea cercului de sursă exis-

Premiul Consiliului Nordic

PREMIUL pentru literatură al Consiliului Nordic, decernat, începînd din 1962, anual, la sfîrșitul lunii ianuarie, ca și alte evenimente culturale de același gen ne amintesc - în mod reconfortant - că din lumea noastră aflată sub semnul unei goane frenetice după schimbări doar de dragul schimbării, nu a dispărut respectul pentru tradiții și nici pentru "lucrurile bine întocmite". Din cei 13 autori nominalizați (din Danemarca, Suedia, Norvegia, Finlanda, Groenlanda, Islanda, Insulele Ferroe, Laponia), care scriu în opt limbi nordice, premiul pe 1998 a revenit poetei finlandeze de expresie suedeză, Tua Forsström. Anul acesta din confruntarea finală nu au lipsit romanele, volumele de poezii sau nuvele, reprezentantul Groenlandei participînd chiar cu o culegere insolită ce cuprinde conferințe și articole, alături de poezii.

Spre deosebire de edițiile precedente, nu au mai fost nominalizați autori inconformiști, teribiliști, demolatori, ultra-avangardiști. Mai neobișnuit e faptul că doi debutanți au figurat pe listele prezentate juriului. Este vorba despre Markus Nummi, scriitor finlandez, autorul romanului *Parisul pierdut*, despre care s-a spus că este "un roman polițist filosofic à la Borges" și că reprezintă "un captivant experiment post-modern" și de Risten Sokki, laponă din regiunea de nord a Norvegiei. Sokki, născută în 1954, a debutat tîrziu cu volumul de poezii intitulat, aproape provocator de antimodern, *Torc, torc ițele neamului*, de o fervoare a ideilor ce obligă cuvintele banale să devină "scilipitoare și incandescente". Ar fi de amintit de asemenea romanul alegoric *Bannister* de Kirsten Hammann, reprezentantă de prim rang a tinerilor prozatori danezi ca și romanul istoric *Porvaldur cel umblat*, semnat de islandezul Arni Bergmann. Bergmann, licențiat în limba și literatură rusă la Universitatea din Moscova, face, prin intermediul personajului său Porvaldur, misionar creștin din Islanda ce călătorește în Rusia, la Ierusalim și Constantinopol, o amplă, documentată și, cel mai adesea, întunecată frescă a Europei de sud-est, zguduită, la sfîrșitul primului

mileniu, de interminabile conflicte religioase și politice.

Între favoriți - cum e și normal - au apărut și scriitori deja consacrați, precum norvegianul Bjorn Aamodt, un artizan al cuvîntului, un perfecționist recunoscut ca atare în viața culturală nordică sau Kjell Johansson, supranumit și Gorki suedez. Juriul a preferat-o însă pe Tua Forsström, cu volumul ei de poezii *După ce am petrecut o noapte printre cai*. Aceasta este a opta plachetă de versuri publicată de parcimonioasa poetă după debutul din 1972. "E un volum unitar, de o rară muzicalitate și din el se degajă un pronunțat simț al vremii în care trăim" - sună motivația juriului pentru acordarea premiului. Cartea e concepută ca un dialog prin corespondență cu regizorul Andrei Tarkovski dar și cu alte personalități culturale. La apariția volumului în 1997, în renumita Editură Bonnier, criticul Eva Ström remarcă multiplele valențe ale poeziei și amestecul de umor și tristețe ce-i conferă un anume, inconfundabil, farmec. "Nu toate volumele de poezii îți provoacă teama, copilărească aproape, că te apropii inevitabil de sfîrșitul cărții. Îți repeți mereu: De nu s-ar termina așa repede!... Încerc să-mi dau seama de unde vine acest sentiment... Vocea care vorbește e caldă și înțeleaptă; există o înrudire cu Werner Aspenström și Wislawa Szymborska, un umanism atotecuprinzător și neretic, un umor frust..." Tua Forsström e conștientă de capacitatea poeziei și a artei de a ne schimba modul de a privi viața. O astfel de experiență ni-o împărtășește într-o poezie scrisă în Sicilia: "Am vizitat un muzeu/ de artă renascentistă/ și am văzut apoi pretutindeni/ pe străzi, în metrou:/ lumină,/ albastră ca mătasea/ și fragilitatea aceea specială, în toți oamenii! În animale!"

Considerat a fi, după Premiul Nobel, premiul cel mai prestigios și cel mai substanțial în toate țările nordice, Premiul literar al Consiliului Nordic, în valoare de 350.000 de coroane daneze, va fi înminat anul acesta lui Tua Forsström, cea care "a schimbat modul nostru de a vedea viața".

Mădălina Nicolau

tențialistă al unui Lev Șestov, capătă și aici o expresie hotărîtă. Ca și în îndrăzneța carte consacrată în 1934 lui Rimbaud, *golul* ori în eseurile filosofice care vor constitui *Conștiința nefericită* din 1936 și, nu mult mai tîrziu, în *Fals tratat de estetică* (1938), o mare neîncredere în abstracțiuni și legi, în exigențe raționale care pretind că dau un sens lumii supunînd, în realitate, ființa umană tuturor obligațiilor și constrîngerilor, *Discursul* din 1935 pune curajos problema retotalizării gîndirii, în sensul reasezării în drepturi, alături de Rațiune, a omului ca persoană, ca individ liber să-și trăiască contradicțiile, speranțele și înfrîngerile, înfruntînd destinul cu o demnitate tragică. Or, modul în care marxismul *practicat* încearcă să-și impună ideile în spațiul artei și literaturii îi servește lui Fundoianu un excelent exemplu de injoncțiune brutală a Ideii în cîmpul complex și multiplu

al trăitului, cu toate consecințele nefaste asupra libertății de exprimare a individului-excepție de la regulă, refractar determinărilor stricte din partea socialului și economicului. Oricît i s-ar obiecta că nu marxismul originar și autentic e vinovat de "deformările" discipolilor și că, criticînd *revoluția*, o confundă cu *contra-revoluția*, scriitorul are, în fond, dreptate: găsește, de altfel, destule dovezi de simplificare doctrinală a problematicii determinismului, dar - mai ales - se confruntă cu, și înfruntă, realitatea a ceea ce, pînă în momentul în care se exprimă, este ca și general acceptat a fi revoluție întemeiată pe principii marxiste. "Realitatea aspră" îl obligă la reacție și - spre onoarea lui - o face fără ezitare, cum prea puțini au făcut-o în acel moment, cu o luciditate și clarviziune care, după atîtea decenii, îi mențin "discursul" în cea mai vie actualitate.

Ion Pop

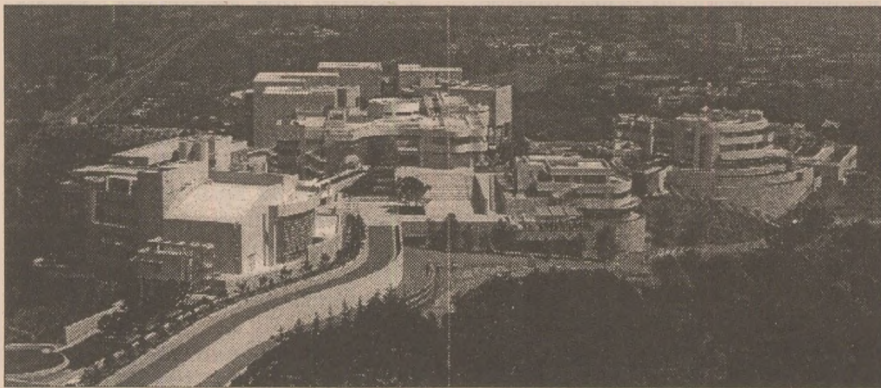
Noul GETTY

PANOURI publicitare provocatoare, puzderie de postere fixate pe stâlpi înalți, de o parte și de alta a celor mai frecventate artere din Los Angeles - bulevardele fără sfârșit: Wilshire, Santa Monica, Sunset, Beverly, Olympic, San Vincente - impun atenției trecătorilor, într-o imagine globală superbă, silueta modernului complex de clădiri abia inaugurat, ca nou sediu pentru faimosul Muzeu de artă și instituțiile prestigioase grupate sub emblema *The Getty Center*.

Sensibilizat de mediatizarea susținută în presă și pe multiple canale de televiziune, publicul a luat cu asalt, literalmente, căile de acces către Sepulveda și colina pe platoul căreia tronează, imperial, edificiile conforme proiectului arhitectural semnat Richard Meier. Chiar de la poalele colinei se remarcă utilitățile excepționale prevăzute de constructor: o mică garnitură de elegante vagoane, ghidate electronic, pe jghiabul de beton asemeni unei pârtii de bob, asigură accesul vizitatorilor. Ascensiunea durează numai câteva minute, suficiente totuși pentru a-i umple de încântare pe pasagerii trenulețului, captivați de priveliștea dezvăluită la fiecă cotitură, de succesiunea perspectivelor nebănuite asupra aglomerațiilor urbane lăsate în urmă. Cine a imaginat traseul a avut în vedere, probabil, impactul acestei prime impresii dominatoare, de natură să incite la maximum curiozitatea, să pregătească acea stare lăuntrică de euforie, prielnică pătrunderii, mai departe, în universul artei. Miza surprizei funcționa și la fostul sediu, de la Malibu: aproape că luneca spre extravaganță ideea de a transplanta pe coasta Pacificului copia amplificată imens a unei vile de la Pompei (anulându-i grația proporțiilor, după ce fusese îngropată nemilos de lava Vezuviului), unde să se întâlnească, hibrid, statui romane cu capodopere ale modernității. Pe viitor, după radicale restaurări, Malibu va adăposti, în exclusivitate, patrimoniul antic.

Unui model cu rezonanțe istorice i s-a preferat, de astă dată, competiția cu achizițiile arhitecturale și ingineresti de ultimă oră. Transparența sticlei, puritatea formelor elegant ondulate, zvelt structurate încât liniile fluide atenuează duritatea compactă a betonului, toate subsumate unicului scop: eliminarea oricărei uniformități. O exuberantă risipă de inspirație dictează alternanța de ritmuri în distribuirea spațiilor, dirijează preocuparea de a împăca utilul cu plăcutul, fă-

ră sacrificiul nici unuia, punând mai presus de respectul regulilor de simetrie și armonie, sugestia deplinei libertăți de mișcare pentru ca și gândul, la rândul său, să treacă peste constrângerile rutinei. Nimic nu pare înțepenit în masivitate, bloc limitat, sever, izolat. Între diversele corpuri de clădiri se insinuează terase, grădini, fântâni arteziene, bazine cu pânze de apă, vizibile și din interior, parcă anume să asocieze contemplării artei prezența naturii. S-a scontat, evident, în amplasarea ansamblului, pe efectele conservării intacte a mediului ambiant (versanți cu vegetație abundentă). Nu numai că s-a evitat, pe cât posibil, intervenția agresivă, dar, din start, planurile au fost doar ambițioase, nu și arogante. Realizarea de anvergură vizează cu discreție monumentalitatea constructivă în sine. Performanța vine, mai curând, din supla integrare. Nimic insolit, nimic umilitor pentru rest.

Are la ce să mediteze vizitatorul, repede acaparat de impresia intimității, a confortului emoțional, subliniat - în chip paradoxal - de însăși înălțimea unde se află și care permite privirilor sale să îmbrățișeze, calm, pădurea zgârie-norilor din Century City și, mai departe, în Down Town, ori să ratacească pe întinderea vecina a Pacificului.

Senzația perfectei acomodări are temeieri multiple. Pretutindeni se face simțită grija protectoare. Pliante informative distribuite generos, indicatoare la toate răspântiile elimină pierderea vremii în băjbăieli. Pentru orientarea fiecăruia, încă de la intrare, există oferta vizionării unui scurt metraj documentar, cu reperele esențiale. Poți ști din capul locului: dacă te interesează arta dinainte de 1600 mergi direct în Pavilionul nordic, dacă urmărești evoluția artei după 1800 te îndrepti către Pavilionul vestic! Cine vrea, pe

parcurs, să dea mai multă substanță observațiilor de moment, găsește, din loc în loc, fixate pe pupitre speciale, cataloage riguroase, tratate academice cu reproduceri analitice. În eventualitatea că nici acestea nu ajung, fiecare secție a muzeului își are punctul propriu de informare, unde stau la dispoziția doritorilor baterii de computere și rafturi înșesate cu cărți de profil. Condițiilor de studiu aplicat li se asociază, firesc, condiții de relaxare. De la parter la etaj, între pavilioane, sunt culoare cu pereții de sticlă, promontorii anume concepute pentru a propune ochilor cele mai odihnitoare orizonturi. O pauză mai mare, după masa luată la restaurant ori cafeaua la barul în aer liber, poate continua, peripatetic, în *Central Garden* (un fel de amfiteatru al florilor, în viziunea artistică a lui Robert Irwin), cu selecta sa colecție de cactuși, de o varietate greu de descris. Se spune că norocoșii pot zări căprioare pe pajiștile înconjurătoare, ceea ce ar dovedi, în plus, că șantierul, care a durat ani de zile, s-a ferit cu succes să constituie factor de dezechilibru ecologic.

Datorită audienței extraordinare (în zile de week-end fluxul a depășit cifra de 10.000 de persoane), Muzeul pare pivotul la Getty. În realitate, beneficiază de un statut autonom și atâta tot. Simultan și în același perimetru desfășoară activități prolifiche alte 5-6 instituții: mai întâi, chiar Institutul specializat în conservare, unde se execută rafinate operații de autentificare și înlăturare a degradărilor (adesea pentru unele dintre exponatele etalon din Muzeu, cum a fost cazul cu pictura lui Mantegna, "Adorația magilor"). Ca să nu mai vorbim de reputatul "Getty Research Institute for the History of Art and the Humanities". Acesta din urmă ocupă somptuoasa clădire circulară (cu înfățișare de bastion august) din extremitatea dreaptă. Pe lângă propriile cadre, invită cercetători din toată lumea, specialiști de anvergură pe domenii, din antichitate până astăzi. Pune la dispoziția lor o princiara bibliotecă și o arhivă pe măsură, mereu îmbogățită cu achiziții inedite. Cu prilejul unui popas anterior, am putut cerceta acolo scrisori necunoscute ale lui Tristan Tzara; de astă dată, șansa a făcut să cad (ajutat, e drept, și de bunăvoința fostei noastre colege, Oana Busuiocanu) peste copii de manuscrise românești ale aceluiași, încă dinaintea răzmeriței sale dadaiste. Dar despre acestea, la locul și timpul potrivit.

Geo Șerban

Un roman supramediatizat

apărut cu un nou roman, *Paradise* (Ed. Alfred A. Knopf, New York) - o carte foarte elaborată, ambițioasă, care abordează o mulțime de probleme sociale, religioase, legate de discriminări rasiale și sexuale. "Tradiția vrea ca atunci când nu se menționează rasa unui personaj, acesta să fie în mod subînțeles alb" - spune ea. În *Paradise*, deși nu se menționează nicăieri rasa personajelor, se subînțelege că acțiunea se petrece într-o

comunitate de culoare. Toni Morrison n-a vrut "să ștergă noțiunea de rasă, ci să-și împingă cititorul să judece personajele doar prin forța povestirii, fără prejudecăți". Eveniment supramediatizat, noul roman a stîmmit reacții critice diferite, părerile avizate fiind împărțite. Astfel, "New York Times Book Review" îl consideră "complex și impresionant", "The New Yorker" - "cea mai ciudată și mai

originală dintre cărțile lui Morrison", în timp ce criticul de la "New York Times" crede că avem de a face cu o scriitură greoaie și schematică, lipsită complet de magia romanească a celorlalte volume ale scriitoarei. "Povestirea acoperă un secol și ansamblul țării, dar esențialul se petrece într-un orașel din Oklahoma, în 1976" - indică "Washington Post". Bărbații din Ruby - acesta e numele orașelului locuit în întregime de negri - masacrează citeva femei nevinovate pe care le cred răspunzătoare de toate necazurile lor. Întrebată de ziar dacă a vrut să scrie o carte feministă, Toni Morrison a răspuns că nu are un program feminist, ci se mulțumește să pună doar întrebări. În curînd se va vorbi din nou despre "întrebările" acestea, fiindcă best-sellerul ei, *Beloved* a fost adaptat pentru cinema de către Jonathan Demme, iar filmul va avea drept cap de afiș pe Oprah Winfrey.

(A.B.)

Dickens cel rău

◆ Kate, fiica lui Charles Dickens, credea despre tatăl său că nu era un om bun. Avea motive serioase: își părăsise soția, Catherine (căreia îi scria că "nu mai vrea să o vadă niciodată"), pentru o tinără, Ellen Ternan, care îl atrăsese, spunea, "pentru gusturile ei literare foarte sigure". Ca fata lui Dickens nu se înșela, o dovedește și volumul de *Correspondență* apărut recent la Ed. OUP și care acoperă perioada 1859-1861. În scrisorile sale celebrul scriitor își demască porniurile răutăcioase, egoismul și cinismul. Astfel, el putea să se bucure că fiul editorului său (care

luase apărarea Catherinei) se sinucisese și să-și exprime resentimentele față de mama sa, pe care n-o iubea deloc, fiindcă îl pusese de mic să muncească. În scrisorile către Wilkie Collins, prieten și complice literar, își bate joc în voie de această mamă detestată, rizînd de senilitatea ei: "îmbrăcată toată în negru ca un Hamlet femelă, de cum m-a văzut și-a luat curajul să-mi ceară bani". "The Sunday Times" care, recenzînd noul volum de corespondență, se oprește asupra acestor aspecte defavorabile ale autorului *Marilor speranțe*, adaugă că ele nu umbresc cu nimic valoarea operei.

Galeriile Uffizi

◆ În cursul lunii februarie, la Galeriile Uffizi din Florența au fost redeschise cele nouă săli care au fost distruse în luna mai 1993 în urma exploziei unei bombe. În aceste săli sunt expuse picturi de Tizian, Veronese, Tintoretto și opere ale unor artiști străini.

5 ani după...

◆ La 3 martie se împlinesc 5 ani de la moartea Margheritei Duras. Comemorării îi e dedicat numărul din februarie al „NRF”; la Ed. du Rocher au apărut actele colocviului *Duras și Dumnezeu*, iar la Grasset e anunțată o biografie semnată de Laure Adler. În luna mai, Alain Vircondelet, prieten intim al romancierei și specialist în opera ei, va prezenta o expoziție cu fotografii, corespondență și măturii - documente de prima mână pentru mai buna înțelegere a scriitoarei preferate a francezilor.

“Mustrarea” gospodinei

◆ Recent a apărut la Ed. Plon o carte de eseuri semnată de cunoscutul popularizator al culturii franceze Bernard Pivot și intitulată *Mustrare adresată gospodinei sub 50 de ani* (Remontrance era o specie literară în sec. XVI-XVII, în care un vasal se adresa unui personaj de rang înalt, cu responsabilități, pentru a-l critica fără complezență dar cu tact și a-i da sfaturi). De ce Bernard Pivot și-a ales pentru mustrările și sfaturile sale culturale tocmai această categorie de public? Fiindcă, spune el, cu studii superioare sau nu, femeile sub 50 de ani sunt cele care își umplu coșurile în magazinele universale și care au capacitatea să dorească a fi mai mult decât gospodine, să se cultive. Iar televiziunea face din ce în ce mai puțin pentru ele. Eseul lui Pivot se constituie într-o pledoarie pentru lectură, pentru cultivarea limbii și pentru lo-

cul mult mai important pe care trebuie să-l ocupe emisiunile culturale în programele T.V.

Rembrandt la Madrid

◆ O expoziție tematică Rembrandt, prezentată la galeriile Fundației “la Caixa” din Madrid până la 5 aprilie, este consacrată personajului uman și naturii în creația marelui pictor olandez. Cele 91 gravuri provin de la Casa-muzeu Rembrandt din Amsterdam.

Comemorarea lui Lewis Carroll

◆ Se spune că în timpul celor două războaie mondiale cărțile care puteau fi găsite cel mai frecvent în ranțele soldaților englezi erau Biblia, piesele lui Shakespeare și *Alice în Țara Minunilor*. Adică Lewis Carroll n-avea alți rivali decât pe Dumnezeu și pe Marele Will. La 100 de ani de la moartea lui (care s-au împlinit pe 14 ianuarie), opera magicianului, tradusă în toată lumea și mereu retipărită, stârnete aceeași incitare și același interes pentru biografia lui Charles Dodgson, profesorul de matematică de la Oxford, el însuși un personaj literar fascinant și enigmatic. Două biografii au apărut în traducere franceză cu ocazia centenarului morții: *Lewis Carroll: o viață, o legendă* de Morton N. Cohen și *Lewis Carroll în țara minunilor* de Stephanie Lovett Stoffel, ambele la Ed. Gallimard.

În imagini, Alice Liddel, pentru care au fost improvizate, în 1862, primele aventuri ale acum celebrei fetițe, și Lewis Carroll - autopoortret fotografic.

Prieteni străini

◆ „Ce bună idee să ceri intelectualilor reputați din cele două țări să scrie scurte eseuri despre noțiuni esențiale atât pentru germani cât și pentru francezi! Și asta într-un moment când e din ce în ce mai des vorba de neînțelegeri politice, deangoase față de unificarea europeană și când se fac eforturi disperate de a menține în viață televiziunea culturală franco-germană ARTE, cu scopul de a ajuta prietenia celor două țări” - în acești termeni salută „Süddeutsche Zeitung” noua ediție, actualizată și îmbogățită, a unei lucrări

publicate în 1989 în germană și franceză, în care se vedea limpede că intelectualii celor două țări nu se înțeleg nici când vorbesc despre același lucru. Aceste neînțelegeri culturale nu privesc doar politica, Europa sau viziunea asupra istoriei, ci și familia, religia, mediul sau economia. Contrar primei ediții, *Fremde Freunde* (Ed. Peper, München) și *Au jardin des malentendus* (Ed. Actes Sud) nu sunt identice: editorul german insistă asupra cuvintelor-cheie din economie, în detrimentul filosofiei și literaturii.

Dianaologia

◆ După cum relatează ziarul “USA Today”, dianaologia - studiul vieții și al morții prințesei Diana - devine parte integrantă a studiilor universitare. La începutul lunii februarie, la Universitatea Kent din sudul Angliei s-a ținut o conferință intitulată “Sensibilități noi” ce analiza mihnirea generală de după moartea Dianei. La Universitatea din estul Londrei și la Universitatea Lancaster s-au ținut, de asemenea, conferințe legate de fenomenul dianaologiei începând din noiembrie trecut.

Expoziție românească în America

PRIN amabilitatea doamnei Lois Fink, de la Smithsonian, am aflat că o expoziție românească străbate America: Brauer Museum of Art, Valparaiso, Indiana; Denver Art Museum, Denver, Colorado; Joslyn Art Museum, Omaha, Nebraska; Philbrook Museum of Art, Tulsa, Oklahoma; San Diego Museum of Art, San Diego, California. Catalogul *Old Masters Brought to Light: European Paintings from the National Museum of Art of Romania* are ca autori pe Diane de Grazia, Mariana Dragu, Ioana Beldiman, Georgiana Stanciu, și apare la Art Services International, Alexandria, Virginia, 1997.

Deși răsfoiesc zilnic presa, mărturisesc că nu știam de această inițiativă a Muzeului Național de Artă. Fără a exclude posibilitatea ca materialele apărute să-mi fi scăpat, cred totuși că astfel de expoziții, a căror organizare necesită mult timp și energie, nu sunt suficient mediatizate. Personal am fost jenată de neștiința mea în fața entuziasmului Doamnei Fink.

Douăzeci și șapte de picturi ale unor mari maeștri străbat America. Selecția acestor opere de artă cu subiecte religioase a fost făcută de Diane de Grazia, cea care face pentru vizitatorul/cititorul american o binevenită introducere, pentru fiecare expонат, în atmosfera europeană în care au fost pictate aceste capodopere, care reprezintă Renașterea și Barocul în Italia, Spania, Germania,

Olanda. Lectura poate fi interesantă și pentru specialiști, și pentru studenții la care autoarea se referă în mod special, dar și pentru amatorul de pictură.

Istoricul muzeului este făcut de Mariana Dragu. De fapt este și o istorie a societății românești de la sfârșitul secolului trecut până la mijlocul acestui secol. Cititorul american află că în societatea românească erau colecționari care participau la licitațiile din marile orașe europene, ca Mihail Kogălniceanu, Constantin Esarcu, cițiva dintre ei sint donatori, ca Ioan I. Movilă, Ioan Cantacuzino, Nicolae și Ioan Kalinderu, Anastasie Simu, Toma Stelian. Cele citeva fotografii de epocă sporesc farmecul lecturii.

Ioana Beldiman și Georgiana Stanciu oferă informații despre fiecare expонат, cu profesionalitate: citeva date biografice ale autorului, astfel ca vizitatorul să poată înțelege și în ce epocă istorică a fost creată opera, detalii tehnice, comentariu critic, la care se adaugă necesarele note privind proveniența, expozițiile la care lucrarea a fost expusă, literatura asupra operei în discuție.

Enumerând doar citeva nume din expoziție, Antonello de Messina, Domenico Veneziano, El Greco, Luca Giordano, Jacob Jordaens, Rembrandt, Tintoretto, Zurbaran, publicul românesc își va aminti, cu siguranță, de comorile din Muzeul Național de Artă și va aștepta cu nerăbdare întoarcerea lor acasă.

Laura Guțanu

Bancuri cu economiști

◆ Pasi Kuoppamäki, un economist finlandez, are pe Internet un sit în care difuzează, în engleză, numai bancuri cu economiști. El a compilat, de-a lungul timpului, mii de glume despre disciplina și colegii săi. Iată citeva: De ce s-a inventat astrologia? Pentru a se da impresia că economia e o știință exactă. ◆ Un economist e un expert care va ști miine de ce ceea ce a prevăzut ieri nu s-a împlinit azi. ◆ Când știi că un economist minte? Când deschide gura. ◆ Există trei categorii de economiști: cei care știu să numere și cei care nu știu să numere. ◆ Economistii au prevăzut opt din cele cinci ultime recesiuni. ◆ Primul economist a fost Cristofor Columb: a plecat fără să știe unde merge, a sosit fără să știe unde se afla și toată operația asta a fost finanțată de Stat.

Retrospectivă Stuart Davis

◆ Stedelijk Museum din Amsterdam prezintă prima expoziție retrospectivă a operei artistului american Stuart Davis (1892-1964), considerat a fi reprezentat legătura dintre modernism, expresionism abstract și pop art în S.U.A.

Vocea Franței

◆ La începutul lunii februarie, la spitalul militar Invalides din Paris a încetat din viață Maurice Schumann (în imagine), în vârstă de 86 ani, “vocea Franței” la postul de radio instalat la Londra (în cadrul programului “Francezii vorbesc francezilor”) și purtător de cuvânt al generalului Charles de Gaulle în timpul celui de-al doilea război mondial. Născut la Paris, după ce a obținut licența în literatură la Universitatea din Paris, în 1933, tânărul Maurice Schumann a lucrat la agenția de știri Havas. Mai târziu a devenit om politic, a deținut diferite portofolii ministeriale, printre care și cel de ministru de externe. Maurice Schumann a scris numeroase cărți despre istorie și religie. A fost membru al Academiei Franceze și președinte al Asociației scriitorilor catolici francezi.

Premiere mondiale

◆ *Întoarce-te, Gabriel* este titlul noii lucrări a compozitorului finlandez Ilkka Kuusisto, a cărei premieră mondială a avut loc în cursul lunii februarie la Opera Națională Finlandeză din Helsinki. Noua operă se bazează pe o poveste adevă-

rată despre un șarlatan care amăgea femeile singure. Spectacolul a fost dirijat de compozitor. O altă premieră mondială a fost prezentată de către Orchestra simfonică din Chicago care, sub bagheta lui Daniel Barenboim, a prezentat o *Elegie* de Raimi.

Revista revistelor

O horă tristă

În CONVORBIRI LITERARE nr.1, Ilie Constantin reproduce o scrisoare primită de la Miron Radu Paraschivescu prin 1959 sau '60 (deducem, fiindcă data nu e specificată), extrem de interesantă pentru psihologia mentorului, dar și pentru contextul epocii. M.R.P. se afla după o boală gravă și își făcea un bilanț lucid: "am fost bolnav greu, în pragul morții și (ți-o spun fără nici o pretenție melodramatică, chiar foarte degajat, ca și cum nici n-ar fi vorba de mine!) mă simt în anticamera ei. Cine știe! Poate că anul asta e ultimul din viața mea. În orice caz, 48 de ani de viață sînt un record pentru un pretins poet român, sărac din naștere și pînă la acești 48 de ani, și - pe deasupra - cu aspirații revoluționare (și dezamăgite, bineînțeles!). Măcar dacă aș avea convingerea - exclusiv subiectivă, și mi-ar fi de ajuns! - că am scris cinci poezii «care vor rămîne»! Dar n-o prea am nici pe asta, cînd mă pipăi mai bine. Așa că, de-o fi să mor, o să mor de tot." Pentru cei care i-au citit *Jurnalul*, delirurile politice ale autorului *Cîntecelor țigănești* și curajul de a și le exprima, fie și în particular, în anii cînd se arestau oameni pentru mai puțin decît afit, nu sînt o noutate. O noutate sînt sfaturile oarecum cinice pe care le dă M.R.P. poetului de 20 de ani, nerăbdător să se afirme în viața literară, avertizîndu-l că există două drumuri: unul solitar, al scrisului "de ser-tar", al anonimatului și sărăciei și altul, al "carierii": "Iar trebuie să te dascălesc: *nu te zori cu publicatul!* Sper că nu te-ai luat de poezie ca să faci «carieră» cu ea. Dacă vi-sezi la asta, atunci dă-ți drumul în toată deșănțarea, ca Beniuc, Banușca, și toate nuli-tățile pe care mi le înșirai în scrisoare! S-ar putea să ai iluzia unei glorii, și - la urma urmelor - un poet ratat nu-i altceva decît unul care-și întoarce puterea de iluzionare asupra lui însuși în loc să reflecte mărit, ca un ochean, ce-i în preajma lui. Eu, unul, nu te-aș condamna pentru un asemenea drum, cu condiția - bineînțeles - să-ți păstrezi luciditatea și să știi că ai intrat într-o horă tristă." Personaj cu o importanță majoră în revenirea poeziei, în anii '60, în matca ei autentică după canalele proletcultiste, M.R.P., care se adresa în aceeași perioadă *Poeților tineri*, asigurîndu-i că "Nu vă voi trăda niciodată/ Decît acolo unde voi înșivă va veți trăda/ Prin rutină, poză, clișee, afectare/Și, mai ales, prin păcatul cel mai mare/ Nesince-

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației "România literară" pe adresa Fundația "România literară", București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 251100296100089 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

România literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente în 1998: 3 luni - 26.000 lei; 6 luni - 52.000 lei; 1 an - 104.000 lei; ISSN 1220-6318

LA MICROSCOP

Talentul politic

DUPĂ marea schimbare din Estul anului '89 nu prea mai am încredere în politicieni. Printre excepții se numără Vladimir Tismăneanu, cel care intuia, fără s-o declare, dar printre rînduri vedea posibilitatea prăbușirii sistemului comunist european. Analizele sale anticipau trecutul de azi al unei clase politice care părea atunci de nesmintit. Tismăneanu observa, în analizele sale pe care le auzeam la "Europa liberă" că lumea politică a Estului, cu aplicație specială la România, trece printr-o uriașă criză de identitate pe care gorbaciovismul nu face decît s-o amplifice. În subtextul analizelor lui Tismăneanu exista ideea că prin gorbaciovism comunismul începuse s-o ia la vale, chiar dacă el nu și-a îngăduit să explicitizeze ceea ce intuia, că această criză de la Moscova avea să se transforme într-o revoluție de sistem politic. Pentru Tismăneanu, constatarea curentă era că lumea politică autohtonă a intrat de mai mulți ani într-un regim de supraviețuire, în pofida proiectelor gigantice ale regimului Ceaușescu. El anticipează implozia giganticelelor idei edilitare ale ceaușismului sesizînd că idealul din spatele lor era unul strict personal și că, de fapt, Ceaușescu folosea energia națională în numele unui viitor paradoxal, acela al propriului său trecut, anticipat cu mai mulți ani.

Ideile sale despre puterea comunistă erau destul de neortodoxe, în măsura în care el, cu aplicație la realitatea autohtonă, observa că puterea își schimba protagoniștii în exclusivitate de sus, prin lovitură între persoane, care n-aveau nici o legătură cu susținerea populară.

Născut în România și crescut în lumea în care asemenea lovituri puteau transforma de azi pe mine un puternic al partidului, într-un fost pe care era mai bine să-l ocolești, Tismăneanu emigrează suficient de devreme încît acest spectacol să nu i se pară singura posibilitate politică de la noi. El nu știe cum se va produce marea schimbare, dar îi simte iminența. Iar apariția gorbaciovismului nu-l face să-și inchipuie că la noi ar putea avea loc o reformare rațională a sistemului. Asta deoarece Tismăneanu știa că sistemul se spri-

jinea pe criterii iraționale. Acest sistem, care începuse prin a fi unul de criză, nu putea deveni unul al eficienței fără a se contrazice din temelii. Naivitatea lui Gorbaciov în asta a constatat, că și-a imaginat că sistemul poate fi restructurat pornind de la criteriile eficienței economiei de piață. Printre cei care s-au îndoit de succesul încercării lui Gorbaciov s-a numărat și Tismăneanu. Asta într-un moment în care Occidentul mergea pe mina reformistului de la Kremlin, nedîndu-i vreo șansă năbadaiosului și bizarului Eltîn. Acum, Tismăneanu e de părere că n-ar mai fi nici o primejdie dinspre o eventuală întoarcere a comunismului. Primejdiile stagnării vin din mentalitatea post-comunistă. Și, aș adăuga, de pe urma faptului că de această mentalitate suferă într-o porție oarecare mulți dintre politicienii noștri. Vorbînd undeva despre talentul politicianului, Isaiah Berlin observă că acesta știe să rezolve o situație dată, grație unei capacități specifice acestei indeletniciri, de a lua în considerare ansamblul de forțe de tot felul aflate la un moment dat în confruntare. El anticipează reacții, evaluează raporturile de forțe înainte ca acestea să intre în acțiune și ia decizii, în așa fel încît să obțină un rezultat pozitiv pentru cei pe care îi conduce. Pare prea simplu pentru a fi adevărat și totuși se pare că așa e. La noi, cel puțin talentul de politicieni al dinastiei Brătienilor și acela incontestabil al regelui Carol I a dus la metamorfozarea României în puține decenii. Regele Carol al II-lea, indiscutabil un om foarte inteligent, n-a fost suficient de talentat pentru rolul pe care și l-a luat, de rege care guvernează. Aceeași lipsă de talent politic se poate observa și la Antonescu, pe care unii comentatori îl consideră un personaj tragic al istoriei noastre, uitînd - sau ignorînd!! - tragediile pe care le-a provocat prin politica sa. Cît despre vocile mai noi care îl proclamă pe Ceaușescu un mare om politic, în pofida dezastrului economic pe care l-a lasat în urmă, ce poți spune? Interesant e, mai întîi, cine îl proclamă pe Ceaușescu astfel. Dar aici intrăm în alt capitol.

Cristian Teodorescu

la nevoie. Americanii, observă Bogdan Chiriac, n-au nevoie de sprijinul militar al României în conflictul lor cu Saddam Hussein, dar ține de obligația elementară a aliatului să își declare solidaritatea cu partenerul său. Tăcerea României în acest moment ar fi fost interpretată diplomatic, pe bună dreptate, că țara noastră are o atitudine politică duplicitară și că, în definitiv, zona gri, în care ne aflăm în acest moment, ni se potrivește, de vreme ce ne-o asumăm cu prilejul primei încercări. Prin această declarație, România se întoarce, limpede, la alianțele ei firești. Iar faptul că hotărîrea guvernului și a Consiliului de Apărare a Țării trece prin Parlament ar putea avea efectul hîrtiei de turnesol în privința atitudinii politice a partidelor care se află azi în Parlamentul României. N-ar fi exclus ca votul în Parlament pe această temă să readucă în discuție "Lista lui Severin", chiar dacă Adrian Severin și-a pierdut locul de protagonist în politica PD-ului. ❖ Pentru NAȚIONAL, Iosif Veverca unul dintre condamnații la mulți ani de închisoare, pentru rolul său în represiunea mișcării de la Timișoara, din '89, declară că l-ar fi văzut în noaptea pastorului Tokes, în oraș, pe nimeni altul decît pe Gelu Voican Voiculescu, înarmat cu pistol mitralieră. La puține zile după aceea fostul colonel de miliție Ioan Corpodeanu, acuzat, în *Adevărul*, ofițeri superiori ai armatei că au ordonat deschiderea focului la Timișoara. *Adevărul* publică, în citat, ca pe un subtitlu, afirmația fostului colonel de miliție: "Morții aveau în capete gloanțe de 14,5 mm, trase cu mitraliera de pe TAB". Aceste grave acuzații venite din partea unor persoane condamnate pentru cele petrecute la Timișoara pînă pe 21 decembrie au o trăsătură comună. Vin aproape în

același timp, chiar dacă apar în ziare diferite. Cronicarul se vede silit să se întrebe de ce aceste acuzații explodează de-abia acum în presă și de ce, tocmai acum, obiectul comun al acestor acuzații sînt reprezentanți ai armatei, spre deosebire de declarațiile din '90 ale acelorași oameni. În ceea ce privește credibilitatea actuala a acestor declarații, ea se sprijină, în cea mai mare parte, pe dispariția dovezilor. Să fi avut loc, între timp, și dispariția martorilor? Complicațiile acestei probleme care, întimplator sau ba, apare pe tapet într-un moment în care o parte din cadrele armatei urmează să fie trecute în rezervă și în care societatea românească se afla în criză, ar putea depăși stadiul citorva declarații incendiare. S-ar putea ca în spatele acestor declarații individuale să existe o voință coordonatoare. Și s-ar putea ca scopul urmărit să fie provocarea armatei. De ce? Răspunsul ar putea fi formulat tot printr-o întrebare. Cui îi folosește ca armata României să devină o instituție nesigură, imediat după criza politică de la virful coaliției. Cui îi folosește ca, tot acum, să aibă loc greva cadrelor medicale din spitale, care sub guvernul Văcăroiu și-au văzut de treabă, în ciuda salariilor mici, dar de cînd se vorbește de reformă și-au reamintit, brusc și deodată, că au salarii mici și că așa nu se mai poate. Iar reforma care nu se face cui folosește? Unei țări secătuite din pricina lipsei de reformă? Unei țări pe care investitorii continuă s-o ocolească deoarece e nesigură? Unei țări, în sfîrșit, în care armata e zgîndărită, pentru a-i provoca reacții de tip convulsiv? Sînt prea multe coincidențe, la această oră, ca ele să fie simple coincidențe.

Cronicar

România literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente în 1998: 3 luni - 26.000 lei; 6 luni - 52.000 lei; 1 an - 104.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipărit la
"PROGRESUL ROMÂNESC" S.A.,
Calea Plevnei 114, sector 1
București

24 pag - 2.000 lei
La redacție: 1.500 lei